

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE
IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||**

Tribus Tomis comprehensæ.||

De Sacramentis In Genere

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, [1599]

VD16 B 1607

Liber Secvndvs. De effectu, numero, & cæremoniis Sacramentorum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53925](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53925)

DE EFFECTV
 NUMERO, ET CÆRE
 MONIIS SACRAMEN
 TORVM,

LIBER SECUNDVS
 Quarta controuersia de effectu Sa
 cramentorum.

Partitio huius controuersia.

RES VNT HVIUS CON
 trouersia partes. PRIM A: An Sa
 cramenta noua legis sint vera causa
 iustificationis ex opere operato. SE
 CVNDA: An id sit proprium Sacra
 mentis noua legis, an verò commu
 cum Sacramentis legis veteris. TERTIA: An Sa
 cramenta noua legis imprimant animæ characterem.

PRIM A questio in quatuor capita diuidetur. PR
 MVM explicabitur status questionis. SECVNDO ad
 ferentur sententia hereticorum. TERTIO confir
 mabitur veritas. QVARTO soluen
 tur obiectiones.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

Quis sit status questionis de efficacia Sacramentorum.

QVOD AD PRIMVM ATTINET, EXPLICANDUM est, quid sit, quod quæritur, cum disputatur de efficacia Sacramentorum ex opere operato. Nam id aduersarij, vt odiosam reddant Catholicorum sententiam, perperam exponunt.

Sunt igitur hîc NOTANDA quatuor PRIMO, statum questionis non esse eum, quem ponit Calvinus, lib. 4. Instit. cap. 14. §. 17. his verbis: *Tantum hîc quæritur, propriâne, et intrinsicâ, vt loquuntur, virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet vices suas.* Hæc ille. At nemo vnquam istam questionem disputauit: id enim esset petere, an Sacramenta sint causæ primariæ, quod nulli vnquam venire in mentem potuit, nisi fatioso. Id igitur solum quærimus, an sint instrumenta Dei, id est, an Deus per Sacramenta nos iustificet, non autem an Sacramenta sine Deo. Et sicut nemo vnquam quæsiuit, an faber operetur, an ferræ vices suas resignet, cum constet, ferram sine fabro nihil agere.

Ex quo sequitur esse mendacium, & calumniâ vanissimam hæreticorum, qui dicunt, nos abstrahere homines à Christo, & ab eius passionē, & alligare signis, quia docemus Sacramenta esse causas iustificationis. Nam contra potius hoc ipso trahimus homines ad Christum, & eius passionē, quod dicimus Sacramenta esse Christi instrumenta, quibus ille nobis applicat meritum passionis suæ; nisi fortè retrahere dicatur homines ab igne, qui dicit calorem esse instrumentum, quo ignis calefacit. Et tamen sic loquitur Calvinus ibidem, lib. 4. cap. 14. §. 14. *Quia iustitiæ causam à Sacramento ducit, miseris hominum mentes in terram, suapte sponte plus satius inclinatos hac superstitione alligat, vt in spectaculo rei corporeæ potius, quàm in Deo ipso acquiescat.* Et similia Lutherus habet, & alij.

SECUNDO notandum, non esse controuersiam de modo quo Sacramenta sint causæ, id est, an physicè attingendo effectum,

atum,

ctum, an moraliter tantum; & rursus si physicè; an per aliquam qualitatem inhærentem, an per solam Dei motionem: ista enim ad quæstionem fidei non pertinent; sed solum generatim, an Sacramenta sint veræ, & propriæ causæ instrumentales iustificationis, ut verè ex eo, quod quis baptizatur, sequatur, ut iustificetur. Nam in hoc conveniunt omnes Catholici, ut Lutherus ipse fateretur, in libi. de captiv. Babylon. cap. de Baptismo: *Arbitrati, inquit, sunt quàm plurimè aliquam virtutem occultam spiritualem in verbo, & aqua, quæ operetur in anima recipientis gratiam Dei. His alij contradicentes statuunt, nihil esse virtutis in Sacramento, & gratiam à solo Deo dari, qui assistit ex pacto Sacramenti instituti: omnes tamen in hoc concedunt, Sacramenta esse efficaciam signa gratiæ.* Hæc ille:

Et hoc sufficit ad fidem, & ad legitimum usum Sacramentorum; quomodo in miraculis Christi non requirebatur, ut homines, qui curandi essent, scirent in quo genere causæ fimbria Christi sanaret, satis erat, ut scirent, & crederent, tactu illius fimbriæ adferre sanitatem: neque opus erat, ut ipsi Apostoli, qui manus imponendo curabant, scirent, quomodo fieret. Ita quoque non est necesse, ut vel ministri, vel qui suscipiunt Sacramenta, sciant, quomodo Sacramenta sint causa iustificationis.

ADDE quod hoc est, commune multis mysteriis fidei: tantum habeamus ex Scripturis, esse aliquid, & tamen ignoremus modum, ut Deum esse trinum, & unum, Christum esse Deum, & hominem, resurgere corpora eadem numero, Christum totum esse in Eucharistia, &c. ita quoque in hac re non est, probari posse ex fide Scripturarum, Sacramenta esse causas gratiæ: quomodo id fiat, difficillimum est intelligere, & dum explicare. Neque id mirum est. Nam si de rebus naturalibus, quas Deus fecit, quanquam sub sensum cadunt, non potest homo reddere rationem, ut ait Salomon, Ecceles. 8: quanto magis exacta ratio reddi non poterit de rebus supernaturalibus? Disputant tamen Scholastici de his rebus non in utiliter, ut ostendant variis modis posse defendi id, quod fides docet, & probabiliter multa dicunt; ceterum ea ad fidem non pertinent.

Quare non rectè aduersarij, ac potissimum Kemnicus

2. parte Examinis, cap. de efficacia Sacramenti, & cap. de opere operato; & Heshusius in libro de 600. erroribus Pontificiorum, tit. 15. qui est de Sacramentis, Scholasticorum opiniones de modo efficiendi Sacramentorum ita reprehendunt, atque oppugnant, quasi eas ad fidem Catholicæ Ecclesiæ pertinere, credamus.

TERTIO notandum est, quid sit conferre gratiam ex opere operato. Nam aduersarij reprehendunt nomen, ut nouum, & ipsam sententiam perperam exponunt. Calvinus in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 7. can. 8. vocat monstra verborum, conferre gratiam ex opere operato. Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 115. dicit non seruasse Concilium cum hoc verbum protulit, formam sanorum verborum, quam teneri iubet Paulus, 2. Timoth. 1.

SED non est cur de nomine magna contentio fiat. Nulla enim hic est nouitas, nisi quod contra regulam Grammaticæ, operatum, passiuè accipitur. Sed neque hoc est nouum. Nam etiam in epistola ad Hebræos, cap. 13. contra regulam Grammaticæ passiuè accipitur (promeretur) cum legimus: *Talibus enim hostiū promeretur Deus.* Et S. AVGVSTINVS in Psalmum 138. maluit dicere ossum ossi, quàm os ossis, ut faciliùs intelligeretur: *Melius est, inquit, ut nos reprehédant Grammatici, quàm ut non intelligant populi.*

Quod ad rem attinet, duo dicunt nos intelligere, per opus operatum, quæ tamen, & falsa sunt, & inter se pugnantia. Primo affirmant opus operatum significare opus meritorium, seu dignitatem operis ex parte ministri, vel recipientis. Primus Lutherus ita perperâ exposuit in captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, vbi dicit, Papistas ex Sacramento fecisse præceptum, & ex fide opus. Quasi dicat, Papistæ putant, Sacramenta dare gratiam, quia qui suscipit Sacramentum, facit opus bonum a Deo præceptum. Deinde Calvinus, lib. 4. Instit. cap. 14. §. 26. *Quidquid, inquit, de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modò falsum est, sed pugnat cum Sacramentorum natura, quæ instituit Deus, ut fideles vacui bonorum omnium, & inopes, nihil præter mendicitatem eò adferant. Unde sequitur ea recipièdo nihil istos agere, unde laudem mereantur, vel in hac actione, quæ eorū respectu merè passiva est, nullum illi posse opus adscribi.* Idem habet in Antidoto, sess.

7. can. 8. vbi non aliter refellit, Sacramenta conferre gratiam ex opere operato, nisi quia absurdum est ex meritis hominum pendere efficaciam Sacramenti. Tandem Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 95. *Fuerunt, inquit, qui virtutem Sacramentorum in ipso opere, quo Sacramenta, vel celebrantur, vel suscipiuntur, constituerunt; ita vt Sacramenta dicerent conferre gratiam ex dignitate, & merito operis, quod exerceat vel is, qui celebrat, vel qui suscipit.*

Hanc esse falsam expositionem, & testem ignorantiam, & malitiam ipsorum, patet ex eo, quod omnes Catholici opinantur opus operatum operi operantis, & per opus operantis intelligunt opus bonum, seu meritorium ipsius operantis. Deinde cum tam Catholici, quam Lutherani doceant contra Denatistas, Sacramentorum efficaciam non pendere à bonitate ministri, quomodo potuit cadere in mentem alicuius, Catholici crederent, Sacramenta conferre gratiam ex dignitate, & merito ministri? Neque enim dubitari potest, quod bonum opus, & meritum pendeat à bonitate operantis, nec *Non potest arbor mala bonos fructus facere.* Matth. 7. In ratione cum omnes Catholici doceant Sacramenta conferre gratiam, & sæpe primam gratiam; ita vt hominem ex impietate in iustitiam faciant; quomodo potest fieri, vt credant Sacramenta conferre gratiam ex dignitate, & merito suscipientis? Nam si quis, qui suscipit Sacramentum, posset bona opera, & meritoria facere ante susceptionem Sacramenti, non esset impius, sed iustus.

SECVNDA expositio falsa, est, quod conferre gratiam ex opere operato sit conferre gratiam peccatori sine fine, & bono motu cordis eiusdem peccatoris, ita vt vis operis operantis excogitata ad excludendam fidem, & poenitentiam interueniat in negotio iustificationis. Lutherus in Babylone, cap. de Baptismo: *Hinc, inquit, impulsus sunt tantum tribuere Sacramentum nouæ legi, vt ea statuerent prodesse etiã iis, qui in peccatis mortalibus sunt, nec requiri fidem, aut gratiam.* Caluinus Antidoto, sess. 7. can. 5. *Fingunt, inquit, subesse vim magis Sacramentis, quæ sit extra fidem efficax.* Et can. 8. *Si, inquit, conceditur illis, quod postulant, opere operato comparari gratiam in Sacramentis, separatur à fide pars meriti, vt per se valeat Sacramenti usus ad salutem.* Kemnitius in 2. parte Exam

pag. 125. Pontificij, inquit, defendunt opinionem operi operati, quod scilicet per Sacramenta ita conferatur utentibus gratia, ut non requiratur bonus motus interior in suscipiente, Similia habent Philippus in Confess. Augustana; artic. 13. & Apologia eiusdem, & Helhusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 15.

At hæc expositio pugnat cum superiore. Nam si opus operatum est opus meritorium suscipientis, quomodo potest fieri, ut opus operatum excludat fidem, cum sine fide nullum bonum meritum possit intelligi? nam: *Sine fide impossibile est placere Deo*, Hebræor. II. Est PRÆTEREA ea expositio falsa, & mera calumnia, ac mendacium. Nam ipsum Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 6. diserte docet, initium justificationis fieri à fide, & pœnitentia, & idem omnes Theologi docent, ut supra cap. 2. ostendimus in refutatione mendaciorum.

Igitur ut intelligamus, quid sit opus operatum, NOTANDUM est, in iustificatione, quam recipit aliquis, dum percipit Sacramenta, multa concurrere, nimirum ex parte Dei, voluntatem utendi illa re sensibili; ex parte Christi, passionem eius: ex parte ministri, potestatem, voluntatem, probitatem; ex parte suscipientis, voluntatem, fidem & pœnitentiam; denique ex parte Sacramenti, ipsam actionem externam quæ confurgit ex debita applicatione formæ & materiæ. Ceterum ex his omnibus id, quod actuè, & proximè, atque instrumentaliter efficit gratiam iustificationis, est sola actio illa externa, quæ Sacramentum dicitur, & hæc vocatur opus operatum, accipiendo passivè (operatum) ita ut idem sit Sacramentum conferre gratiam ex opere operato, quod conferre gratiam ex vi ipsius actionis Sacramentalis à Deo ad hoc institutæ, non ex merito agentis, vel suscipientis: quod S. AUGUSTINUS lib. 4. de Baptismo, cap. 24. expressit illis verbis: *Ipsam per se ipsum Sacramentum multum valet.* Nam voluntas Dei, quæ Sacramento utitur, concurrat quidem actuè, sed est causa principalis. Passio CHRISTI concurrat, sed est causa meritoria, non autem effectiva, cum non sit actu, sed præterierit, licet maneat obiectivè in mente DEI. Potestas, & voluntas ministri concurrunt necessariò, sed sunt causæ remotæ; requiruntur enim ad efficiendam ipsam actionem Sacramentalem.

M

lem,

lem, quæ postea immediatè operatur. Probitas ministri requiritur, ut ipse minister non peccet Sacramenta ministrando non tamen ipsa est causa gratiæ in suscipiente, nec iuuat suscipientem per modum Sacramenti, sed solum per modum imperationis & exempli. Voluntas, fides, & pœnitentia in suscipiente adulto necessariò requiruntur, ut dispositiones parte subiecti, non ut causæ actiuæ: non enim fides & pœnitentia efficiunt gratiam Sacramentalem, neque dant efficaciam Sacramenti, sed solum tollunt obstacula, quæ impediunt ne Sacramenta suam efficaciam exercere possent: vnde in puris, vbi non requiritur dispositio, sine his rebus fit iuuatio.

Exemplum esse potest in re naturali. Si ad ligna comburenda, primùm exsiccarentur ligna, deinde excuteretur ignis ex silice, tum applicaretur ignis ligno, & sic tandem fieret combustio; nemo diceret, causam immediatam combustionis esse siccitatem, aut excussionem ignis ex silice, aut applicationem ignis ad ligna, sed solum ignem, ut causam primariam, solum calorem, seu calefactionem, ut causam instrumentalem.

QUARTO, notanda est fraus & imperitia Kemnitij, in 2. parte Examini, cap. de opere operato, fatetur quod dicitur ex Catholicis, ut Gropperum & Alfonso rectè exponit quid sit opus operatum; sed, addit, nõ ita sensisse reliquos Catholicos, neque ipsum Concilium Tridentinum, & idcirco huc remanere integram controuersiam. At miser Kemnitius neque hos, neque illos intelligere potuit, aut certè intelligere noluit: Fingunt, inquit, nimirum Gropperus, & Alfonso iniuriam fieri Doctoribus Scholasticis, quasi opinione operati docuerint, Sacramenta alicui conferre gratiam sine de gratiam accipiente, sed dicunt, nihil aliud ipsos disputatione de opere operato voluisse, quàm Sacramentorum utilitatem non esse ex ministri operantis dignitate, seu merito æstimandam, sed ex Dei auctoris institutione, potentia & operatione. Et infra: Si hoc vellent Pontificij, quando de opere operato disputant, quia sententia vera est, nulla esset controuersia. Sed nec olim Scholastici omnes hoc senserunt, & ne nunc quidem Pontificij hoc volunt, quando pro opinione operati dimicant, sed longè aliud monstrum sub exortis

illis verbis alitur; & Ecclesie obtruditur. Hæc ille; In cuius verbis tria sunt falsa.

PRIMUM, quod ait, Gropperum & Alfonsum fingere, fieri Scholasticis iniuriam, &c. non enim id fingunt, sed verissime dicunt, ut sæpe probauimus, & probabimus iterum paulò post.

SECUNDUM, quod ait, nullam fore controuersiam, si omnes Catholici idem dicerent, quod Gropperus & Alfonsus. Nam uera idem dicimus omnes, & tamen controuersia manet. Nam illi duo auctores non solum dicunt, Sacramenta non sumere efficaciam à dignitate ministri, & non excludere fidem, quod placet Kemnitio & nobis; sed etiam dicunt, Sacramenta habere veram efficaciam, seu efficientiam ad producendam gratiam ex institutione diuina, quod Kemnitio placere non potest, cum ipse (ut mox uidebimus) nullam tribuat Sacramentis efficientiam, nisi ad alendam fidem per modum obiecti representantis diuinam promissionem,

TERTIUM quod ait, neque olim Scholasticos, neque nunc Pontificios intelligere opus operatum, quomodo exponunt Gropperus & Alfonsus, nimirum ut non excludat fidem. Hoc autem esse mendacium, planum fiet ex refutatione argumentorum eius.

PRIMUM, ergo id probat, quia Scholastici omnes dicunt, Sacramenta nouæ legis dare gratiam ex opere operato; legis autem veteris dedisse ex opere operantis: At si opus operatum excluderet dignitatem ministri, etiam Circumcisio dedisset gratiam ex opere operato: nihil enim nocebat circumcidentis malitia ministri. Non igitur ex sententia Scholasticorum opus operatum excludit tantum dignitatem ministri, sed etiam fidem & motum interdum suscipientis, quæ pertinent ad opus operantis, & erant necessaria in lege veteri.

RESPONDEO PRIMVM; Aliquos Scholasticos, ut Gabrielem (quem paulò post citat Kemnitius) cum dicunt, Sacramenta vetera non contulisse gratiam ex opere operato, excipere Circumcisionem: proinde apud eos nihil valeret Kemnitij argumentum.

SECUNDO dico, opus operatum non solum excludere dignitatem ministri, sed etiam fidem; & motum internum ab

efficientia gratiæ Sacramentalis Nam, vt diximus, etiam si illi
requiruntur in adultis, tamē non sunt ista, quæ efficiunt gra-
tiam, sed ipsum Sacramentum, vt instrumentum Dei. In Sa-
cramentis autem legis veteris, non ipsum Sacramentum pro-
priè operabatur gratiam, sed vel fides, & deuotio suscipiens
vel totius Synagogæ, vel quid aliud, vt postea dicemus. Itaque
argumentum Kemnitij probat, opus operatum ex sententia
Scholasticorum excludere fidem & motum internum ab effi-
cientia gratiæ Sacramentalis, non tamen probat, quod est
probandum, excludere simpliciter fidem & motum inter-
num, ita vt Sacramenta (vt ipsi calumniantur) conferant gra-
tiam accipientibus ea sine fide, & sine interna conuersione
cordis.

SECUNDO probat ex Gabriele, qui in 4. distinct. 1. quæ-
dit tunc esse opus operatum, cum non requiritur motus in-
ternus.

RESPONDEO; Corruptè citat Gabrielem: nam mox illi
iungit Gabriel, quo motu de congruo, vel de condigno con-
reatur gratiam. Non igitur Gabriel excludit motum in-
ternum disponentem ad gratiam, sed meritorium gratiæ. Non
etiam si illa dispositio potest esse meritoria gratiæ de congruo
vel etiam augmenti gratiæ de condigno, si sit actus ex chari-
tate procedens: tamen alia est gratia, quæ datur ob dispo-
sitionem; alia, quæ datur ex vi Sacramenti, vt idem auctor ex-
ponit in 4. dist. 4. q. 2. conclus. 4. ad primum.

TERTIO probat ex Paludano, qui in 4. dist. 1. q. 1. cõtra
probat 4. dicit non requiri in Sacramentis vt homo se dispo-
nat, sed dispositionem effici ab ipso Sacramento, & hoc
causare gratiam ex opere operato.

RESPONDEO; Non intellexit Kemnitius Paludanum. Non
enim loquitur Paludanus de dispositione, quæ est motus in-
ternus suscipiens, vt fides & pœnitentia, quos motus expre-
sè dicit requiri in Sacramentis idem Paludanus dist. 4. q. 1.
loquitur de quadam dispositione vltima, ad quam putat
continud sequi gratiam, & eam dispositionem esse dicit dispo-
sitionem in tribus Sacramentis, in alijs ornatam quendam
animæ. Cum enim non posset Paludanus intelligere, quo
modo Sacramentum efficeret gratiam, excogitauit illam dispo-
sitionem, quod efficeret quandam dispositionem, ad quam
con-

continud sequeretur gratia. De qua re ad Scholasticos pertinet disputare.

QUARTO probat ex Marfilio in 4. sentent; q 2. artic. 2. & Mensingero in 6. cap. Ioannis, qui distinguunt opus operatum contra deuotionem internam operantis.

RESPONDEO; Distinguunt, non vt excludant omnino, sed vt excludant ab efficientia, vt diximus.

QUINTO probat ex sancto Thoma, Paludano, & Gabriele, qui dicunt, Missam prodesse etiam illis ex opere operato, qui non habent in corde pœnitentiam.

RESPONDEO; Loquuntur de sacrificio, non de Sacramento. Porro sacrificium prodest impœnitentibus per modum impetrationis, quia impetrat illis conuersionem & pœnitentiam, quomodo etiam orationes nostræ, licet non tam efficaciter, id faciunt.

SEXTO probatur ex eo, quod multi Catholicorum probant, Sacramenta efficere gratiam ex opere operato, quia Baptismus prodest paruulis non habentibus fidem, aut vllum internum motum. Ergo eodem modo in adultis excludunt fidem & motum interiore: nam etiam in adultis volunt, Sacramenta vim habere ex opere operato.

RESPONDEO; Catholici efficacissime probant exemplo paruulorum, Sacramentorum efficaciam non pendere ab vlla qualitate suscipientis. Nec tamen ideo sequitur, eos excludere in adultis fidem & pœnitentiam: nam hæc exquiruntur in adultis, vt dispositiones, quibus dispositionibus nõ egent paruuli, vt suo loco demonstrabitur.

Probat deinde Kemnitius, Concilium Tridentin. per opus operatum excludere voluisse fidem & motum internum. PRIMO; Quia cum Scholastici variè exponant opus operatum, & alij excludi velint motum internum, alij nolint. Concilium, can. 8. simpliciter admittens opus operatum, & non restringens ad hanc potiùs, quam ad illam expositionem, censetur omnes approbasse. RESPONDEO; Falsum est ab Scholasticis vllis per opus operatum excludi motum internum. Deinde si ita esset, Concilium nullum approbasset, sed solùm in genere definiuisset, Sacramenta conferre gratiam ex opere operato.

SECUNDO; Quia Concilium can. 12. definit Sacramenta

non pendere ex dignitate ministri. Igitur in hoc can. 8. per opus operatum non intelligit, Sacramentum non pendere a dignitate ministri, quomodo opus operatum exponit Gropærus; sed aliquid aliud, nimirum non requiri fidem suscipientis. **RESPONDEO**; Sacramenta conferre gratiam ex opere operato, propriè non significare negationem, id est, non pendere à dignitate ministri, sed significare affirmationem, id est, Sacramenta vi sua efficere gratiam, ex qua sequitur negatio, id est, non pendere à dignitate ministrantis, vel suscipientis. Itaque Concilium can. 8. definiuit illam affirmationem contra Lutheranos: deinde can. 12. definiuit negationem contra Donatistas & Anabaptistas.

TERTIO probat; Quia Concilium in isto can. 8. opponit opus operatum fidei; ergo intelligit excludi fidem per opus operatum. **RESPONDEO**; Si esset verum Antecedens, negatio non posset consequentiam; nam si Concilium opponeret opus operatum fidei intelligeret excludi fidem ab efficientia gratiæ Sacramentalis, non autem excludi simpliciter. Sed tamen factum est Antecedens quia Concilium non opponit opus operatum fidei, sed soli fidei. Quod paulò infra annotauit etiam Kemnitius.

Præter hæc argumenta addit Kemnitius duo expressa mandacia quibus claudit suam disputationem de opere operato. Nam non solum imposuit Theologis absurdam expositionem operis operati, sed etiam fingit, iam Theologos ab ipsis conuictos, non audere amplius eam opinionem defendere: *Ipse inquit, Pontificij scriptores iam terguersantur, nec manifestè audent suscipere defensionem huius axiomatis, quod rursus Sacramentorum sine fide saluet suscipientes*. Atqui hoc, vt ostendimus, non fuit vnquam axioma Pontificiorum, sed mendacium Lutheranorum. Deinde vt homo solers, inuestigat etiam causas, cur in tam absurdum errorem Scholastici incidissent, proponit duas causas **VNAM**, quod cum legerint apud Augustinum libro 3. de Baptismo, cap. 14. non interesse ad integritatem Sacramenti, qua fide sit imbutus, qui recipit Sacramentum, & non aduerterint, Augustinum loqui de substantia Sacramenti, non de utilitate & fructu; inde putauerint, non requiri fidem vt Sacramenta profint. **ALTERAM**, quod cum legerint apud eundem Augustinum in epist. 23. paruulos sine

fide actuali salubriter percipere Sacramentum, quia non ponunt obicem contrariæ cogitationis: putauerint, eandem esse rationem paruulorum & adultorum.

Sed friuolæ, immò etiam falsæ sunt istæ causæ. Nam omnes Theologi in 4. distinct. 4. distinguunt Sacramentum à re Sacramenti; & docent, Sacramentum etiam sine fide & pœnitentia posse recipi, non autem rem Sacramenti, id est, gratiam. Præterea Concilium Tridentinum, sess. 7. canon. 13. de Baptismo, docet, Baptismum paruulis prodesse sine actuali ipsorum fide; & tamen sess. 6. cap. 6. & 8. & sess. 14. cap. 4. & alibi, docet, in adultis necessariò requiri fidem & pœnitentiam, vt iustificari possint; & semper Ecclesiam Catholicam ita sensisse.

CAPVT SECVNDVM.

Sententia hæreticorum de efficacia Sacramentorum.

VANTVM ad SECVNDVM, antiqua fuit hæresis Messalianorum, ante annos M.C. qui docebant, Sacramentis Baptismi, Eucharistiæ, & alijs non iustificari homines, sed solis precibus. Ita refert Ioannes DAMASCENVS in libro de hæresibus; *Baptismum inquit, hominem non perficere, nec diuina Sacramenta accepta animi sordes expiare, sed solus preces, quæ ab illu rectè fundantur*, Armeni quoque & noui quidam Cathari, si Guidoni credimus, negabant, Sacramenta gratiam conferre.

Sed his omissis, Lutherani de hac re interdum ita scribunt, vt videantur à Catholicis non dissentire, interdum autem apertissimè scribunt contraria. Semper tamen in eadem sententia manent, quæ est, Sacramenta non habere immediatè vllam efficientiam respectu gratiæ, sed esse nuda signa: tamen mediatè aliquid efficere, quatenus videlicet excitat, vel alunt fidem, quæ homines iustificat, quod tamen ipsum, id est, excitare fidem, non faciunt nisi representando. Volunt enim eodem modo cõcurrere ad iustificationem Sacramenta, quo Prædicatio verbi, nisi quod prædicatio adhibetur auribus, & per auditum excitat fidem; Sacramenta adhibentur oculis, & per visum excitant etiam fidem.

M 4

Hanc

Hanc sententiam initio Lutherus & Philippus nudè proponerant, atque apertè dicebant quod sentiebant, nimirum Sacramenta nihil efficere. Sunt autem loca NOTANDA contra Kemnitium, qui impudentissimè in 2. parte Exam. pag. 11 dicit Lutherum seriò & semper improbasse in Sacramentis prophanam illam sententiam; *Quod Sacramenta non sunt organa, & causa instrumentales gratiæ, sed solum instar picture commonefaciant, & excitent fidem* Hæc ille.

Audiamus nunc Lutherum, Anno M. D. XX. in lib. de captivitate Babylon cap. de Baptismo: *Baptismus, inquit, neminem iustificat, nec ulli prodest; sed fides in verbum promissionis, cui additur Baptismus: hæc enim iustificat.* Et ibidem: *Ideo Deus qui nos nunc per Baptismum, & panem saluat, saluavit Abel per sacrificium, Noë per Arcam, Abraham per Circumcisionem, & alios omnes per sua signa.* Et paulò infra numerat inter Sacramenta veteris legis, quæ non vult esse inferiora Sacramentis novæ legis, quoad efficaciam, signum datum Gedeoni in rore & vellere; & signum datum Manue in sacrificio & signum oblatum Achaz ab Isaia capite septimo, & concludit: *Nostri & Patrum signa, seu Sacramenta habent auctoritatem verum promissionis, quod fidem exigit, & nullo modo alio impleri potest; ideo sunt signa, seu Sacramenta iustificationis, quia sunt Sacramenta iustificationis fidei, & non operum: unde & tota eorum efficacia est ipsa fides, non operatio. Qui enim fides credit, & implet ea, etiã si nihil operetur.* Et infra. *Nec potest esse potest, Sacramentis inesse vim efficacem iustificationis, seu esse signa efficacia gratiæ: hæc enim omnia dicuntur in iudicium fidei.* Item anno M. D. XXI. in assert. 1. articuli ita scripsit: *Nos dicimus, nec novi, nec veteris Testamenti Sacramenta, sed solam fidem iustificasse.* Item anno M. D. XXIII. in lib. contra Cochleum: *Non potest vlla pars iustificationis tribui Baptismo; alioqui si vlla parte iustificaret, non liceret negare Baptismus sine fide iustificare: cum autem ei denegetur, fidei rectè relinquatur.*

Philippus Melanchthon in locis editis anno M. D. XXII. cap. de signis, horrendum esse dicit errorem Scholasticorum, quod Sacramenta iustificent, & addit: *Non iustificant signa, ut Apostolus ait, Circumcisio nihil est: ita Baptismus nihil est, participatio mensæ Domini nihil est; sed testes sunt: &c.*

videt diuinæ voluntatis ergate. Idem etiam in Apologia anno M. D. XXX. edita, ad artic. 13. dicit, Sacramentum esse signum promissionis, ac veluti picturam verbi, & in libro contra Anabaptistas: *Sicut voluntas Dei ostenditur in verbo, seu promissione, ita etiam ostenditur in signo tanquam in pictura.* Et infra, *Prodest et hoc moneri, Sacramenta non iustificare.* Vbi vides illam ipsam similitudinem picturæ, quam tanto opere execratur Kemnitiuſ, & tamen profiteretur se Apologiæ huius sectatorem in ipſo principio, 2. part. Examiniſ.

Lutherum & Philippum ſequuti ſunt Sacramentarij, ex quibus Calvinuſ lib. 4. Inſtitutionum, cap. 14 §. 6. vtitur eadem ſimilitudine picturæ, & §. 17. *Fixum, inquit, maneat, non eſſe alia Sacramentorum, quam verbi Dei partes: quæ ſunt offerre nobiſ, ac proponere Chriſtum, et in eo cæleſtiſ gratiæ theſauſos.* Et infra: *Cauendum præterea, inquit, ne in erroreſ nos abducant, quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulò magnificentiuſ à veteribuſ ſcripta ſunt: ut ſcilicet arbitremur, latentem aliquam virtutem Sacramenti annexam, affixamq; eſſe, quo ipſa per ſe Spirituſ ſanctiſ gratiam nobiſ conferant, cum hoc tantum illiſ diuiniſ iniunctum ſit munuſ, teſtificari nobiſ ac ſancire Dei in noſ beneuolentiã.* Et infra, *Sacramenta id ſunt nobiſ à Deo, quòd ab hominibuſ rerum lætarum nunciuſ, vel arrhæ in pactuſ ſancienduſ; ut potè quæ non à ſe quidem largiantur aliquid gratiæ, ſed renunciant, et oſtendant, atque (ut ſunt arrhæ et reſſeræ) rata apud noſ faciunt, quæ diuina largitate nobiſ donata ſunt.* Et §. 18. vtitur exemplo iridiſ & velleriſ Godconiſ, atque aliſ, quibuſ vtebatur Lutheruſ

Porrò idem Lutheruſ in libriſ poſterioribuſ conuictuſ (ut veriſimile eſt) argumentiſ Catholicorum, longè aliter ſcripſit. Nam in homilia 1. de Baptiſmo, quam anno M. D. XXXV. edidit, circa principiuſ 2. part. ita habet: *Ad hoc inſtitutuſ eſt Baptiſmuſ, ut nobiſ ſeruiat, nobiſ proſit, nobiſ donec, non aliquid carnale, vel corporale, ſed æternam gratiam, æternam mundiciã, et ſanctitatẽ, æternam vitam.* Et in homil. 2. de Baptiſmo. quam habuit anno M. D. XL. *Non poteſt, inquit, non id operari Baptiſmuſ, ad quòd inſtitutuſ eſt, videlicet regenerationem et renouationem Spirituſ ſancti.* Et infra: *Tantam virtutẽ et energiã habet Baptiſmuſ, ut*

homo, qui in peccatū conceptus et natus est, regeneretur corā Deo, et qui ante ad mortem erat damnatus, iam sit Filius Dei. Quis hanc gloriam et virtutem sacrosancti Baptismi sensibus, cogitatione, intellectu humano assequi, et percipere potest? Et infra: Voluit Ioānes hīs verbis significare, Baptismi tam efficacē, ac tantā virtutē esse, ut peccata abluere, mortem submergere et suffocare, et omnia vitia et sordes sanare et mundare posset.

Hunc modum loquendi imitantur recentiores Lutherani, atque imprimis Kemnitius. Nam in 2. parte Examinis, pag. 98. vbi citasset aliquot Scripturas pro efficacia Sacramentorum contra Anabaptistas & Sacramentarios, ita subiungit: *Hæc manifestissima testimonia, quæ Sacramentis efficaciam tribuunt, et qualis ea sit, explicant, nō sunt per tropos pervertenda à simplici, et genuina significatione, quam propria vocabulorum significatio præbet: et ita veteres hæc testimonia simpliciter, sicut sonant, intellexerunt.* Et pag. 101. *Sacramenta sunt causæ instrumentales, ita quod per illa media, seu organa Pater vult gratiā suam exhibere, donare, applicare. Filius meritū suum communicare credentibus; Spiritus sanctus efficaciam suam exercere ad salutem omni credenti.* Hæc ille: qui certè Catholicissimè loqui videtur. Calvinus quoque nō rarò ita loquitur, ut loquuntur Catholicī. Nam in Ant. Concil. sess. 7. can. 5. sic ait: *Semper memoria repetendū est, Sacramenta nihil, quam instrumentales esse conferendā nobis gratiæ causā.* Et can. 6. *Si qui sint, qui negent, Sacramenta contineri gratiam, quam figurant, illos improbamus.*

Veruntamen nec Lutherus, nec Calvinus, nec Kemnitius recedit à prima illa sententia, quæ nihil reuera tribuit Sacramentis efficientiæ. Nam cum dicunt, Sacramenta esse causās instrumentales, & conferre gratiam, & esse efficaciam, semper intelligunt, mediante fide, ita ut ipsa nihil aliud agant, nisi excitare, vel nutrire fidem, quæ sola iustificat.

Nam idem Calvinus ibidem can. 5. explicat, quomodo Sacramenta sint causæ instrumentales gratiæ, ac dicit, tunc demum Sacramenta suum effectum habere, si fidei seruiant. Et can. 8. dicit, eodem modo efficere in nobis gratiam Sacramenta, quo efficit verbum Dei prædicatum. At certum est, verbum non efficere, nisi excitando, vel nutriendo fidem. Deniq; Theodorus

doctor Beza (vt supra notauimus) in lib. de summa rei Sacramentariae, q. 1. ita explicat Caluini praeceptoris sui sententiam: *Vnde de efficacia, inquit, illa Sacramentorum? à Spiritus sancti operatione in solidum, non autem à signis, nisi quatenus exterius illis obiectis interiores sensus mouentur.*

Kemnitius quoq; pag. 101. & sequent. explicans accuratè, quemadmodum sint efficacia Sacramenta, tandem concludit esse efficacia, eo modo, quo ipsa promissio, seu promissionis verbū. Et pag. 102. *Verbum, inquit, et Sacramenta monstrant nobis, ubi fides debeat quaerere, et ubi posuit inuenire Christum Mediatorem, Patrem et Spiritum sanctum.* Et pag. 105. explicans, quomodo fides in Sacramentis iustificet: *Non est sensus, inquit, quod fides gratiam accipiat sine medio aut organo verbi et Sacramentorum: obiectum enim fidei est verbum et Sacramenta, immò in verbo et Sacramentis verum fidei obiectum est Christi meritum, gratia Dei, et efficacia Spiritus: et fides idèd iustificat, quia illa in verbo et Sacramentis apprehendit et accipit, et hoc sensu sicut fidei verbi, ita etiam fides Sacramenti, dicitur iustificare.* Hæc ille.

Denique quibuscūque verbis Catholicorum vtantur Lutherani, non possunt tamen vlllo modo sentire, quod nos sentimus, Sacramenta esse veras & immediatas causas iustificationis, nisi recedant à primo illo suo principio; Sola fides iustificat: quod hactenus non fecerunt.

CAPVT TERTIVM.

Quòd Sacramenta ex opere operato conferant gratiam, ex Scripturis probatur.

PROBANDVM iam superest; Sacramenta esse veras causas instrumentales gratiæ; ac ne frustra laboremus, demonstrandum est simul, aliter esse causam Sacramenta, quàm concionem. Nam ad omnia testimonia nostra respondere solent, Sacramenta esse veras causas gratiæ, sed excitando fidem, quomodo etiam verbum Euangelij dicitur à Paulò Rom. 1. *Virtus Dei in salutem omni credenti.*

Adfe-

A dferemus sex argumentorum classes. PRIMA erit ex Scri-
pturis Testamenti noui, vbi expressè id habetur. SECUNDA
ex vaticinijs Prophetarum, & ex figuris Testamenti veteris.
TERTIA ex Concilijs. QVARTA ex Patribus Græcis. QVINTA
ex Latinis, SEXTA ex ratione.

*Prima classis testimoniorum ex nouo Te-
mento.*

P RIMUM testimonium est Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3. Ioan. 1.
vbi Ioannes Baptista loquitur: *Ego baptizo vos aqua, & vos baptizabit Spiritu sancto.* Quibus verbis non est dubium
tantum discrimen poni inter efficaciam Baptismi Ioannis,
Baptismi Christi, quantum est inter aquam & Spiritum. Baptismus
Ioannis efficax erat ad alendam fidem, non minor
quàm Baptismus Christi; nam in Baptismo Ioannis erat
terna ablutio & verbum promissionis. Nam prædicabat Ba-
ptismum penitentiae in remissionem peccatorum, Luc. 3.
prædicabat simul fidem Mediatoris, dicens, vt crederent
eum, qui venturus erat, Actor. 19.

Ad hoc argumentum Calvinus in caput tertium Mar-
RESPONDET, eandem fuisse efficaciam Baptismi Ioannis
Christi: discrimen autem, quod potuit Ioannes in aqua & Spi-
ritu, dicit in eo consistere, quod Ioannes erat minister exte-
ni ritus, Christus autem erat auctor internæ sanctificationis.
AT si ita est, non debuit Ioannes dicere; *Ego baptizo, ille ba-
ptizabit, sed; Ego baptizo, ille baptizat.* Præterea si erat eadem
vis vtriusque Baptismi, cur Actor. 19. Paulus iussit baptizari
Christi Baptismo eos, quos audiuit iam fuisse baptizatos Ba-
ptismq; Ioannis.

RESPONDET Calvinus in commentar. Actor. 19. non fuisse
illos iterum baptizatos, sed tantum accepisse visibiliter do-
num Spiritus sancti, & hoc significari illis verbis: *Hu audire
baptizati sunt in nomine Domini IESU.* AT præterquam
quòd ista esse vitiosa æquiuocatio, cum in tota ea narratio-
ne accipiat nomen Baptismi pro Baptismo aquæ, & quòd
licebit, omnes Scripturas peruertere, si licet verba tam ap-
pèta aliò torquere: ibidem mox adiungit Lucas: *Et cum im-
pèta*

fuisse illi manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguas, & prophetabant. Non igitur illud; Baptizati sunt, significat, Acceperunt donum Spiritus sancti visibiliter.

RESPONDET Calvinus, ista posteriora verba esse explicationem priorum. AT non diceret Lucas: *Baptizati sunt. Et cum imposuisset manus, &c.* sed *Baptizati sunt*: nam cum imposuisset manus, &c. vel certè *Baptizati sunt, & imposuit illis manus, &c.* sic enim fieri solèt explicationes. Illa autem phrasim: *Hic auditu, baptizati sunt in nomine Domini IESU, & cum imposuisset illi manus Paulus, venit Spiritus sanctus*; euidenter ostendit, duas fuisse actiones, & diuerso tempore factas, Baptismum, & manus impositionem. Denique conferatur hic locus cum alio eiusdem auctoris, nimirum Actor. 8. vbi similiter habetur Baptismus in nomine Domini IESU, & impositio manuum; & erit luce clarius, per Baptismum in utroque loco intelligi verum Baptismum.

SECUNDVM testimonium Marci ultimo: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Hic tribuitur Baptismo vis saluandi; at non saluat, nisi iustificando, & abluendo sordes peccatorum.

Neque potest responderi, quòd saluet excitando fidem. Nam INPRIMIS hoc loco fides præcedit. Ineptum autem est dicere, primò poni effectum, deinde causam. Sicut enim absurdum esset dicere; *Qui curatus fuerit, & acceperit medicinam*; ita absurdum esset dicere: *Qui crediderit & baptizatus fuerit*, si Baptismus est causa fidei. Vnde quia audire verbum Dei est verè causa fidei, semper in Scriptura præcedit, vt Ioan. 5. *Qui audit verbum, & credit, habet vitam æternam.* Et Ioan. 6. *Omnis qui audiuit, & didicit, venit ad me.* Non ergo fides est effectus Baptismi, cum eum præcedat, sed potius dispositio ad illum.

PRAETEREA ad hominem; Christus hoc loco non coniungit Sacramentum cum concione, vt aduersarij faciunt; non enim dicit: *Qui audierit verbum, & baptizatus fuerit*; sed coniungit eum fide, quæ est effectus verbi. Sicut ergo fides apud aduersarios immediatè iustificat applicando merita Christi, non autem excitando aliquam aliam causam; cur non eodem modo fateantur, Baptismum immediatè iustificare applicando

plu

plicando Christi merita, cum Christus eodem modo loquitur de fide & Baptismo?

TERTIUM testimonium Ioannis 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Hic locus aperte facit Baptismum aquæ causam nouæ uitæ, id enim significat præpositio; *Ex*; vt patet in omnibus similibus loquutionibus.

Neque potest dici, quòd renasci ex aqua sit renasci ex fide quam excitat aqua. Nam PRIMO, debuisset potius Christus dicere; Nisi quis renatus fuerit ex verbo & Spiritu sancto, quàm, *Ex*, aqua & Spiritu sancto; cum principalior causa excitandæ fidei, sit verbum, quàm aqua. SECUNDO, quia fides Christi sermo omninò inintelligibilis. Nam cum ante dixerit ante, de fide, quis diuinare posset, eum modò tradere rationem excitandæ fidei? TERTIO, esset falsa propositio: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Nam si fides sola iustificat, impotens est ad salutem, vnde fides excitetur, siue ex aqua, siue ex vino; siue ex aliâ re. Et constat multis modis, fidem excitari posse sine Baptismo aquæ: concio enim abundè sufficit ad excitandam fidem.

AD HUNC locum non potuit aliter Calvinus respondere, nisi negando, hîc agi de Baptismo, quod etiam ante illum negarunt Zwinglius & Bucerus. Itaque Calvinus in commentar. & lib. 4. Institut. cap. 16. §. 25. negat, intelligi debere Sacramento Baptismi, sed de sola interna renouatione. Quæ circa per aquam vult intelligi Spiritum sanctum, & hunc esse sensum; Nisi quis renatus fuerit ex aqua, id est, ex Spiritu sancto, qui instar aquæ mundat, &c.

AT PRIMVM; Omnes scriptores hætenus hunc locum intellexerunt de Baptismo, vt Iustinus Apolog. 2. Tertullianus in libro de Baptismo, Cyprianus libro 3. ad Quirinum cap. 25. Ambrosius libro 3. de Spiritu sancto; cap. 11. Hieronymus in caput 16. Ezechielis, item Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus in sermone de Baptismo; & omnes interpretes huius loci, Origines, Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, Beda, Theophylactus, Enthymius & alij.

SECUNDO; Si ita licet ludere in Scripturis, possemus negare Baptismum aquæ. Nam vbique intelligemus nomine aquæ

aquæ Spiritum sanctum, & eodem modo licebit peruertere omnia alia mysteria.

TERTIO; Negari non potest, quin sit coacta, & absurda, & Scripturis inusitata loquutio. **NEC** valet exemplum, quod Calvinus profert ex Matthæi. 3. *Ille vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Vbi vult per ignem intelligi eundem Spiritum sanctum, vt habet similitudinem cum igne. **NAM** per ignem rectissimè potest intelligi externus ignis, qui descendit visibiliter super Apostolos in die Pentecostes, vel ignis tribulationis, vel ignis Purgatorij: quas expositiones attingit Beda in commentario Luc. 3. Præterea in hoc loco; ignis postponitur Spiritui sancto, & non est ita absurdum, post vnum vocabulum poni alterum, quo illud declaratur. At aquam Ioan. 3. Dominus præposuit Spiritui sancto; absurdissimum autem est, prius poni declarationem, deinde id, quod declarandum est. Neque negari potest, quin aqua si accipitur pro Spiritu sancto, ponatur ad declarandum effectum Spiritus sancti, qui est mundare.

QUARTO; Si aqua hoc loco non poneretur, nisi ad explicandum effectum Spiritus sancti, malè coniungeretur cum verbo renascendi; aqua enim, si tantum inspiciatur eius significatio, non gignit, sed lauat, & refrigerat. Itaque vel dicere debuisset Dominus; Nisi quis mundatus fuerit aqua & Spiritu sancto, vel; Nisi quis renatus fuerit ex semine & Spiritu sancto. Non igitur aqua solum hoc loco declarat effectum Spiritus sancti, sed propriè significat aquam, vt concurrat Sacramentaliter ad spirituales regenerationem.

QUARTVM testimonium Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionè peccatorum.* Cui simile est illud Act. 22. *Et nunc quid morari; baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine ipsius.* In his locis tribuitur Baptismo remissio peccatorum, nec potest dici, id fieri, quod Baptismus excitet fidem. Nam quos Petrus alloquitur Act. 2. iam crediderant, vt Lucas ibidem indicat. **Audita enim Petri concione, compuncti sunt corde, & dixerunt: Quid faciemus viri fratres?** Petrus autem non ait; Oportet credere, vel magis credere, sed; *Pœnitentiam agite, &c.* **Paritacione** Paulus, cui dixit Ananias, Act. 22. *baptizare, & ablue peccata tua,* iam crediderat, & pœnitentiam egerat triduo ieiunans.

RESPON.

RESPONDET Calvinus, tum in commentatio Actorum
tum lib. 4. Instit. cap. 15. §. 18. baptizari in remissionem pecca-
torum, seu abluere peccata Baptismo, nihi esse aliud, nisi ac-
cipere testimonium, seu sigillum acceptæ iustificationis, idque
ad fidem roborandam, & confirmandam.

SED (vt omittam quod antea demonstraui, Sacramen-
ta non posse esse sigilla, vel certè esse falsa sigilla, cum non sit
minister, an ille, cui applicat sigillum diuinum, sit verè ius-
tificatus: quis non miretur nouum istum tropum, quo abluere
peccata, significat, accipere sigillum iustificationis acceptæ.
In auditum est enim, vt actio significata, ponatur ad significan-
dum signum, & quòd actio futura ponatur ad significandam
præteritam. Exempla esse possunt, si quis diceret: Bibe vinum
absurdè id diceret, si significare vellet; Inspice hederam, quæ
in hospitio pendet. Pari ratione, si Imperatori reuertenti ex
victoria, diceretur: Vince hostes, idque diceretur ad significan-
dum; Accipe triumphum in signum præteritæ victoriæ, abluere
difficillima esset loquutio. Non enim rectè dicitur: Vince hostes
ei, qui iam pugnavit, & vicit.

QVINTVM testimonium Actor. 8. *Cum vidisset Simon
quia per impositionem manuum Apostolorum daretur Spiritus
sanctus: Cui loco similis est ille 2. Thim. 2. Admonetur
vt resuscites gratiam, quæ est in te per impositionem manuum
mearum.* Et si enim hæc loca intelliguntur de Sacramentis Con-
firmationis & ordinationis, quæ apud multos aduersario-
rum non sunt propriè Sacramenta: tamen si Sacramenta
ipsi volunt, impropiè dicta sunt veræ causæ gratiæ, quam
magis Sacramenta propriè dicta: Porro in his locis aperte
impositio manuum asseritur causa gratiæ, vt patet ex
la particula, *Per.* Nec potest dici, manuum impositionem
esse causam gratiæ, excitando fidem, nam omnes isti, qui per
impositionem manuum acceperunt gratiam Spiritus sancti
iam crediderant & baptizati erant.

SEXTVM testimonium 1. Corinth. 10. *Vnum corpus multi
sumus, omnes, qui de vno pane participamus.* Vbi participamus
de vno pane ponitur p causa vnius corporis. Quòd in Græco
est clarius: *οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν.*
Omnes enim ex vno pane participamus. Quomodo autem
sumus vnum corpus, quia de vno pane participamus, nisi quia
panis

panis ille alit, & auget vitā huius corporis? Nam in reb⁹ corporalibus, quia idē cibo alit omnia membra eiusdem corporis, ideo rectissimē pbamus aliqua membra esse membra eiusdem corporis, si ab eodem cibo alantur. Quare si tollas à Sacramēto altaris verā causalitatem gratiæ, non poterit probari, quòd simus vnum corpus, quia eandem Eucharistiam participamus. Similis est huic loco ille 1. Cor. 12. *Etenim omnes nos in vno Spiritu in vnu corpus baptizati sum⁹.* Vbi Paulus pbat, nos esse vnu corpus, quia per Baptismum accepimus vnu spiritū. Quod argumentum nihil efficit, si Baptismus nō confert Spiritum.

SEPTIMUM testimonium Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Cui similis est locus ille Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Vbi aperitissimē dicimur mundari, & saluari lauacro aquæ, & per lauacrum: vtrumque autem causam instrumentalem significat.

RESPONDET Calvinus in commentario horum locorum, Baptismum propriē dici lauacrum animæ, & esse symbolum efficax: quia Deus, dum hoc signum ostendit, simul etiam operatur, quod per illud significat. At per accidens hoc modo coniungitur iustificatio, quam solus Deus facit cum Baptismo: proinde non magis propriē dicimur mundari, & saluari per Baptismum, quam per quamlibet aliam actionem, quæ tunc simul fiat. Nec potest verē dici: Baptismus lauacrum regenerationis, si per illum Deus non lauat nos, licet eodem tempore lauet nos. Si dicat, Deum nos mundare per Baptismum, quia ostendens illud symbolum, prouocat fidem quæ mundat: etiam dicere posset, homines inebriari per hederam, quæ pendet in hospitij; quia illa hederam prouocat ad emendum vinum, quod vinum postea inebriat.

OCTAVVM testimonium est 1. Pet. 3. *Quod nos similis formæ saluos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Hic habemus PRIMVM, Baptismo nos saluos fieri. DEINDE, saluos fieri simili quodam modo, quo olim tempore Noë pauci quidam salui facti sunt per aquam. Atqui aqua illa verē & efficienter saluauit eos, qui erant in arca, videlicet arcam in sublimē attollens. DENIQVE, habemus discrimen inter Baptismata Iudæorum, & nostrum: quòd illa tollerent sordes carnis, nostrum purificet conscientiam. Sicut igitur Baptismata Iudæorum verē

N

tolle.

tollebant sordes carnis, non tantum significando, sed etiam efficiendo; ita & nostrum Baptisma verè lauat conscientiam non tantum significando, sed etiam efficiendo.

CAPVT IIII.

Secunda classis testimoniorum, vaticinia Prophetarum

PRIMO ISAIAS cap. i. vbi dixerat: Quò mihi munditiam victimarum vestrarum, dicit Dominus, plenus sum; holocausta arietum, & adipem pinguem, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & caprarum nolui. Subiungit: Lauamini, mundi estote. Quæ verba sanctus Hieronymus, & sanctus Cyrillus in commentario. Cyrillus Hierosolymitanus in i. catechesi & Theodoretus Psal. 50. & Basilius orat. 13. quæ est de Baptismo, exponunt literam de Baptismo, qui succedit expiationibus illis veteribus. Quòd autem Baptismus vim habeat mundandi, patet ex verbis: Lauamini, mundi estote. Est enim ac si diceret, Baptizemini, & eo modo mundi eritis. Vnde sanctus Hieronymus hunc locum ita enarrat: Pro superioribus victimis & holocaustis Euangelij mihi placet religio, ut baptizemini in sanguine per lauacrum regenerationis, quod solùm potest peccata delere. Hæc ille. vbi illud, Solum, nõ excludit Deum, Christum, fidem, & alia id genus, sed sacrificia & cæremõnias Iudaicæ.

SECUNDO; EZECHIELIS cap. 36. Effundam, inquit, super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus vestris, & dabo vobis cor nouum, & c. Hunc locum de Baptismo intelligunt Hieronymus & Theodoretus in commentario, & Cyprianus lib. i. epist. vlt. & lib. 4. epist. 7. vbi notat sanctus Hieronymus, per aquæ Baptismi asperisionem nõ solum mundari peccata, sed etiã dari cor nouum, & spiritum nouum.

TERTIO; MICHEAS cap. 7. De Baptismi gratia, inquit, Hieronymus in epist. 83 ad Oceanum, vaticinatur; propinquabit in profundum maris omnia peccata nostra. Quomodo etiam hunc locum exponit Rupertus in commentario, & Augustinus in commentario Psal. 113. Et quod in mare mergitur, nõ solum significatur extingui, sed re ipsa vi aquarum extinguitur.

QUARTO; ZACHARIAS cap. 13. In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Hierusalem in ablutione peccatorum, & menstruata. Hunc etiam locum Hieronymus

& Rupertus in commentario exponunt de Baptismo, qui vim habet purgandi peccata.

QVINTO; DAVID Psal. 50. *Asperges me Domine hyssopo, &c.* Sed de hoc paulò infra dicemus, in explicatione sextę figurę.

Figura Sacramentorum.

PRIMA est Gen. I. *Spiritus Domini ferebatur super aquam.* In Hebręo exprimitur, quorsum ferretur super aquas nimirum vt eas fœcundas redderet: nam inde procreandi erant pisces, & aues, vt infra habetur **קִרְיָהָה** incubabat, more galinæ nidum suum fouentis, & oua calore animantis, inquit Hieronymus in qq. in Genesim. Fuisse autem hanc figuram Baptismi, qui constat ex aqua & Spiritu sancto, docent TERTULLIANVS in libro de Baptismo. HIERONYMVS in epist. 33 ad Oceanum. Vt igitur aqua initio mundi à Spiritu sancto vitalem quandam vim accepit, vt animalia procrearet; sic & Baptismus à Spiritu sancto vim accepit procreandi novos homines: *Ne mirum sit*, inquit Tertullianus, *in Baptismo, si aquę animare possunt.* Et ibidẽ Christianos vocat pisciculos, quòd nascantur ex aquis. Qua etiam de causa literę capitales versusum Sybillinorum faciunt **ἰχθῦς** id est, piscis, & significant **Iesus Christus Dei Filius Saluator.** Quod annotauit AUGUSTINVS libro 18. de ciuit. Dei, cap. 23. & PROSPER lib. 2. de prædicationibus, cap. 29. & ante vtrumq; OPTATVS Mileuitanus lib. 3. contra Parmenianum: *Hinc, inquit, est piscis, qui in Baptismate per inuocationẽ fontalibus undis inseritur, vt quę aqua fuerat, à pisce etiã piscina vociretur, cuius pisci nomen secundum apellationem Græcam in vno nomine per singulas literas turbam sanctorum nominum continent, ἰχθῦς quod est Latine: Iesus Christus Dei Filius Saluator.* Et huc alludẽs S. HIERONYMVS in epist. 43. Bonosus, inquit, tanquam **ἰχθῦς** Filius aquosa perit.

SECUNDA figura est Genes. 7. de diluuiò saluante Noë & reliquos, qui erant in arca, quam explicat S. Petrus epist. 1. cap. 3. vt paulò antè diximus.

TERTIA figura est Genes. 17. de Circūcisione, de qua B. Paulus Col. 2 sic ait: *Circumcisi estis Circūcisione nõ manu facta, in expolatione corporis carnis, sed Circumcisione Christi cõ-*

sepulti ei in Baptismo At Circūcisio verè & efficeret carnem
abscindebat, non autē erat solum testimonium abscisionis,

QUARTA figura est Exod. 14. submersio Ægyptiorū in mare
rubro, & transitus filiorum Israël, de qua sic loquitur B. Paulus
I. Cor. 10. *Omnes, inquit, in Mose baptizati sunt in nube & in
mari* Et infra dicit: *Hæc omnia cōtingebant illis in figura* In
mare rubrum figura fuit Baptismi; nubes autem obumbrata
figura Spiritus sancti; & sicut mare rubrū verè demersit Ægyptios,
& liberauit Israelitas; ita Baptismus verè delet peccata
& saluat animas. Vide Cyprianum lib. 4. epist. 7. Augustinum
tract. 11. & 13. in Ioan. & Hieronymū in epist. 83. ad Oceanum

QUINTA figura est Exod. 16. & 17. de Maña plente ex petra
& aqua scaturiente ex petra: quæ figuræ erant Eucharistia
panis & sanguinis Domini, eodē Paulo ibidem I. Cor. 10. ex
cane At Maña & aqua illa verè reficiebat, & recreabat corpus
Israelitarū, & nō erant testimonia vel sigilla. Igitur Eucharistia
verè reficit animas; alioqui erit melior figura quā res figurata

SEXTA est Num. 19. de aqua lustrationis, quæ admixta
habebat cinerem vaccæ rufæ, quam fuisse Baptismi figuram
scribit Augustinus in quæstionibus super Numeros, capitulum 19.
ubi NOTANDVM ex eodē Augustino, tria fuisse necessaria
in hac expiatione; cinerem vaccæ rufæ, aquam & hyssopum
quo aqua aspergebatur; & quidem cinis vaccæ Christi mortis
tem & merita significat: aqua verò Baptismus, qui Christi
merita applicat: hyssopus herba humilis, radices habens in
petra, fidem significat, sine qua Baptismus adultis non datur
& si fortè datur, non eis prodest. Sicut ergo in illa expiatione
hyssopus non mundabat, sed aqua vim habens ex cinere vaccæ
& hyssopo aspersa: sic in Baptismo non est fides, quæ proprie
in Baptismo purgat peccata, sed aqua vim habens ex Christi
passione, & fide suscepta. Ad has expiationes tum figuratam
gurgentem, tum figuratam respexit DAVID, cum diceret Psal. 50.
*Asperges me Domine hyssopo & mundabor lauabis me, &
super niuem dealbabor.* Petit enim eam purgationem, quam
nouerat figuram, per expiationem aquæ, quæ hyssopo asperge-
batur, ut exponit Theodoretus in cōmentario huius loci

SEPTIMA figura est Iosue 4. de transitu filiorum Israël per
Iordanem ad terram promissionis, duce Iosue, quam fuisse figuram
Baptismi, docent Ambrosius in illud Luca. 1. *Ipsie praeteribit in spiritu & virtute Eliæ.* Et Augustinus in illud Psal.

13. *Et tu Iordanis conuersus es retrorsum.* Neque vllus dixerit, per aquas Iordanis nō transiisse filios Israël ad terrā promissionis; sed ob signatam promissionem transeundi.

OCTAVA est 4. Reg. 5. de Naaman Syro curato à lepra, laua cro Iordanis: de qua vide Ambrosium in 4. cap. Lucæ, & libro 2. de Sacramentis, cap. 4. Et certè aqua Iordanis verè curauit Syrum illum: non fuit sigillum promissionis.

NONA est Ioan. 5. de probatica piscina, quæ figura manifestissima est & a Patribus multis celebrata, vt Tertulliano in libro de Baptismo, Ambrosio libro 1. de Spiritu sancto, cap. 7. Chrysostomo, Cyrillo, & Theophylacto in hunc locum Ioannis. Et quidem CHRYSOSTOMVS pulcherrimè hanc figuram explicat, & addit, Deum voluisse varijs figuris efficaciam Baptismi demonstrare, ne incredibilis videretur: *Futurum inquit, erat Baptisma plenū maximæ potestatis & gratiæ, purgaturum peccata, pro mortuo viuum effecturum, &c.* Et sane nisi ita esset, vt dicit Chrysostomus, præstantior fuisset figura te ipsa figurata.

DECIMA est Ioan. 9. de cæco nato, quem Dominus illuminauit per aquam Siloe, de qua vide Ambrosium epistol 75. ad Bellicium, & Augustinum tract. 44 in Ioan.

Sunt autem duo NOTANDA ad hæc loca Scripturæ. PRIMVM, quòd cum tam sæpè Scriptura, & vaticinijs, & figuris, & expressis verbis loquatur de Sacramentis, tamen ne semel quidem dicat, vim Sacramentorum consistere in excitanda, vel alenda fide; sed semper explicet consistere in purgandis peccatis, & mundanda anima. Ex quo reuera, si res seriò perpendatur, euidenter colligitur, falsissimam esse hæreticorum sententiam. Nam quomodo credibile est, finem immediatum, & præcipuum Sacramentorum nunquam in Scriptura haberi, cum sit is mediatus tam sæpe inculcetur?

SECUNDO nota, quod si licet negare Sacramenta verè & immediatè sanctificare, cum tam apertè Scripturæ hoc doceant; eadem ratione negari poterit, fidem iustificare, quod tamen aduersarij passim affirmant. Nam nihil Scripturæ tribuunt fidei, quod non tribuant etiam Sacramentis. Verbi gratia, Lucæ 7. dicitur: *Fides tua te saluā fecit.* Et in 1. Epistola Petri, capite 3. dicitur: *Vos saluos facit Baptisma.* Item de fide, Ioan. 5. *Qui credit ei, qui me misit, habet vitam æternam.* De Sacramentis Ioannis. 6. *Qui manducas hunc panem, viuet*

in æternum. De fide, Actor. 15. Fide purificans corda eorum
De Sacramentis, Ephes. 5. Mandans eam lauacro aque
verbo vite. De fide, ad Rom. 3. Arbitramur hominem ius-
tificari per fidem. De Sacramentis, ad Titum 3. Saluos nos
per lauacrum regenerationis. De fide, ad Rom. 5. Iustificati
ergo ex fide. De Sacramentis, Ioan. 3. Nisi quis renatus fu-
erit ex aqua & spiritu sancto, &c.

CAPVT QVINTVM.

Tertia classis argumentorum ex Concilio

CONCILIVM NICAENVM, quod nuper è Ge-
nerali, editum est ab Alfonso Pisano, in eo
quod inscribitur $\delta\iota\alpha\tau\acute{\upsilon}\tau\omega\sigma\iota\varsigma$, doctrina de-
claratissimo, ante 8. canon. Baptisma nostrum, ius-
tificationis non oculis corporis considerandum est, sed mentis oculis; ap-
pares, considera virtutem Dei in aqua absconditam. Et
Descendit quidem is, qui baptizatur, peccati obnoxius, &
vitii corruptione detentus, ascendit autem ab ea servatus
peccati liber, filius Dei, & hæres, & cohæres Christi.

Concilium CONSTANTINOPOLITANVM I. in Symbolo
Credimus unum Baptisma in remissionem peccatorum.

Concilium MILEVITANVM capite 2. Paruuli, qui in
peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, in
remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in
generatione mundetur, quod generatione traxerunt. Atque
in paruulis Baptismus non potest esse causa remissionis
peccatorum excitando fidem.

Concilium AVRAVSICANVM II. can. 25. Hoc etiam se-
cundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Bap-
tisma gratia, omnes baptizati, Christo adiuuante & gra-
tiam, quæ ad salutem pertinent, possint & debent, si fideliter
laborare voluerint, adimplere. NOTA, nõ posse id exponi de
excitatione fidei. Nam paulò infra idem Concilium dicit, a Deo
prius fidem inspirari, vt Baptismi Sacramenta fideliter recipi-
amus, Præterea etiam si fides, secundum aduersarios, iustificat
peccatis, tamen non dat gratiam bene operandi: At Bap-
tismus ex hoc Concilio dat gratiam bene operandi.

His adde Concilia recentiora, Florentinum & Triden-
tinum.

CAPVT SEXTVM.

Quarta classis, ex Patribus Græcis.

AM ex Patribus Græcis, IUSTINVS in Apologia ad Antoninum: Remissionem ante commissorum peccatorum consequimur in aqua, &c. Et antea dixerat, neminem adduci ad Baptismum, nisi antea crediderit, Similia habet in Dialogo cum Triphone.

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. i. Pædag. cap. 6. Multis inquit, modis vocatur hoc opus, gratia, illuminatio, perfectum, & lauacrum: lauacrum quidem, per quod peccata abstergimus; gratia autem, qua remittuntur pœnæ, quæ peccatis debentur; illuminatio autem, per quam sanctam illam, & salutarem lucem intuemur; perfectum autem dicimus, cui nihil deest. Quid enim ei desit, qui Deum nouit? &c.

ORIGENES homil. 14. in cap. 2. Lucæ. Paruuli, inquit, baptizantur in remissionem peccatorum. Et infra: Et quia per Baptismi Sacramentum natiuitatis sordes deponuntur, propterea & baptizantur & paruuli.

CYRILLVS catechesi 3. Mortuus, inquit, in peccatis descendisti, & ascendens uiuificatus in iustitia, &c. Vide totam catechesim. Et in præfatione catechesion: Magnum est sane propositum hoc Baptisma; captiuitatis liberatio, peccatorum remissio animæ regeneratio, currus ad cælum, &c.

BASILIVS libro de Spiritu sancto, cap. 15. ponit obiectionem hæreticorum; Si ideo Spiritus sanctus æqualis est Patri & Filio, quia in ipso baptizamur, etiam aqua erit æqualis Patri & Filio quia in ipsa baptizamur. Responder: Si quæ est in aqua gratia, non ex aquæ natura est, sed ex præsentia Spiritus, &c. Secundum aduersarios dicere debuisset, aquam nihil facere, & sic statim obiectionem soluisset. At Basilius fatetur, in aqua esse virtutem, sed ait, eam non inesse aquæ ex aquæ natura, sed ex vi Spiritus sancti. Vide etiam homil. 13. quæ est hortatio ad Baptismum, ubi clarissimè idem habet. Vide etiam Gregorium NAZIANZENVM oratione in sancta lumina, & orat. in sanctum lauacrum.

Gregorius NYSSENVS in lib. de Baptismo: Baptisma, inquit, peccatorum expiatio est, remissio delictorum, renouationis, & regenerationis causa. Et infra explicans, quomodo id fiat,

multa exempla adducit earum rerum, per quas Deus miracula fecit, ut virgam Aaron, & alia; & subdit: *Atque hæc omnia cum materia sint inanimata, atque sensus expertes, postquam vim Dei accepissent magnis miraculis, media intercesserunt. Ac simili consequentia rationum etiam aqua, cum nihil aliud sit, nisi aqua, superna gratia benedicente eam, que mente percipitur, hominem renouat regeneratione. Quod si quis mihi rursus dubitando & ambigendo negotium exhibeat interrogans, qua ratione aqua regeneret; dicam pro modo iure ad eum: Ostende mihi modum natiuitatis, qua secundum carnem; dices fortasse: Semen causa hominis effectus est. Audi igitur contra à nobis, quod aqua, quæ benedicitur purgat & illuminat hominem.*

Vbi NOTANDVM est, non posse Gregorij sententiam trahi id, quod hæretici dicunt, Sacramenta operari, quia obiectum mouent ad fidem. Nam PRIMO, comparat aquam Baptismi virgæ Aaronis, quæ miracula faciebat efficienter. SECUNDO, comparat semini, quod est causa hominis efficiens, ut ipse dicit. TERTIO, negat, aquam aliquid effici nisi recipiat vim quandam supernaturalem; at ut moueat obiectiuè per modum signi, non requiritur vlla virtus supernaturalis. DENIQUE quæstio, quam proponit, Quomodo possit aqua regenerare, nulla esset, si tantum obiectiuè operaretur.

CHRYSOSTOMVS homilia 39. in Genesim extrema: *Nam id, inquit, quod illic operatur, Circumcisio in depositione carnis: id agit hic Baptismus in depositione peccatorum* Item homilia 24. in Ioannem, prolixè docet, esse credendum verbum Christi asserentis, aquam vim habere regenerandi, licet modus superet rationem. Et homil. 25. *Quod, inquit, est mater embryoni, hoc est, fidei aqua. Siquidem in aqua fingitur, & formatur. Nam primum dictum est; Producant aqua reptilia anime viuents: ex quo autem Iardani alueum ingressus est Christus, non amplius reptilia animarum viuents, sed animas rationales & spirituales aqua producit. Vide eundem homilia 35. in Ioannem homilia 1. in acta. homilia ad Neophytos, ubi enumerat decem effectus Baptismi, quos etiam in parulis operatur, & inter tot effectus non venit illi in mentem, ut poneret, Excitare fidem; quem solum agnoscunt aduersarij.*

CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. 2. in Ioannem, cap. 42. *Quæ admodum, inquit, viribus ignis intensius aqua calefacit.*

non aliter urit, quam ipse ignis: Sic Spiritus sancti operatione aqua, qua baptizati corpus aspergitur, reformatur ad diuinam virtutem & potentiam. Hæc ille. Vbi vides, sic esse instrumentum Dei aquam in Baptismo, vt est calor in aqua calefacta instrumentum ignis ad calefaciendum.

THEODORETUS in cap. 10. ad Hebr. in illud: *Afferri corda à conscientia mala: In lege, inquit, utebantur aspersioni- bus, & corpus frequenter lauabant; qui autem ex nouo Testamento vitam instituunt, per sanctissimum Baptismum animam expurgant, & à prioribus maculis liberam reddunt conscientiam.* Vide eundem Theodoretum in Epitome diuino- rum decret. cap. de Baptismo; Damascenum libro 4. de fide, cap. 10. Theophylactum in 3 & 5. cap. Ioannis, & Occumeni- um in cap. 10. ad Hebr.

CAPVT SEPTIMVM.

Idem probatur ex Latinis.

AM ex Latinis TERTULLIANVS in lib. de Baptismo: *Prius, inquit, liquor, quo viueret, dedit, id est, aqua produxit animantia, vt in Baptismo mirum non sit, si aquæ animare nouerunt.* Item lib. de re- sur rectione carnis probat, corpus resurrecturum, quia Sacra- menta corpori adhibentur, vt ad animam transeat eorum ef- fectus: *Caro, inquit, abluatur, vt anima emaculetur; caro un- giatur, vt anima cōsecratur; caro signatur, vt anima munia- tur; caro manus impositione adumbratur, vt anima Spiritu illuminetur; caro corpore Christi & sanguine vescitur, vt a- nima de Deo saginetur.* Vbi enumerat varios effectus Sacramē- torum; proinde non putat solum excitare fidem Sacramenta.

CYPRIANVS lib. 2. epist. 2. ad Donatū, scribit, se, antequam baptizaretur, vix potuisse adduci vt crederet, quod à Christia- nis de Baptismi virtute prædicabatur, quod videlicet repente hominem mutet, peccata abstergat, virtutes infundat sed postea id verum esse experientia sua didicisse, *Difficile, in- quit, ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi diuina indulgentia pollicebatur, vt qui renasci denuo posset, utq̄ in nouam vitam lauacro aquæ salutaris ani- matus, quod prius fuerat exponeret, corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutarer: Qui possibilu- ciebam, est tanta cōuersio?* Et infra: *Sed postquam vnde ge-*

N 5 nita

nitali auxilio superioris cui labe deterfa in exdiatum peccatum ac purum de super se lumen infudit: postquam cœlitus Spiritus haussit, in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit, mirum in modum, &c. In quibus verbis duo NOTANDA sunt. PRIMO; Si Sacramenta tantū obiectiuè mouerent mentem ad credendū, vt aduersarij dicunt, nō fuisset vlla caussa, cur Cyprianus difficulter crederet effectū Baptismi: non enim est hic effectus magis difficilis, quā fit, quod verbum Dei prædicatū valeat ad excitandā fidem: Nota SECUNDO; Cyprianū dicere, Baptismum repente & perniciousiter operari, & renouare hominem. At hoc si diceret, si crederet, Baptismum mouere mentem solū obiectiuè: nam tunc non repētē, nec ordinariē haberet suum effectum. Aliqui enim ex eodem signo, vt etiam ex iisdem verbis celerius mouentur, aliqui tardius, aliqui nunquam.

Item in lib. 3. epist. 8 ad Fidum, docet, infantes baptizandos, etiam ante octauum diem (nimirum si vitæ periculum immineat) vt peccati remissionē accipiant. Quod idem iubeo Syricius Papa in epist. 1. cap. 2. At si Baptisma solū excitat fidem, & prodest infantibus tantū ea ratione, quia cū adoleuerint, recordabuntur, &c. quorsum infantes morituros baptizari vult Cyprianus? Item in epist. 7. lib. 4. ad Magnianum dicit, quomodo venenum scorpionis & serpentis in aqua extinguitur; ita Diabolum obluere, & resistere Exorcistis ante Baptismum; at in Baptismo amittere omnem virtutem. Quæ certē omnia ridicula essent, si tantū obiectiuè Sacramenta operarentur. Vide etiam sermones de Baptismo Christi, de cœna Domini, & de vñctione Chrismatis. Similia habet Gregorius in 1. tract. de Exodo.

LACTANTIUS li. 1. de diuino præmio, ca. 5. *Cū homo celestibus uacro purificatus, exponit infantiam cū omni labe vitæ prioris, & incremento diuini vigoris accepto, fit homo perfectus ac plenus.* SYLVESTER Papa (vt refert Nicephorus lib. 7. cap. 33. cū Constantinum baptizaret, ita locutus est: *Hæc aqua diuina virtute per inuocationem Trinitatis concepta, sicut extra corpus hominis abluit, ita animum intrā à sorde & inquinamento mundans, splendidiorē radios solaribus efficit.*

AMBROSIVS lib. 2. de pœnit. cap. 2. *Impossibile, inquit, uidebatur, vt peccatum ablueret aqua. Et Naaman Syrus lepram suam mundari per aquam posse nō credidit: sed quod impossibile erat, Deus fecit possibile esse, qui tantā nobis donauit gratiam.*

iam. Vide etiã li. 1. de Sacramentis, cap. 4. & 5. li. 2. cap. 1. & 5. li. 3. cap. 1. & lib. de ijs, qui inicianur mysterijs, cap. 3. & 9. & lib. 9. super Lucam, cap. 3. & lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 11.

HIERONYMVS in epistola. 83. ad Oceanum: *Quantam vim, inquit, habeat Baptisma, et aqua in Christo sanctificata gratiam, paulò post docebo.* Et infra, ubi plurima attulit testimonia & figuras: *Dies, inquit, me deficiet, si cuncta, quæ ad potentiam Baptismi pertinet, de Scripturis sanctis voluero digere.* Vide eundem in Dialogo contra Luciferianos, & lib. 3. contra Pelagianos extremo.

OPTATVS lib. 5. contra Parmenianum, initio: *Baptisma,* inquit, *Christianorum Trinitate confectum, confert gratiam; si repetatur, facit vitæ iacturam.* Hæc ille. Vbi PRIMVM vides, apertè asseri Sacramentum conferre gratiam. DEINDE, quòd hic auctor ait, Baptismum repetitum detrimentum adferre, clare demonstrat, non operari tantum obiectiuè excitando fidem; nam eo modo vtiliter repeteretur. Vide ibidem multa de virtute Sacramentorum.

AVGVSTINVS libro 4. de Baptismo, cap. 22 *Inuenio,* inquit, *non tantum passionem pro nomine Christi id, quod ex Baptismo deerat, posse supplere, sed etiam fidem, conuersionem quæ cordis, si fortè ad celebrandum mysterium Baptismi in angustijs temporum succurri non potest.* Hæc ille. Si ergo aliquando martyrium, aliquando fides cum cordis conuersione supplet vicem Baptismi, manifestè sequitur, non iustificare excitando fidem, sed immediatè applicando Christi merita, atque immediatè iustificando. Et ibidem capite 24. probat Sacramentum Baptismi multum paruulis prodesse, etiam si illi careant fide; ex Circumcisione, quæ dabatur octauo die: *Cur ergo, inquit, ei præceptum est, ut omnem deinceps infantem masculum octauo die Circūcideret, qui nondum poterant corde credere, ut ei deputaretur ad iustitiam, nisi quia, et ipsum per seipsum Sacramentum multum valebat?* Vbi Augustinus docet, Sacramentum non operari excitando fidem, sed vi sua efficiendo. Idem Augustinus lib. 19. contra Faustū, cap. 11. *Sacramentorum,* inquit, *vis inenarrabiliter valet plurimum, et ided contempta, sacrilegos facit. Impiè quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas.* Hæc ille. At si tantum excitarent fidem obiectiuè, nõ modò non inenarrabiliter valerent plurimum, sed vix aliquid valerent. Nam de concione nemo

dice

diceret, eam inenarrabiliter plurimum valere, cum sæpius multis concionibus vix aliqui moueantur: & tamen fateatur Lutherus in libro contra Ioannem Cochläum, multo efficaciorum esse concionem Baptismo. Quod verissimum est, si agatur de efficacia prouocandi fidem. Idem Augustinus tract. 80. in Ioan. *Vnde tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluat?* Et infra: *Mundatio nequaquam fluxu & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo.*

LEO Papa in serm. 4. de natali Domini: *Omni homini renascenti aqua Baptismatis, instar est uteri virginis, eodem Spiritu replente fontem, qui repleuit & Virginem; ut pectus, quod ibi vacauit sacra conceptio, hic mystica tollat oblutio.* Et serm. 5. *Originem quam sumpsit in utero virginis, posuit in fonte Baptismatis: dedit aquæ, quod dedit Matri. Virtus enim altissimi, & obrumbratio Spiritus sancti, quæ fecit, ut MARIA pareret Saluatorem, eadem fecit, ut regeneret unda credentem.* Hæc ille.

Auctor homiliæ de Sacramento corporis Domini, quæ habetur inter Eusebij Emisleni homilias, & in 9. tomo S. Hieronymi: Ergo, inquit, *ut ad nutum præcipientis Domini, res ex nihilo substituerunt excelsa cælorum, profunda fluctuant, vassa terrarum: ita parem potentiam in spiritualibus Sacramento in verbis præbet virtus, & reseruit effectus.* Et hinc eodem ex vi Sacramenti Baptismatis, quo repête hominem mutatur, ac renouat quoad animam; probat, nõ debere videri incredibile, si verba Sacramentalia mutent substantiam panis in carnem Christi: Vbi sine dubio nullum habet locum operatio illa obiectiua ad prouocandam fidem: neque enim in consecratione Eucharistiæ verba illa mutant panem excitando in eo fidem. Similem autem vim ponit hic auctor in consecratione respectu panis, & in Baptismo respectu animæ.

GREGORIUS libro 9. epistol. 39. ad Theodistam Patriam docet, in Baptismo omnia peccata ita verè dimitti, ut in mari rubro verè Ægyptij mortui sunt: *Qui ergo, inquit, dicit, peccata in Baptismo funditus non dimitti, dicat in mari rubro, Ægyptios non veraciter mortuos.*

Denique S. BERNARDVS (ut recentiores omittam) in serm. de cœna Domini: *Duo inquit, operatur in nobis Sacramentum Domini corporis, ut videlicet sensum minuat in minimis, & in grauioribus peccatis tollat omnino cõsensum.* Si quis ve-

strum

strum non tam sepe modò, non tam acerbos sentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut ceterorum huiusmodi, gratias agat corpori & sanguini Domini; quoniam virtus Sacramenti operatur in eo. Hæc ille, cuius verba non possunt trahi ad effectum nutriendæ fidei. Non enim S. Bernardus solùm dicit, per Sacramenta remitti peccata; quod Lutherani fieri volunt, per fidem apprehendentem Christi iustitiam & Dei benevolentiam; sed etiam dicit, vim Sacramenti operari in nobis, ut non consentiamus peccatis, quod per solam fidem nec potest fieri neque aduersarij fieri dicunt.

At hoc argumentum ex Patribus variè respondent hæretici; Philippus in Apologia art. 13. audacter sanè ita loquitur: *Neg. vlla litera ex veteribus scriptoribus proferrî potest, quæ patrocinetur in hac re Scholasticis.*

Lutherus in lib. contra Cochlæum, agnoscit loca Augustini, quæ citauerat Cochlæus, & aliorum Patrum, sed more suo contedit: *Quòd si qui sunt, inquit, ex Patribus, qui senserunt, Sacramenta sua virtute iustificare, esto etiam Augustinus, ut Cochlæus contendit, nihil moror, hominum sunt dicta, sibi ipsis sepius pugnantium, & plerag. humano sensu extra Scripturas docentium.* Hæc ille. At certè credibilius est, tot sanctos Patres Scripturam intellexisse, quàm vnum Lutherum: quod ipse quoq; cõcederet, nisi eum planè superbiæ spiritus excæcasset.

Calvinus respondet libro 4. Instit. cap. 14. vlt. Patres hyperbolicè loqui: *Fortè inquit, miseros istos Sophistas deceperunt immodica illa Sacramentorum encomia, quæ de signis nostris apud veteres leguntur: quale est illud Augustini quòd veteri legn. Sacramenta Saluatorem tantum promittebant, nostra verò dent salutem. Hæc & similes dicendi figuræ, cum nõ aduerterent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt.* Hæc ille. At hoc nimis ruinosum est effugium. Nam citati Patres, ut plurimum referunt ad omnipotentiam Dei hos mirabiles effectus: nulla autem est opus omnipotentia, vbi non veri ac proprii, sed hyperbolici sermones sunt. Præterea Patres ipsi aliquando monent, se non loqui hyperbolicè, ut Chrysostomus homilia 4. ad baptizandos, vbi cum dixisset, Baptismo perfectè lauari & mundari animas, monet se non ea dicere ambitionis gratia, id est, amplificandi & eloquentiæ ostendendæ studio. Et Augustinus in epist. 23. circa finè inducit eos qui non credunt, posse fieri, ut paruuli etiam

sine

sine fide actuali per ipsum Sacramentum saluentur, infideles esse. Ex quo intelligimus, cum non hyperbolica encomia, sed dogmata fidei tradere Denique si diceret Calvinus, unum aut alterum ex Patribus Hyperpole usum in oratione laudatoria, posset tolerari. Ad quod omnes Græci & Latini, non modo in concionibus, sed etiam in libris dogmaticis, vel epistolis, vel commentarijs Scripturarum hyperbolicè loquantur, nullo modo credibile est.

Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 98. dicit Scripturam apertè tribuere vim iustificandi Sacramentis: nec esse ea loca per tropos detorquenda in alium sensum, & sic à Patribus esse intellecta, tamen postea exponit omnia de efficientia per excitationem fidei, quod iam refutauimus.

CAPVT OCTAVVM.

Sexta classis ex ratione.

ST autem OBSERVANDVM, vt faciliùs intelligatur efficacia rationũ, duplicia esse verba, & signa cetera. QVAEDAM enim sunt non ad alium finem instituta, quam ad significandum, quæ quædam theoricæ signa dici possunt. ALIA sunt instituta ad significandum, & efficiendum aliquid, quæ ob id practica dici possunt. Differunt autem quod priora nihil immediatè, & vi sua operentur, sed solùm representant obiectum, & si forte sequitur effectus aliquis, non sequitur ex vi illius signi, sed aliunde; posteriora immediatè operantur, & sua quadam virtute; Verbi gratia, cum quis monet alium, adesse hostem, illi continuò fugit; ceterum illius fugæ non est causa immediatè illa admonitio, sed apprehensio rei noxiæ; proinde admonitio signum fuit prioris generis. Pari ratione, qui viso signo hospitij currit ad hospitium, non mouetur ab eò signo immediatè, sed ab apprehensione rerum quibus indiget, & quæ illud signum representat: proinde illud etiam non est propriè signum practicum, vt hîc accipimus. Nam aliquando solent vocare signa practica omnia illa, quæ referuntur ad opus, siue mediatè, siue immediatè; quomodo accipiebatur in disputatione de intentione ministri: Tunc enim vocabamus practica omnia verba imperatiua: at hîc ista vocamus theoricæ; practica autem dicimus, quæ præter significationem habent

bent efficientiam, quomodo sigillum est verè signum practicum, quia non tantum representat imaginem, sed etiam eam imprimi in cera.

Cognoscuntur autem hæc varia signa ex alio discrimine. Nam verba & signa theorica non adhibentur nisi intelligentibus: cum enim non operentur, nisi representando aliquid menti, stultum esset ea signa adhibere, ubi non est usus mentis. At verba, & signa practica possunt adhiberi etiam rebus inanimis, & non modò non intelligentibus, sed ne sentientibus quidem; quomodo in Scripturis Iosue imperavit soli, & lunæ Ios. 10. *Sol contra Gabaon ne moueari, & luna contra vallem Haiatol*, Matth 8. Dominus imperabat mari, & ventis, Matth 9. Luc. 7. & Ioan. 11. imperavit mortuis. & Petrus Actor. 9. *Tabita, inquit, surge. Matth. 17. Si habueritis fidem, sicut granum sinapi, dicetis monti huic, Transi hinc, &c.* Sic etiam quod attinet ad alia signa, Moyses percussit petram, ut daret aquas: Exod. 17. & Dominus misit digitos in auriculam surdi, & muti, & tetigit etiam linguam eius, ut eum curaret.

Controuersia igitur est inter nos, & hæreticos, quòd illi faciunt Sacramèta, signa prioris generis, dum affirmant ea non iustificare, nisi excitado fidem: nos facimus generis posterioris. Quare si ostendere poterimus, Sacramenta esse signa posterioris generis, obtinuumus causam.

Sit ergo PRIMARATIO, Sacramenta rectè adhibentur non intelligentibus; ergo sunt signa posterioris generis, & verè iustificanti non excitando fidem more concionis, sed immediate efficiendo sanctitatem. Consequentia manifesta est ex dictis. Antecedens probatur, quia baptizantur ritè infantes, surdi, amentes, dormientes. Exemplum in signe est apud Augustinum, lib 4. Confess. cap. 4. de quodam baptizato, dum vi morbi extra se positus esset, & omninò ignoraret, quid erga se fieret: cui tamen Sacramentum utilissimum fuit. ADDE quod Concilium Carthaginense IV. can. 76. Arausicanum I. can. 12. Augustinus, lib. 1. de adulterinis coniugijs, cap. 26. & 28. & Leo epist. 91 ad Theodorum, docent Sacramenta Baptismi, & Absolutionis, posse conferri etiam ijs, qui in periculo vitæ sunt, licet ipsi vi morbi oppressi nò habeant usum rationis, vel sensum: modo constet eos antea desiderasse eiusmodi Sacramèta. At certè istis non nisi ineptissime fieret concio, aut signa adhiberentur ad excitandam fidem, SICVN.

SECUNDA ratio. Verba & signa Sacramentalia pendent ex diuina institutione, neq; ab hominib⁹ propria auctoritate institui potuerunt: ergo non sunt mera signa, vt verba concionis, sed signa practica, & vim habentia aliquid supernaturale efficiendi. Antecedens conceditur ab aduersariis, vt supra demonstratum. Probatum consequentia; quia si verba & signa Sacramentalia essent nuda signa ad excitandam mentem instituta, potuissent ab hominibus facillimè institui, & eandem vim habuissent. Non enim refert ad nudam significationem quis illa instituerit, modò representent idem obiectum. Quod enim refert, quis posuerit signa in hospitij? & nunquid non eodem modo significant verba Hebraica à Deo scripta in tabulis, & verba Græca, vel Latina scripta ab hominibus? non etiam modo eodem incitabant ad bellum tubæ, quas Deus beati iusserat, Num. 10 & tubæ prophanæ Ethnicorum? Eodem modo, si Petrus aut Paulus, aut quiuis alius instituisset Baptismum, & Eucharistiam, eandem vim haberent illa signa, quàm modò habent. Quod certè nõ potest dici secundum Catholicorum sententiam, qui volunt hæc Sacramenta non solum significare, sed etiã, efficere id, quod ex se non potuissent.

TERTIA ratio, Sacramenta non solum pendent à Diuina institutione, sed etiam in ipso vsu? ipse enim est, qui per ministros suos baptizat, consecrat, absoluit, &c. ergo nõ sunt solum signa ad excitandam fidem instituta, vt conciones, sed aliqua præterea efficiunt. Antecedens conceditur ab aduersariis, & probatum est supra in quæstione de causa efficiente Sacramentorum, ex illo Ioan. 1. *Hic est, qui baptizat*, ex Chryostomo homil 83, in Matthæum, & Augustino, tract. 5 in Ioannem, & ex alijs. Probatum consequentia. Nam vt verba, & signa tera solum significant, & animum excitent, representando nihil refert à quo procedant. Siue enim dominus, siue seruus loquatur, idem semper verba eadem significant; nec magis citat signum tubæ ad bellum, si tuba infletur ab Imperatore, quàm a tubicine. Ergo si signa Sacramentalia necessario pendent à Deo, vt causa principali, quæ per ministros operetur, fateri cogimur, ea non solum significare, sed etiam aliquid efficiere.

QUARTA ratio. Sacramenta non solum pendent à Deo, vt institutore, & principali agente, sed etiam à Christi passione, & morte, vt supra probauimus in principio quæstionis de causa

caussa efficiente Sacramentorum: propter quod Patres communi consensu, docent Sacramenta fluxisse à Christi latere perfosso. Vnde etiam multi veterum docent, Christum baptizati voluisse, vt tactu suæ mundissimæ carnis daret aquis vim mundandi, vt Ambrosius lib. 2. in Lucam, cap. 12. Nazianzenus oratione in sancta lumina, Chrysostomus homil. 25. in Ioan. Beda in cap. 3. Lucæ, & alij, & ipse etiam Lutherus in homiliis de Baptismo idem fatetur. Ergo non operantur Sacramenta solum representando obiectum, more concionis, sed verè efficiendo: nam alioqui nõ eguissent Christi meritis, nec vllam eis virtutem Christus dedisset. Et sicut concio non rectè diceretur manasse ex Christi latere, nec dicitur Christus dedisse vllam virtutem concioni ad significandum, quia id ex se habent verba, ita non rectè diceremus, Sacramenta prodiisse ex Christi latere, vel Christum eis vim vllam dedisse.

QVINTA ratio. Sacramenta instituta sunt, vt nos certos reddant remissionis peccatorum, & gratiæ Dei, ergo non solum operantur obiectiue representando more concionis, sed efficiendo reipsa quod significant. Antecedens admittitur ab omnibus, sed maximè ab aduersariis. Catholici enim docent, ex Sacramentis gigni in nobis moralem quandam certitudinem remissionis peccatorum, non tamen infallibilem. Tamen enim Sacramenta ex se infallibiliter efficacia sunt, tamen potest fieri, vt nobis non sint efficacia ob nostram indispositionem, At aduersarij volunt absolutam certitudinem gigni ex Sacramentis: & nos reprehendunt, quasi iubeamus homines dubitare de efficacia Sacramenti; vt patet ex Luthero, in lib. de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, ex Kemnitio in 2. parte Examinis, cap. de intentione ministri; & ex aliis. Probat consequentia; nam si Sacramenta solum operarentur significando, & excitando fidem, nullam adferrent certitudinem. Penderet enim tunc Sacramentum à nostra fide, non à Christi institutione; quod est tollere veram certitudinem efficaciam Sacramenti, vt Lutherus fatetur in lib. contra Anabaptistas, edito anno M. D. XXVIII vbi fuse persequitur, Sacramentum non debere pendere à fide dantis, vel accipientis, sed à sola Dei institutione, ne incerta reddatur eius efficacia.

Nec potest responderi, Sacramenta adferre certitudinem infallibilem, quia infallibiliter excitent fidem; quæ infalli-

O bili-

biliter iustificat: siquidem experimento contrarium didimus. Quot enim sunt, qui baptizantur, & tamen non credunt, & si concio, quæ est efficacior Sacramentis, ipso etiam tempore Lutheri in libro contra Cochläum, non excitat fidem infallibiliter, ut experimur; quantum minus Sacramenta infallibiliter fidem excitabunt? Ergo si ullam certitudinem Sacramenta conferunt, id est, quia ex opere operato efficiunt quod significanc.

SEXTA ratio, Sacramenta contrario modo se habent ad fidem, ac verbum: non igitur eodem modo operantur. Verbum datur antecedens. Nam verbum Dei præcedit fidem, Sacramenta autem sequuntur; siquidem: *Fides ex auditu*, Rom. 10. unde verbum prædicatur infidelibus, & hæreticis quocumque, ut incipiant credere. At Sacramenta requirunt fidem saltem in adultis, nec possunt rectè conferri, nisi iis, qui profitemur, & credunt. Unde Actor. 8. cū Eunuchus diceret: *Ecce aqua prohibet me baptizari?* respondit Philippus: *Si credideris, licet.* Et semper in Ecclesia cōsuetudo fuit, ut qui Christiani esse vellent, primùm fierent Catechumeni, & latè doctrinè instruerentur, & non nisi instructi, & firmi, ac stabiles in doctrinâ baptizarentur. **U**S T I N V S in Apologia ad Antoninum Imperatorem, cans mores Ecclesiæ: *Quicumque, inquit, persuasi fuerint, & crediderint vera esse, quæ à nobis iraduntur, & ad vitam vivere se ita posse receperint; orare ieiunantes, & petere Dei priorum peccatorum remissionem iubentur, nobis cum eis una, & orantibus, & ieiunantibus: deinde adducuntur à nobis, ubi aqua est, atque eo regenerationis modo, quo regenerati sumus, regenerantur.* Hæc ille. Ex quo sequitur non modò falsam, sed etiam ineptissimam esse hæreticorum sententiam.

SEPTIMA ratio, Sacramenta non minus sunt efficaciora, si dantur lingua Græca, aut Latina, quam non intelliguntur, at, qui Sacramentum suscipit, quam si dantur lingua vulgari, quam omnes intelligant; Ergo non operantur more concionis, sed habent affectum suum præter fidei excitationem. Consequenter patet, quia si operarentur more concionis, nihil efficaciora nisi darentur lingua vulgari. Antecedens probatur, quia Lutherani, & Calvinistæ admittunt nostrum Baptisma, quod semper datur lingua Latina; nõ enim rebaptizant à nobis baptizatos.

OCTAVA ratio, si Sacramenta operarentur excitando fidem, non esset vlla causa cur adhiberentur hominibus doctis, qui legere possunt Scripturas, vel etiam imperitis, qui audiunt conciones: multò enim melius excitat fidem Scriptura, & concio, quàm Baptismus, vel Eucharistia. Itaque præstaret loco Baptismi legere vnum caput ex Bibliis. ADDE, quòd etiam imago Baptismi in tabula depicta posset idem facere, quod facit Baptismus; nam facit visibilem promissionem, & excitat fidem: & hoc præstat Baptismo, quod manet semper, cum Baptismus, semel fiat, & transeat.

NONA ratio, Sacramenta non prosunt nisi suscipientibus; etiam si multi alij præsentés sint, & audiant, & videant quæ geruntur: alioqui non esset opus, vt singuli baptizarentur, & communicarent corpori Domini, sed satis esset, vt vnus baptizaretur, & communicaret coram tota multitudine, ergo non operantur more concionis, excitando fidem. Consequentia patet. Nam si operarentur more concionis, prodesse omnibus audientibus: omnes enim excitari possunt ad fidem, qui adsunt, dum pronuntiatur promissio Dei, & signo visibili ante oculos ponitur. Neque refert, quòd Sacramentum solum dirigi videtur ad vnum. Nam etiam concio potest dirigi ad vnum, & tamen omnes audientes excitaret.

PRÆTEREA dum minister baptizat, ac dicit; Ego te baptizo, non vult dicere, Ego te abluo à peccatis (secundum Lutheranos) sed, Ego testificor tibi remitti peccata; vt Melancthon exponit in locis, cap. de Baptismo, & Calvinus lib. 4. Instir. cap. 15. §. 15. & omnes alij exponere coguntur. Porro hæc testificatio non prodest ei, qui baptizatur, nisi quia interim cogitat, & credit, Deum sibi esse propitium per Christum, vt ipsemet fatentur. Possunt autem omnes, qui adsunt, idem cogitare, & credere: siquidem promissio est communis, & quod vni dicitur, omnibus conuenit. Non enim ided illi, qui baptizatur, Deus est propitius, quia baptizatur (ex Lutheranicorum sententia) sed ided vera est testificatio Baptismi, quia Deus illi est propitius, modò per fidem apprehendat hanc Dei beneuolentiam.

DECIMA ratio, si Sacramenta solum operarentur significando, nihil interesset inter nostra Sacramenta, & Sacramenta veteris legis: nam etiam illa significabant Christi gratiam,

& remissionem peccatorum, & excitare poterant fidem. Idem esse falsum in sequenti quaestione demonstrabimus.

CAPVT NONVM.

Soluuntur obiectiones ex Scripturis depromptae

OLVENDA sunt argumenta Lutheri, Philippi Caluini, Kemnitij, & aliorum: quæ quidem partim sumuntur à Scripturis, partim à Patribus, partim à ratione.

Vt igitur à PRIMÀ classe argumentorum incipiamus. PRIMUM argumentum sumitur ex Habacuch 2. & Roman. 1. Hebr. 10. *Iustus ex fide uiuit*, inquit Scriptura non autem cit, iustus ex Sacramentis uiuit; igitur Sacramenta non significant, nisi excitando fidem. Confirmatur ex similibus locis, ut Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi iustitiam*. Et Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam*, & non didicit Paulus; Et corpore suscipitur Sacramentum ad iustitiam. Ita Lutherus in Babylone, cap. de Baptismo, & in articulo 1. articuli.

RESPONDEO PRIMÒ, non dicit Scriptura, iustus ex sola fide uiuit, proinde relinquitur suus locus Sacramentis, qui non solum Sacramenta, sed etiam Deus, & Christi meritum, & alia excluderentur, quæ neque ipsi Lutherani excludunt: non enim ait Scriptura, iustus ex Deo uiuit, aut Christi merito uiuit.

SECUNDO, etsi his verbis Scriptura non dicit, iustum Sacramentis viuere; tamen idem dicit aliis verbis. Nam ait, hominem per Baptismum regenerari, Ioan. 3. & Tit. 3. quod aliud dicit, nisi Baptismum dare vitam?

TERTIO, verba illa Prophetica: *Iustus ex fide uiuit*; non significant ad literam, iustum hominem fieri, aut reputari ex fide, ut Lutherani volunt; sed significant, iustum ex fide quæ habet, constanter expectare, quæ Deus promisit, & non deficere, aut deficere, etiam si promissiones tardari videantur. Hoc esse verum sensum non dubitabit, qui expendet locum Habacuch, & Pauli ad Hebræos, uterque enim tractat de patientia & longanimitate: *Si moram fecerit*, inquit Propheta, &c.

eo Apostolus, *expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso: Iustus autem ex fide vivet.* Ad Confirmationem respondeo eodem modo: Nam Paulus tribuit iustificationem fidei, sed non soli. Et præterea idem tribuit Scriptura in aliis locis Sacramento, ut Actor. 2. *Baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum.* Et Actor. 22. *Baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine ipsius.*

SECUNDVM argumentum ex Marci ultimo: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.* Lutherus locis citatis in primo argumento dupliciter ex hoc testimonio argumentatur. PRIMO, sic: Qui credit, & baptizatur, saluus est, qui non credit, damnatur, etiamsi baptizaretur: Igitur non Baptismus, sed fides saluat. SECUNDO sic; Dominus ait: *Qui non crediderit, cõdemnabitur, & non ait; Qui non fuerit baptizatus, condemnabitur:* Igitur fides sola saluat, non Baptismus.

Ad PRIMVM respondeo, malam esse consequentiam. Solum enim ex illo antecedente colligi potest, Ergo non solus Baptismus saluat; non autem, Ergo Baptismus non saluat. Alioqui ex eo, quod Paulus dicit, 1. Corinth. 13. Fidem nihil prodesse sine charitate, possemus colligere, Ergo fides nihil prodest. Ad SECUNDVM dico, Dominum non dixisse; *Qui non fuerit baptizatus, condemnabitur;* non quia hoc non sit verissimum, cum idem Dominus dixerit, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei,* sed quia non erat opus hoc dicere, cum per se intelligeretur ex eo, quod dictum erat: *Qui non crediderit, condemnabitur.* Qui enim non credit, consequenter non vult baptizari, & etiamsi vellet, nihil ei prodesset. At in affirmatione oportuit addere Baptismus fidei quia non omnis, qui credit, baptizatur. Similia sunt argumenta à genere ad speciem. Negatiuè enim valet, Non est animal, igitur nec homo; affirmatiuè non valet, Est animal, igitur est homo.

TERTIVM argumentum sumitur ex Paulo, Rom. 4. sic enim ait Philippus in Apologia, art. 13. *Paulus reclamatur (nimirum contra Scholasticos, docentes Sacramenta ex opere operato iustificare) & negat Abrahamum iustificatum ex Circumcisione, sed Circumcisionem dicit esse signum propositum*

tum ad exercendam fidem nostram. Igitur eodem modo Sacramenta Christiana non iustificanc, nisi excitando fidem.

RESPONDEO PRIMO, non dicit Paulus, Circumcisionem fuisse signum propositum, ad exercendam fidem: sed factam datam Abrahamo ut signaculum iustitiæ fidei: id est, factam hoc privilegium Abrahamo, ut ipse primus haberet Sacramentum Circumcisionis; quia id meruerat eius obedientia, & fides. Fuit enim hoc testimonium iustitiæ fidei ipsius, ut supra monuimus, cap. 17. Itaque hic locus nihil facit ad rem. Non Circumcisio soli Abrahamæ fuit signaculum iustitiæ fidei; & non fuit signaculum excitans fidem, sed testimonium iam antè habitæ.

SECUNDO, non est eadem ratio Circumcisionis, & Baptismi. Nam de Circumcisione Paulus dicit: *Circumcisio non est*, 1. Cor. 7. de Baptismo autem ad Tit. 3. *Saluos nos fecit lauacrum regenerationis*. Sed de hoc postea.

QUARTUM argumentum est Zvinglij, in lib. de vera & falsa religione, qui adfert illud Luc. 5. *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Pharisei, inquit Zvinglius, interceperunt, solum Deum, non autem Sacramenta posse insufflere; iuxta illud Isaia 43. *Ego sum, qui deleo iniquitates*.

RESPONDEO, miram esse hæreticorum cæcitatem, qui malunt Phariseis credere, quam Christo. Nam si Pharisei interceperunt: *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Christus ibidem paralyticum sanauit, ut ostenderet, se etiam ut hominem posse peccata dimittere: *Ut autem sciatis*, inquit, *quod Filius hominû habet potestatem in terra dimittere peccata* tunc ait paralytico; *Tolle lectum tuum, & c.* Et præterea notandum, quod Christus hominibus dixit, Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis?* Nec tamen ob id falsa erunt verba Isaia. Ipse enim loquitur de eo, qui propria auctoritate peccata dimittit, qui sine dubio solus Deus est.

QUINTUM argumentum est Kemnitij, ex cap. 5. ad Eph. ubi Apostolus ait: *Mundans eam lauacro aquæ in verbo* & c. ubi totam vim Baptismi tribuit Paulus verbo. Verbum autem operatur excitando fidem, nam: *Fides ex auditu*, quod dicitur *per verbum Christi*, Rom. 10. ADDET etiam Kemnitius illud, 1. Pet. 3. *Vos saluos facit Baptisma non carnis depositio sordium, sed conscientia bonæ interrogatio in Deum* per

per resurrectionem Iesu Christi. vbi Baptisma dicitur saluare per resurrectionem, id est, per fidem resurrectionis.

RESPONDEO ad Ephel. 5. per verbum vitæ, non intelligi concionem, cuius effectus est fides, sed formam Sacramenti, id est, verbum consecratorium, & practicum, non concionabile: Ita enim exponunt omnes interpretes, vt supra ostendimus in quæst. de forma Sacramenti. Porro, S. Petrus non dicit, Baptisma saluare per fidem resurrectionis, sed per resurrectionem, id est, vt Bedæ in hunc locum exponit, quia cum baptizamur, repræsentamus Christi resurrectionem, emergendo ex aquis; & quia Baptismus facit iustificando nos, vt in nouitate vitæ ambulemus, quomodo Christus per resurrectionem nouam vitam viuere cœpit, sicut etiam Paulus dicit, Rom. 6. Similis phrasis est Rom. 4. vbi Paulus dicit: *Christus traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* quod idem est, ac si diceret, per Christi passionem morimur peccato, per Christi resurrectionem iustitiæ vita viuere incipimus: vbi sine dubio præpositio, *Per*, non significat causam meritoriam, sed causam exemplarem. Non enim Christus meruit resurgendo, cum fuerit extra viam & statum merendi,

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

PRIMO obiiciunt Augustinum, qui ait, non Sacramentum, sed fidem Sacramenti iustificare. Hanc sententiã sine nomine Augustini, vt prouerbium vulgare, citat Martinus Lutherus in lib. de captiuitate Babylon. cap. de Baptismo, & in assert. artic. 1. sed in lib. contra Cochleum citat nomine Augustini. Quod etiam facit Philippus in Apologia, artic. 13. vbi postquam dixerat, non posse produci vllam literam ex veteribus pro sententia Scholasticorum, addit: *Immo in cant. varium ait Augustinus, quod fides Sacramenti, non Sacramentum iustificet.*

RESPONDEO, Augustinum nihil eiusmodi dicere expressis verbis, sed contrarium potius. Nam in epist. 13. ad Bonifacium dicit Augustinus, paruulos esse fideles, & saluari, si moriuntur post Baptismum, quia etiamsi non habent fidem,

O 4

habent.

habent tamen fidei Sacramentum: quod est idem, ac si diceret; Paruulos non saluat fides, sed Sacramentum fidei. Forte se Lutherus collegit eam sententiam ex tract. 80. in Ioannem ubi Augustinus ait, aqua Baptismi mundari cor, id faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Sed iam supra ostendimus in quaestione de forma Sacramenti, illud (quia creditur non significare actum fidei, sed obiectum. Quod si alicubi ueniretur disertis verbis ea sententia, sine dubio exponeret pro eo solo tempore, quo quis non potest habere Sacramentum: in eiusmodi enim necessitate sufficit fides Sacramenti cum voto eiusdem, ut Augustinus dicit, lib. 4. de Baptismo, cap. 22 sicut etiam è contrario in paruulis, qui non possunt habere fidem actualem, sufficit fidei Sacramentum, ut epist. 23. Augustini iam probauimus.

SECVNDO proferunt illa verba Augustini ex lib. quaestionum veteris & noui Testamenti, q. 59. *Qui Baptismum per carnali ratione consistere, hic non est spiritualis: nec donum caeleste poterit consequi, qui se per aquam non per fidem immutari credit.*

RESPONDEO PRIMO, librum citatum non esse Augustini, sed alicuius haereticus, qui multa docet, & contra fidem contra Augustinum, ut quod mulier non sit creata ad imaginem Dei, quaest. 11. quod Melchisedech fuerit Spiritus sanctus, quaest. 109. & quod Adam non habuerit Spiritum sanctum, quaest. 123.

SECVNDO dico, testimonium allatum non esse contra nos, sed pro nobis. Nam auctor hic loquitur de causa formali, non de efficiente iustificationis, ac dicit hominem immutari, & renouari non per externam lotionem, quasi nihil est Baptismus noster, nisi mundatio carnis, ut olim Baptismus Iudaeorum; sed per fidem, quae cum est perfecta, & uiua, formaliter mundat & iustificat, iuxta illud Petri, Acton. 15. *Fide purificans corda eorum.* Hanc autem fidem, id est, formalem iustificationem hic auctor dicit dari in Baptismo: *Aqua purificat, cernitur, sed qui non uidetur, Spiritus operatur, & uides in ipso sit.* ubi non potest loqui de fide imperfecta, & inchoata, quae secundum nos, disponit ad iustificationem, quae secundum Lutheranos, apprehendit iustificationem, ubi enim praecedere debet Baptismum. Loquitur igitur de fide perfecta.

fecta, quæ infunditur in Baptismo, & quæ iustificat formaliter. Quod idem definiuit Concilium Tridentinum, sess. 6. capite septimo.

TERTIO profert Calvinus, lib. 4. Instit. cap. 14. alium locum Augustini, ex lib. 3. quæst. in Leuiticum, quæst. 84. vbi Augustinus duo dicit. **PRIMO**, ministrum hominem solum præbere Sacramentum visibile, Deum autem præbere inuisibilem gratiam. **SECUNDO**, ita separari hæc duo, vt in quibusdam sit Sacramentum sensibile sine gratia inuisibili, vt in Simone Mago a Philippo baptizato; in quibusdam inuisibilis gratia sine Sacramento visibili, vt in bono latrone.

Ad **PRIMUM** respondeo, duobus modis hominem ministrare Sacramenta. **VNO** modo faciendo, quod potest ex naturali sua virtute. **ALIO** modo applicando Sacramenta vt instrumenta à Deo mota, & eleuata ad actionem supernaturalem faciendam. **PRIMO** modo verè dicimus, hominem non iustificare, sed solùm lauare corpus, aut aliquid huiusmodi; & sic loquitur Augustinus. **ALIO** modo verè dicimus, hominem iustificare, sed non alia actione, quam illa, qua Deus ipse vtitur ad iustificandum. Atque ad hunc modum exponendū est, quod ait **S. HIERONYMVS**, in cap. 4. *Isaiæ*, vbi dicit: *Homo aquam præbet, Deus autem Spiritum sanctum.* Ad **SECUNDM** dico, illa posse separari; non quod Sacramentum sensibile non sit causa inuisibilis gratiæ, sed quod possit impediri eius effectus per obicem, vel indispositionem subiecti, & quod possit Deus sine Sacramento etiam dare gratiam suam.

QUARTO solet adferri ex Augustino alius locus ex lib. 15. Trinit. cap. 26. vbi dicit, solum Deum posse dare Spiritum sanctum, & idè Apostolos non dedisse Spiritum sanctum, quibus manus imponebant, sed orasse, vt descenderet.

RESPONDEO, aliud esse dona Spiritus sancti, aliud ipsum Spiritum sanctum. Dona Spiritus sancti dant Sacramenta; ipsum Spiritum sanctum non potest propriè dare, nisi is, à quo ille procedit. Possit etiam dici, Spiritum sanctum ex auctoritate non dari, nisi à Deo, à quo procedit, tamen instrumenta-liter dari etiã ab hominibus. Nam Actor. 8. legimus, per manus Apostolorum datum fuisse Spiritum sanctum, quod etiam ibidem fatetur Augustinus.

QUINTO proferunt ex **AVGVSTINO**, lib. 19. contra Faustum

stum, cap. 16. illa verba: *Quid sunt, quæq; corporalia Sacramenta, nisi quædam verba visibilia?* Hinc enim colligunt, Sacramenta non iustificare, nisi more concionis, et picturæ, quæ solum representando agit.

RESPONDEO, Augustinum eo loco assignare vnum Sacramenti effectum, id est, significationem, sed non propterea negare ceteros, quos alibi sæpe posuit. Cur autem eo loco solum de significatione agat; causa fuit, quia disputabat de Sacramentis in genere, id est, de Sacramentis vtriusque Testamenti proinde ponere debuit effectum communem omnibus Sacramentis. Cur autem appellauerit Sacramenta visibilia verba, la fuit causa, quia disputabat contra Manichæos, qui reprehendebant mutationem Sacramentorum veterum in noua ac dixerat necessariò mutanda fuisse verba post Christi aduentum; nam cum veteres dicerent, Christus veniet, mortuus resurget: nos dicere debemus; Venit, mortuus est, resurrexit. Inde collegit etiam Sacramenta mutanda fuisse, ne iam facta significarent. Vt autem similitudo aptissima demonstraret dixit: *Quid sunt Sacramenta* (nimirum quoad significationem) *nisi visibilia verba?*

SEXTO profert Kempitius alium locum Augustini, et lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 25. vbi B. Augustinus reprehendens, qui sentiebant non posse damnari eos, qui Sacramenta percipiunt Baptismi, & cœnæ Domini, licet nec fidem, nec bonam vitam teneant. Isti enim videntur omninò sensisse Sacramenta iustificare ex opere operato, ita vt vi sua iustificarent, non per fidem.

RESPONDEO, Augustinus meritò illos reprehendit, quia non solum credebant, Sacramenta iustificare ex opere operato, sed credebant non posse amitti gratiã, & salutem semel acceptam in Sacramento per quæcunq; peccata postea accedentia; cuius sententia non est nostra, sed potius Martini Lutheri, qui in libro de capt. Babyl. cap. de Baptismo, ait: *Vides quàm diues sit homo Christianus, seu baptizatus, qui etiã volens, non potest perdere salutem suam quantiscunq; peccatis, nisi nolit credere.*

SEPTIMO solet obiici BERNARDVS, qui in sermone de cœna Domini sic ait: *Sicut inuestitur Canonicus per librum, Abbas per baculum, Episcopus per annulum, sic diuisiones gratiarum diuersis sunt tradita Sacramenta.*

RESPONDEO

RESPONDEO, non comparat Bernardus Sacramenta cum libro, baculo, & annulo ratione efficientiæ, sed solum ratione diuersitatis Sacramentorum. Nam alioqui ibidem docet, Sacramenta conferre gratiam, vt supra citauimus.

VLTIMO proferunt Tertullianum, qui in libro de Pœnitentia vocat Baptismum fidei obſignationem: quomodo etiam loquitur Baſilius, lib. 3. in Eunomium, & libro de Spiritu ſancto, cap. 12.

SED ad hæc reſpondimus ſuprà cap. 17. vbi oſtendimus, Baptiſmum vocari ſigillum fidei, nõ quia excitet fidem, ſed quia per Baptiſmum teſtatur is, qui baptizatur, ſe credere, & etiam Eccleſia baptizans dat illi publicum teſtimonium ipſius fidei. Sed quanquam Patres id verè tribuant Baptiſmo, non tamen negant habere etiam alios effectus præſtantes. immò etiam eos aſſerunt, vt ſuprà oſtendi.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones ex ratione depromptæ.

PRIMA ratio eſt Lutheri in Babyl. cap. de Baptiſmo, & Philippi in Apologia, artic. 13. & aliorum. In omni Sacramento requiritur verbum promiſſionis: vbi eſt promiſſio, ibi neceſſariò exigitur fides, quæ promiſſionem accipiat, ergo fides eſt, quæ immediate operatur, & iuſtificat. Confirmat Lutherus, quia multi per fidem ſaluantur ſine Sacramento, vt qui non habent à quo baptizentur, & contra qui Sacramento habent ſine fide, damnantur. Igitur in Sacramento fides eſt, quæ iuſtificat, non Sacramentum.

RESPONDEO, tribus modis peccare hoc argumentum, quod tamen eſt cõmuniffimum apud aduerſarios. PRIMVM enim, verbum promiſſionis requiritur quidem in inſtitutione Sacramenti, at non requiritur in ipſo vſu Sacramenti: id quod patet. Nam qui baptizant, non dicunt: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit*, quæ eſt promiſſio, ſed dicunt; *Ego te baptizo in nomine Patris, &c.* Et qui conſecrant Euchariſtiam, non dicunt: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Sed: *Hoc eſt corpus meum.* Et qui abſoluunt, non dicunt: *Quorum remiſeritis peccata,* ſed; *Ego abſoluo te.* Porro hîc agimus de vſu Sacramenti, non de inſtitutione.

ne: agimus enim de effectu Sacramenti; operatur autem Sacramentum, dum eo utimur. Quare argumentum non est ad propositum, & falsum assumit. **SECVNDO**, etiam si in vultu quireretur semper promissio, & consequenter fides, non in posset concludi, fidem esse, quæ immediatè iustificat: dicemus enim, fidem requiri vt conditionem, & vt quæ applicetur homini Sacramentum. Sicut autem medico offerente pharmacum, & promittente sanitatem, requiritur in ægroto fides, quæ accipiat seridè illam promissionem, & medico assentiens non tamen est ea fides, quæ sanat ægroto, sed pharmacum licet sine fide pharmacum acceptum non fuisset: ita quoque, **TERTIO**, etiam si & promissio quireretur, & fides in Sacramento iustificaret: non tamen inde concludi posset, quod concludunt, solam fidem agere, Sacramentum autem nihil efficere: sed concluderetur, vtrumque esse necessarium, & vtrum sine altero non sufficere.

Ad confirmationem **RESPONDEO**, fidem, & Sacramentum paria in hac re videri posse. Nam sicut in necessitate iniculo potest saluari aliquis sine Sacramento in re, modo habet at votum eius, & fidem, ac pœnitentiã: ita è contrario saluatur paruuli sine fide actuali per solum Sacramentum. Et sic in adultis, qui habet Sacramentum, & non vult credere, damnatur; ita qui habet fidem, & non vult Sacramentum percipere, damnatur. Ex quo intelligimus vtrumque requiri, cum haberi potest, & vtrumque iustificare, sed diuerso modo. Nam Sacramentum actiue iustificat, vt instrumentum Dei, fides & pœnitentia iustificat, vt dispositiones, & secundum aliquam vt causam meritoriam de congruo. Neque est eadem gratia (vt supra diximus) quæ datur vi Sacramenti, & quæ datur sine Sacramento ob dispositionem, vel meritum de congruo fidei & pœnitentiæ.

SECVNDA ratio est Zvinglij in libro de vera & falsa religione, cap. de Sacramentis. Solus Deus nouit corda hominum, igitur solus ipse potest ea mundare: non erga Sacramenta iustificat. Confirmatur **PRIMO**, quia si Sacramenta opere operato iustificarent, Deus esset obligatus Sacramentum percipit.

RESPONDEO, argumentum probat, Sacramenta non esse causam

causas principales; non autem non esse instrumentales. Non enim est necesse ut Sacramentum nouerit cor, vel conscientia, sed satis est, si Deus nouerit, qui per Sacramentum operatur.

Ad confirmationem dico, Deum non esse alligatum Sacramentis, sed contra Sacramenta esse alligata Deo; nam Deus potest sine Sacramentis iustificare, Sacramenta sine Deo non possunt. Quod autem Deus non possit non iustificare eum, qui accipit fideliter Sacramenta non ideo fit, quia sit alligatus Sacramentis, sed quia est alligatus (si sic loqui licet) ueritati suae. non enim potest non esse fidelis in promissis suis. **A D D E**, quod haec omnia argumenta, si quid concluderent, concluderent etiam, Christi sanguine, vel fide in Christum, non posse homines iustificari. Nam Christi sanguis non scrutatur corda, nec penetrat ad animam magis, quam Sacramenta: & sicut absurdum videtur aduersariis Deum alligari aliquo modo Sacramentis, ita absurdum uideri debet alligari Christi sanguini, aut nostrae fidei. Et tamen aduersarij nihil sapius docent, quam nos Christi sanguine, & fide in ipsum iustificari.

TERTIA ratio Caluini, lib. 4. Instit. cap. 14 §. 14. Qui dicunt, Sacramenta iustificare, abstrahunt homines à Deo, & faciunt ut in spectaculo rei corporeae acquiescant, non in ipso Deo.

RESPONDEO PRIMO, si argumentum aliquid ualeret, probaret non debuisse Deum in Testamento ueteri proponere serpentem aeneum, quem qui aspicerent sanarentur; immo nec debuisse Deum incarnari, nec in spectaculo rei corporeae homines acquiescerent.

SECUNDO respondeo, contrarium sequi ex nostra doctrina. Nam cum dicamus Sacramenta ex se non habere uirtutem, sed Deum esse, qui per illa operatur, hoc ipso trahimus homines ad Deum; quomodo qui à Christo curabantur, vel per tactum fimbriae, vel etiam per sputum, & lutum non acquiescebant in fimbria, & sputo, ac luto, sed agnoscebant, & laudabant Christi uirtutem.

QUARTA ratio est Kemnitij loco citato in 2. parte Examinis, cap. de efficacia Sacramenti; Eodem modo iustificat uerbum Dei, & Sacramenta; sed uerbum iustificat solum excitando fidem, igitur & Sacramenta solum iustificat excitando fidem, Maiorem propositionem probat. **PRIMO**, quia
Scriptura

Scriptura sicut dicit Sacramenta iustificare, sic etiam dicit verbum iustificare, Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* SECUNDO probat, quia in iustificatione per Sacramenta concurrunt duæ quasi manus; una est offerentis gratiam, altera est hominis illam accipientis, manus Dei est verbum, & Sacramentum; manus hominis est fides. Ergo nec verbum, nec Sacramentum quidquam prodest nisi fide accipiatur, & si quid prodest, idem prodest, quia fides accipitur. Hebr. 4. *Non proficit illis sermo auditus, non ad fructum fidei.*

RESPONDEO, falsum esse, verbum, & Sacramentum eodem modo iustificare; immo, ut supra diximus, ita dicitur modo iustificari, ut videtur, id est, verbum præcedat fidem, & Sacramentum, sequatur fidem.

Ad PRIMAM probationem respondeo PRIMO, per Euangelium eo loco intelligi posse non concionem, sed mysteria Euangelij, ut incarnationem, passionem, Sacramenta, &c. SECUNDO, si accipiatur Euangelium pro concione, dico idem explicari, quomodo Euangelium saluet. Nam subiungit apostolus: *Iustitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in partem.* At nusquam Scriptura ita exposuit modum saluandi Sacramentorum. TERTIO dico, Scripturam, & verbo, & Sacramento tribuere vim iustificandi, sed nusquam dicere eodem modo iustificare; neque licet ex eo quod legimus, verbum, & Sacramentum iustificare, continuo colligere, ergo eodem modo iustificari: Alioqui liceret etiam concludere eodem modo iustificare verbum, quo iustificat Deus, vel fides, vel Christi passio, hæc enim omnia dicuntur in Scripturis iustificare: & si hoc non admitteret Kemnitius, ista eodem modo iustificari.

Ad SECUNDAM respondeo, verbum, & Sacramentum posse manum Dei, per quam ad nos venit gratia, & iustificari, sed non eodem modo. Manus enim multa officia habere potest; nam & porrigit aliquid, & etiam operatur. Porro verbum dici potest manus, quia offert salutem, non autem operatur ipsa operetur, vel applicet: contra verò Sacramentum dicitur manus, quia applicat re ipsa Christi meritum, & operatur gratiam. Cuius differentia signum evidens est, quod verbum non prædicatur, nisi intelligentibus, nec prodest, nisi intelligatur, & credatur: at Sacramentum exhibetur, & prodest, & credatur.

dest etiam non intelligentibus, vt infantibus, & amentibus. Pari ratione fides dici potest manus nostra, non, vt vult Kementius, quia apprehendat promissionem, & ipsa sola hoc modo iustificet; sed quia remouet obstacula, & disponit animam, vbi est necessaria talis dispositio. Alioquin non solum non prodesset Baptismus infantibus, & amentibus, sed nec adultis, & sanis, si in ipso momento Baptismi paululum distraherentur animo; tunc enim fides non apprehendit promissiones.

Argumentum **P O S T R E M V M** Zvinglij est: Fieri non potest, vt Sacramenta, quæ sunt res crassæ & materiales, ad animam penetrent; igitur non purgant sordes peccati, quæ in anima resident.

Confirmari potest hoc argumentum. **PRIMO**; Quia si vlllo modo Sacramenta possent operari in animam, id fieri deberet per actionem, quam habent in corpora, vt Augustinus dicit de aqua, quæ corpus tangit, & cor abluit: at sæpe Sacramenta ne ipsum quidem corpus attingunt. Nam cum quis absoluitur, non est necesse, vt sonus verborum, aut manus sacerdotis pertingat ad pœnitentem. Pari ratione Matrimonium potest fieri solis nutibus, vel inter absentes. Denique non est necesse, vt verba consecrationis realiter panem consecrandum attingant: possunt enim ea verba dici tam submissè, & in tanta distantia, vt aër motus non perueniat ad panem. Denique de iplo Baptismo idem probari potest; nam virtus debet esse in verbis.

SECUNDO; Iustificatio est opus nobilius, & difficilius, quam sit creatio mundi, vt Augustinus docet tract. 72 in Ioan. Et patet, quia in iustificatione requiritur creatio gratiæ, quæ est res quædam diuina, & supernaturalis: at nulla creatura potest esse instrumentum creationis, vt S. Thomas docet, 1. part. quæst. 45. artic. 5.

TERTIO; Iustificatio fit in momento: Sacramenta in momento operari non possunt; ergo non possunt iustificare. Probat Minor. Nam non potest operari aliqua causa, nisi quando est: actio autem Sacramentalis, cum sit successiua, in instanti esse non potest. Explico: res successiua non habent esse, nisi dum fiunt, consistunt enim in quodam fluxu. Quare non est assignare vllum instans, in quo sit res successiua, vel
etiam

etiam vlla pars eius: sed tantum est assignare instans in quod quiddam indiuisibile continuatum rei successiuæ, quod quidem continuatum non est res successiuæ, nec pars eius: res enim successiuæ essentialiter requirunt extensionem quandam. Igitur intelligi nequit rem successiuam agere, nisi successiuè, & proinde in tempore, cum ipsam nullo instanti & non possit id quod non est, vel quando non est, agere.

QVARTO; Vel est in Sacramento aliqua virtus superaddita diuinitus, vel non. Si non est, ergo non possunt attrahere effectum supernaturalem: est enim intelligibile, quod aliquid res maneat profus, sicut antea erat, & nihil accipiat, & tamen possit facere, quod antea non poterat. Si est, vel est virtus corporalis, vel spiritalis. Si corporalis, non poterit effici rem spiritualem, neque agere in rem spiritualem, proinde nihil proderit; nam ideo virtus superaddita requiritur, quia in Sacramento non potest agere in animam, quæ est spiritus, sed potest producere gratiam, quæ est spiritalis. Si autem virtus spiritalis est; non igitur poterit esse in Sacramento corporali. Non enim accidens spirituale, & indiuisibile in subiecto corporali, & extenso recipi potest; omne enim quod recipitur per modum recipientis recipitur.

Præterea QVINTO; Ista virtus vel esset tota in quibuslibet parte Sacramenti, vel pars eius in vna parte Sacramenti, & pars in altera. Non primum, quia tunc sequeretur illam non potest esse a subiecto in esse, nec propriè in hære; quare esset substantia, non accidens. Item etiam prolato quouis verbo, vel tim produceretur effectus, quod nemo concedit. Non etiam secundum, quia tunc esset corporea, & præterea prolato primo verbo periret pars virtutis, prolato secundo periret alia pars: & sic virtus illa, vel tota, vel maxima ex parte periret, præterquam effectus inciperet produci. Quare superuacanea est illa virtus in partibus Sacramenti præcedentibus effectum.

SEXTO; Vel ista virtus est in verbis tantum, aut in elemento tantum, aut in utroque. Si in verbis tantum, quomodo Eucharistia sumpta iustificat? Si in elemento tantum, quomodo modo verba consecrationis Eucharistiæ operantur? Si in utroque, vel erit eadem virtus, & hoc non potest esse, cum non possit vnum accidens esse in duobus subiectis: vel erunt duæ virtutes, & tunc erunt in vno Sacramento duæ virtutes, quod videtur

videtur absurdum. Si dicas, Erunt duo partiales. Contrā, quia tunc deberent concurrere simul ad opus; at aliquando accidit, vt vna pars Sacramenti longo tempore adhibeatur post aliam, vt cum vnus hodiē confitetur, & cras absoluitur.

DENIQVE intelligibile est (vt Kemnitius dicit) quid sit ista virtus, quando adueniat, quando desinat esse, &c.

At hæc argumenta posset tripliciter responderi. PRIMO posset, si quis vellet, confiteri ignorantiam circa huiusmodi nodos; & tamen satisfacere hæreticis, immò etiam ora illorum obstruere. Nam tenemur quidem rationem reddere eius, quæ in nobis est spei, 1. Petri 3. sed id facere tenemur ex principijs fidei, non ex Metaphysica. Nam S. AVGVSTINVS lib. 3. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 4. Ego, inquit, loquens de argumentis cōtra modum translationis peccati originalis, *etiamsi istorum argumenta soluere non valeam, video tamen inherendum esse diuini literæ, &c.* Et in epist. 29. ad Hieronymum, dicit se, cū interrogatur quomodo peccatum Adæ propageretur in posteros, respondere solitum: *Hoc vt alia multa, me ignorare confiteor.* Et tamen non propterea deerat defensionem fidei, immò acerrimè eam propugnabat, ostendens credendum esse peccatum originale propagari in posteros, licet modum ignoremus, quia id Scriptura docet, & traditio, atque vsus Ecclesiæ.

SECUNDO posset quis respondere, Sacramenta esse veras causas iustificationis, sed Morales, non Physicas: quomodo vera causa est homicidij, qui illud fieri iubet, licet ipse hominem, qui occiditur, non attingat. SED quanquam hæc responsio salua fide defendi potest, quam tuentur ex recentioribus Ledesmius in 4. distinct. 1. quæst. 3. artic. 1. & Canus in relectione de Sacramentis; & idem sensisse videntur antiqui Scholastici multi, vt Bonauentura, Scotus, Durandus, Richardus, Okam, Marsilius, Gabriel, in 4. distinct. 1. vel 2. qui docent, Sacramenta verè iustificare, & tamen volunt solum Deum producere gratiam ad præsentiam Sacramentorum, ita vt non sint Sacramenta causæ Physicæ, nisi, sine quibus non fieret effectus: tamen puto longè probabiliorem, & tutiorem sententiam, quæ dat Sacramentis veram efficientiam; quia Patres passim docent, Sacramenta non agere, nisi prius

à Deo virtutem, seu benedictionem, seu sanctificationem accipiant; & referunt effectum Sacramenti ad omnipotentem Deum; & conferunt cum veris causis efficientibus, ut supra dimus. **SECUNDO**, quia non esset differentia inter modum agendi Sacramentorum, & signorum magicorum. **TERCIO**, quia tunc non esset homo Dei minister in ipsa actione Sacramentali, sed homo præberet signum actione sua. Deus alia actione, viso eo signo infunderet gratiam, ut vnus ostendit sygrapham mercatori, & ille dat pecunias. Scripturæ docent, Deum esse, qui baptizat per homines supra ostendimus.

TERCIO igitur responderi potest cum sancto Thoma in parte quæst. 62. art. 4 quod Sacramenta sint causæ efficiæ etiam Physicæ, sed instrumentales; virtus autem diuinitus data non sit aliqua noua qualitas inhærens spiritualis, vel corporalis, sed sit solum motus, siue vsus Dei. Per hoc enim quod Deus vtitur hac actione Sacramentali ad gratiam producendam, eleuat eam, & facit eam attingere effectum supernaturalem, quem non posset attingere, si à quocunque alio ueretur.

Ad cuius rei intelligentiam notanda sunt quatuor. **PRIMUM** est, multum interesse inter instrumenta quibus vtitur Deus, & quibus vtiuntur homines. Sunt autem quinque differentia. **PRIMA** est, quod homo eget duplici applicatione, qua se applicet instrumento, ut accipiendo securim in manu altera, qua applicet instrumentum operi; prior motio est in ipso homine; posterior est in instrumento. Deus autem non eget priori applicatione; est enim immutabilis, & præsemitur omnibus rebus, proinde etiam applicatus. Quare motus illa, qua Deus mouet Sacramenta, est sola applicatio Sacramenti ad opus, & est in ipso Sacramento, non in Deo.

SECUNDA est, quod homo eget instrumento naturali apto ad illud opus; non enim posset homo secare lignum ferro, nisi illa ferrea, & acuta esset. Deus autem non indiget aptitudine instrumenti: non enim ipse iuuatur instrumentis, cum possit se solo omnia facere, sed vtitur instrumento, quod placet illi, vel honorare creaturam, vel certè in eo potentiam suam ostendere; ut si quis de industria scribere vellet calamus parum idoneo. Ex quo sequitur non esse necessarium, ponere

in Sacramentis aliquam inherentem qualitatem, quæ illud formaliter perficiat, sed satis est, si Deus Sacramento uti velit: non enim ipse indiget instrumento apto.

TERTIA est, quod quando homo vitur instrumento, necesse est, ut præter motionem ipsius hominis, qua instrumentum mouetur, ipsum etiam instrumentum per naturalē suam virtutem concurrat, & operetur id, quod sibi proprium est. Verbi gratia, cum vitur faber securi ad faciendā cathedram, non satis est moueri securim artificiosè, sed necesse etiam est, ut securis sciadat: & cum vitur natura calore ad nutritionem, requiritur ut calor calefaciat, quod est sibi proprium; mediante enim illa actione, natura vitur calore ad conuertendum cibum in carnem. At cum Deus vitur aliquo instrumento, non est necesse, ut instrumentum per naturalem suam virtutem aliquid operetur in subiecto, & si forte operatur, illa operatio non est causa effectus diuini, ut talis operatio, sed solum, ut res, quam Deus ad hoc faciendum adhibere voluit. Hinc videmus in vsu multorum Sacramentorū non reperi vllam actionem propriam, & naturalem eorum, ut patet de Absolutione, de Matrimonio, de consecratione Eucharistiæ. In alijs reperitur actio propria, ut lotio, aut vnctio; sed ut dixi, illa quatenus naturalis actio, non est causa, sed ut res quædam. Ex quo sequitur, ut motio, seu vsus Dei in Sacramentis non solum sit virtus agentis instrumento impressa, sed sit tota virtus, & oratio, per quam agunt. Id enim, quod est in securi acies, & vis agētis illi impressa, id totum est in Sacramentis sola inōtio Dei.

QUARTA differentia sequitur ex his duabus, quod homo non potest uti qualibet re pro instrumento sui operis: Deus autem potest; & reuera vitur rebus diuersissimis ad rem eandem producendam.

QUINTA differentia sequitur etiam ex præcedentibus, quod homo non potest uti instrumento, nisi quod tãgat rem, in qua est producendus effectus. Quia instrumentum debet operari circa subiectum suam propriam & corporalem actionem: actio autem corporalis non fit sine contactu. Deus autem potest etiam per id, quod est in vno loco, agere in aliam rem ab eo loco remotissimam, quandoquidem non eget operatione propria illius rei.

SECUNDO notandum est, omnes concedere posse Deum uti quibuslibet instrumentis, quantumvis ineptis, modo tamen illa instrumenta prius ipse faciat apta. At certè id non est necesse, sed potest Deus instrumento inepto, manente inepto efficere quidquid voluerit, quomodo potest optimus scriba calamo inepto ita dextrè uti, ut per eum rectissimè formetur litera. Exemplum habemus Ioan. 5. ubi Angelo descendente, & mouente aquam, per eam aquam ita motam curabatur omnes languores. Fuisse autem hanc figuram Baptismi præ docuimus. Quare Patres imitati hunc modum loquendi, sæpe dicunt, Sacramenta non operari, nisi prius in ea descendat Spiritus sanctus. Vide Tertullianum in libro de Baptismo, Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 7. & Chrysostomum in cap. 5. Ioan. & ibidem Theophylactum, & Theophilum Alexandrinum lib. 1. Paschali. Pari ratione cum Deus voluit mundum conuertere per Euangelij prædicationem, poterat eligere homines eloquentes, aut certè homines rudes continuè eloquentissimos reddere: sed noluit hoc modo uti, sed eligit homines rudes, & qui simpliciter impolitè, & inornatè loquerentur, & per eos mundum conuertit.

TERTIO notandum est, virtutem Sacramentalem aliquando esse in elemento, aliquando in verbo, aliquando in utroque. Nam actio Sacramentalis propriè est actio ministri dantis Sacramentum, non actio suscipientis; susceptio enim est opus nostrum, Sacramentum autem non est opus nostrum sed Dei. Itaque actio ministri est illa qua Deus utitur tanquam instrumento ad iustificandum. Quando ergo minister utitur rebus, & verbis, ut in Baptismo, Confirmatione, & Vinctura extrema; tunc etiam Deus utitur rebus, & verbis, & proinde virtus Dei est in utrisque: & oportet illa duo simul concurrere, alioqui nihil fieret. At cum minister non utitur, nisi verba materia autem Sacramenti se tenet ex parte suscipientis, tunc certè non adhibetur à ministro ad agendum; tunc virtus non est nisi in verbis. Ita fit in Sacramento Absolutionis, & Matrimonij, & in consecratione Eucharistiæ; non enim adhibet minister peccata pœnitentis ad eum absoluendum, nec panem ad aliquid consecrandum, sed verba ad consecrandum. Et hinc est quod non repugnat Sacramento Pœnitentiæ.

riæ, vt vno die dicantur peccata, & alio die absoluantur pœnitens; virtus enim operatiua non est in peccatis, sed in sola absolutione. In consecratione tamen Eucharistiæ requiritur præsentia panis, non quòd in pane sit virtus operatiua, sed quia nisi esset panis præsens, non esset materia, in qua ageretur Sacramentum: in Absolutione enim etiam si non sit Confessio, quia iam præterijt, est tamen homo, in quem cadit Absolutio. Denique aliquando minister vtitur solo elemento, vt cùm porrigit Eucharistiã, & tunc virtus est in solo elemento.

QUARTO notandum est, gratiam iustificantem non propriè creari, nec tamen educi de potentia naturali animæ, sed educi de potentia obedientiali, seu capacitate naturali: proinde sanctum Thomam non pugnare secum, cùm dicit, nõ posse creaturam instrumentaliter concurrere ad creationem, & tamen Sacramenta concurrere ad productionem gratiæ in anima. Explico; illud dicitur propriè creari, quod fit independentè à subiecto; illud contrà dicitur educi, quod dependet à subiecto, in fieri, in esse, & operari. Itaque anima rationalis verè creatur, licet fiat in corpore, quia non pendet à corpore necessariò, vt patet, quia separata esse, & operari potest, & prius natura est in seipsa subsistens, quàm corpori infundatur. At gratia est qualitas quædam spiritualis, quæ pendet omnibus modis à subiecto, vt patet, quare educitur. Sed non educitur de potentia naturali, quia non est in homine talis potentia; alioqui gratia esset res naturalis: vbi enim est potentia naturalis, ibi est actus naturalis. Neque obstat, quod gratia non possit fieri nisi à Deo: nam etiam anima non potest creari nisi à Deo, & tamen est res naturalis, quia materia est in potentia naturali ad animam. Itaque gratia non dat esse naturale, sed supernaturale homini. Est tamen in homine capacitas naturalis ad gratiam: naturaliter enim conuenit homini posse recipere gratiam, vt Augustinus docet de prædestinatione Sanctorum, cap. 5. & potest ea capacitas dici etiam potentia obedientialis, quia licet non sit talis, vt naturaliter possit concurrere etiam passiuè ad productionem gratiæ, (tunc enim esset potentia naturalis) tamen est talis, vt ex ea possit fieri quidquid Deus voluerit, & hæc dicitur potentia obedientialis.

Neque repugnat hæc eductio gratiæ de potentia obedientiali ei, quod dicunt Theologi, & ipsum Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 7. gratiam infundi: infusio enim opponitur acquisitioni, non eductioni. Sic enim distinguitur scientia infusa, & acquisita, non quod non utraque educatur a potentia intellectus, sed quod una acquiratur proprio labore, altera a solo Deo sine labore donetur. Et si recte dicitur infusa scientia rerum naturalium, quam Deus donavit Adamo, & Salomoni sine labore ipsorum, licet educta fuerit de potentia naturali: quanto rectius dicitur gratia infundi, quæ a solo Deo datur, & non respondet ei potentia naturalis.

Ex his ad argumentum Zwinglij **RESPONDEO**, negat consequentiam. Nam res corporea, & crassa potest agere animam non ex natura sua, sed ex virtute Dei. **AVGVSTINVS** tract. 18. in Ioannem, non timuit dicere: *Aqua corpus tangit & cor abluunt.* Et ignis verus, & corporeus, animas, & demones tenere, & cruciare potest: immo etiam experimur corporis affectionibus, miro modo affici animos nostros, qui spiritus sunt. Et quomodo hæc ipsa nostra corpora animas retinent tanquam in carcere? nec enim potest anima cum voluerit a corpore recedere, & tamen corpus, corpus est, anima spiritus est.

At **PRIMAM** confirmationem iam responsum est, non egere contactu id quod non agit per actionem suam propriam & naturalem.

Ad **SECUNDAM** dico **PRIMO**, locum Augustini non esse ad rem. Nam Augustinus cum dicit, minus esse iustificare impium, quam creare cælum & terram, non vult dicere, esse difficilius infundere gratiæ habitum in anima, quam creare cælum, sed vult dicere (ut ipse ibidem se explicat) esse opus maius misericordiæ iustificare impium, quam creare cælum, & terram, etiam esse opus nobilius, quia cælum, & terra transibunt, sed electorum non transibit. Idcirco ibidem dicit, fideles cooperari Deo in iustificatione sua, proinde fideles concurrere ad opus maius, quam sit creare cælum, & terram. **SECUNDO**, non est improbable posse creaturam concurrere, ut merum instrumentum Dei ad veram creationem. Sanctus autem Thomas loco notato id negat de creatura, quæ concurrat dispo-

nendo subiectum per propriam actionem. TERTIO, iam ostendi gratiam proprie non creari.

Ad TERTIAM confirmationem posset dici, non dari ultimum vlllo modo intrinsecum in successiuis: & ideo iustificationem fieri in vltima parte sensibili, non in vltima simpliciter, quæ nulla est. VEL dicendum, iustificationem fieri in instanti illo, in quo finitur actio Sacramentalis. Tamen enim actio desinat negativè, quoad suas partes, id est, per primum non esse, tamen desinat affirmatiuè, id est, per vltimum sui esse, quantum ad terminum suum. Vt enim in linea non potest assignari vltima pars, potest tamen assignari vltimum punctum, quo terminatur linea & ita in tempore & motu. AT (inquitur) tunc non est actio Sacramentalis. Respondeo tunc maximè esse, eo modo, quo res successiua esse potest, Res enim successiua nunquam est per suas partes in re existètes, sed semper habet quiddam indivisibile, quod vel est initium, vel finis, vel continuativum rei successivæ: & per illud dicitur esse; & tunc perfectè dicitur esse, quando illud indivisibile terminat actionem. Id patet in tempore: non enim dicitur esse vna hora, nisi quando finitur. Idem patet in oratione, quæ perfectè significat, cum profertur eius terminus.

Ad QUARTAM iam dixi, virtutem illam esse corporalem, quia est motus rei corporalis, licet dici possit spiritualis, ratione causæ, & effectus.

Ad QUINTAM dico, virtutem illam esse partim in vna parte Sacramenti, partim in alia: proinde paulatim perire, prout pereunt partes Sacramenti. Nec tamen superuacaneæ fuerunt. Nam vltima particula operatur in virtute omnium præcedentium. Sicut etiam oratio perfectè significat, cum profertur vltima vox, quæ tamen nihil efficeret, nisi aliæ præcessissent: & terminus motus acquiritur per vltimum mutatum esse, quod tamen nihil posset, nisi cetera præcurrissent.

Ad SEXTAM iam respondi, virtutem nunc esse in verbis, nunc in elemento, nunc in vtroque, &c.

Ad VLTIMAM dico, rem illis difficilem videri, quia imaginantur spirituales qualitates in re corporali debere constitui: sed qui sentiunt, non esse necessariam eiusmodi qualitatem, nullas in hac re patiuntur angustias.

CAPVT XII.

Explicatur controuersia de differentia Sacramentorum legis nouæ, & veteris.

SEQVITVR ALTERA quæstio de effectu Sacramenti; vtrum videlicet iustificare ex opere operati sit proprium Sacramentis nouæ legis, ac commune cum Sacramentis legis veteris. Quatuor erunt partes huius quæstionis. Exponemus enim PRIMO sententiam hæreticorum. SECUNDO sententiam Catholicorum. TERTIO probabimus veritatem. QUARTO soluemus obiectiones.

Quantum ad PRIMVM, conuenit inter omnes Catholicos, & hæreticos, sex vt minimum esse differentias inter sacramentalis legis nouæ, & veteris. PRIMÆ, quod nunc sint ritus externi, quàm tunc erant, vt notum est. SECUNDÆ, quod nunc sint pauciora Sacramenta, quàm tunc erant. TERTIÆ, quod sint nostra faciliora, vt patet de Circumcisione, & Baptismo, & alijs. QUARTÆ, quod nostra sint nobiliora ratione auctoris, quia nostra ab ipso Christo immediate instituta, & promulgata, Mosaica verò à Mose, si non instituta, certè promulgata sunt. QVINTÆ, quod illa fuerint figuræ nostrorum, SEXTÆ, quod illa sint data ad tempus; id est, usque ad aduentum Messie; nostra datura sint, quamdiu mundus durabit. Colliguntur hæc omnia ex Augustino in epist. 118. ad Ianuarium, lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 9. & lib. 19. contra Faustum, cap. 13. in Psal. 73.

Quæstio autem est, vtrum præter has differentias differant in effectu principali, qui est iustificare à peccato. Hæretici huius temporis nullum ferè ponunt discrimen, quamquam inter se non satis conueniunt.

Ac PRIMVM Anabaptistæ, Carolstadiani, & Zvingliani, qui (vt supra ostendimus) nihil tribuunt Sacramentis nostris nisi vt discernant fideles ab infidelibus, vel sint quasi professio fidelitatis, vel admoneant bonorum operum; coguntur plus tribuere Sacramentis veteribus, quàm nostris. Melius enim discernit Iudæum à non Iudæo Circumcisio, quæ semper tribuit

net, & cerni potest, quàm Baptismus, qui semel exhibetur, & transit. Et eadem ratione melius admonet fidelitatis, & bonorum operum Circumcisio, quàm Baptismus, cum illa sit permanens, crassior, & sensibilibior, &c.

Lutherus autem, qui vult Sacramenta nostra excitare fidem, idem tribuit Sacramentis veteribus. Vnde sic ait in libro de Babylonica captiuitate, cap. de Baptismo: *Error est Sacramenta nouæ legi differre à Sacramentis veteri legi, penes efficaciam significationis, id est, quod nostra efficaciter significant faciendo, quod figurant, non illa.* Et idem repetit in assertu I. articuli.

Est autem NOTANDVM, Lutherum distinguere duo genera signorum veterum in libro de Babylonica captiuitate cap. de Baptismo. QVAEDAM enim fuisse dicit, quæ haberent annexum verbum promissionis, ac proinde exigent fidem, vt signum iridis datum Noë, signum rotis in vellere Gedeonis, signum in reuersione solis datum ab Isaia Regi Ezechia, & alia. Atque hæc dicit fuisse vera Sacramenta, & æqualia nostris, quoad efficaciam. ALIA verò fuisse dicit, quæ non haberent annexam promissionem, vt omnes illas cæremonias legales, quibus expiabantur homines, vestes, ædes, &c. atque hæc dicit non fuisse propriè Sacramenta, & esse longè inferiora nostris Sacramentis. Vnde in homil. 1. de Baptismo non procul ab initio secundæ partis grauitèr inuehitur in Anabaptistas, qui non plus tribuerunt nostro Baptismo, quàm lotionibus Iudaicis, quasi ipse multum tribuat Baptismo, qui iridem illi æquare non veretur. Porro ex hac distinctione Lutheri colligitur alius error, vel potius paradoxum ipsius, qui non vult esse Sacramenta ea, quæ ab omnibus veteribus dicuntur Sacramenta, vt lotiones Iudaicas, agnum Paschalem, sacrificia, & similia; & contra, ea vult esse Sacramenta, quæ à nullo, ne per somnium quidem, vocata sunt Sacramenta, vt iridem, vellus Gedeonis, vmbra horologii Achaz, & similia.

Iam Calvinus conuenit cum Lutero, quod Sacramenta veteris legis eodem modo iustificarent, quo nostra, nimirum alendo fidem. Nam lib. 4. Institut. cap. 14. §. 24. *Hoc dogma, inquit, Scholasticum, quo tam longum discrimen inter veteris, ac nouæ legi Sacramenta notatur, perinde ac si illa non aliud quàm Dei gratiã adumbrauerint, hæc verò præsentem*

conferant, penitus explodendum est. & similia habet in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 7. can. 2. Dissentit tamē à Luthe-
ro Calvinus in duobus. PRIMO, quod existimat Sacramēta no-
uæ legis vberiorē gratiam dare, quā vetera, quia nitro-
rum clarius excitant fidem, & proinde maior fides magis
stificat. *Neque tamen negamus*, inquit in Antidoto, loco, ca-
p. 20, *quod vberior sub Christi regno percipiatur gratia*. Lutherus
autē omnino æquat Sacramēta illa nostris. SECUNDO, Lu-
therus (vt ostendimus) non omnes cæremōnias Iudæis
sed tantum eas, quæ habent annexas p̄missiones, vult
Sacramēta, & nostris æqualia. At Calvinus omnes
cæremōnias habet pro Sacramētis, quæ darent gratiam, sed
non ita copiosam, vt nostra. Nam libro 4. Instit. cap. 14. &
purificationes Iudæorum numerat inter Sacramēta: & p̄
idem prolixius docet. Et licet vterque erret, minus ablu-
Calvinus docet, quā Lutherus.

Kemnitius in Examine Concilij partim Lutherum, par-
tim Calvinum sequitur. Nam pag. 60. & 70. admittit Lutheri
distinctionem de duplici genere signorum veterum: pag. 74.
admittit cum Calvino vberiorē gratiam dari in Sa-
cramētis novis, quā in veteribus: cum vtroque autē con-
uenit in dampnanda Ecclesiæ doctrina. Atque hæc de sententiâ
hæreticorum.

CAPVT XIII.

Explicantur sententiæ Catholicorum.

QVANTVM ad SECVNDVM, Catholici omnes con-
ueniunt, Sacramēta veteris legis, quæ p̄p̄ter
Mosaica dicuntur, non contulisse gratiam ex
p̄re operato. Idem enim docent omnes Theo-
logi in 4. dist. 1. & idem definiuit Concilium Florentinum
instruct. Armenorum; & Concilium Tridentinum, quamvis
brenius, & obscurius, quia non erat necesse, cum iam res esset
definita, sess. 7. can. 2.

Est autem hic NOTANDVM, ista Concilia non definiisse
se (vt calumniatur & mentitur Kemnitius in 2. parte Exami-
nis, pag. 58. & 59.) veteres Patres non habuisse gratiam Dei ex
merito Christi, aut eam habuisse sine v̄llo organo, seu medio
appli-

applicante Christi merita. Concilia enim nihil horum dicunt, sed tantum asserunt, hoc esse discrimen inter Sacramenta legis veteris, & nouæ, quod nostra conferunt gratiam, illa solùm eam significabant. Non est autem consequens, veteres Patres non habuisse gratiam, aut habuisse sine organo applicante Christi merita. Nam etiam si nō habuerunt eam per Sacramenta, tamen habuerunt per fidem, vt etiam nunc adulti per fidem, & contritionem veram iustificantur, antequam re ipsa ad Sacramentum accedant.

Etiā autem Catholici in hoc principio conueniant inter se, & discrepent ab hæreticis huius temporis: tamē sunt etiam apud eos duæ quæstiones, de quibus breuiter dicam, quæ sint opiniones, cum id sit necessarium, partim ad controuersiam propositam explicandam, partim ad refellendas hæreticorum calumnias.

VNA igitur quæstio est de Sacramentis veteribus, Circumcisione excepta, an saltē iustificarent ex opere operantis. Duæ sunt autem opiniones. PRIMA Magisteria 4. dist. 1. qui id negat: ait enim, sacramenta illa non iustificasse, etiam si in fide & charitate susceperentur, quia data erant, vt essent oneri, non vt iustificarent. SECUNDA est communis Theologorum, iustificasse omnia illa Sacramenta ex opere operantis, id est, ex fide & deuotione suscipientis: & hæc sententia est verissima. Nam est generaliter vera sententia Apostoli Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur.* Quanquam ista iustificatio non est propriè sacramentalis, sed est communis omnibus bonis operibus, quæ in charitate fiunt; nec est iustificatio prima, sed secunda. Quod autem Kemnitijs in 2. part. Examinis, pag. 58. vociferatur, hanc sententiam directè, & quasi aduersa fronte pugnare cum Paulo, qui Rom. 4. ex professo docet, Abrahamum non esse iustificatum ex operibus, ex mera imperitia nascitur. Nam Paulus loquitur de operibus, quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrij, quibus operibus & nos facemur, neminem iustificari. Theologi autem cum dicunt, sacramenta vetera iustificasse ex opere operantis; loquuntur de opere quod oritur ex gratia Dei. Vocant enim opus operantis fidem, charitatem, obedientiam, quæ sunt omnia Dei dona, cum sine speciali Dei auxilio nō habeantur: de qualibus operibus Pau-

lus

lus Rom. 2. *Factores legi iustificabuntur.* Et Iacobus cap. 1. *Abraham nonne ex operibus iustificatus est.*

ALTERA quæstio est de Circumcisione, quæ non est proprie Sacramentum Mosaicum, sed legis naturæ: unde Ioan. Circumcisio non est ex Mose, sed ex Patribus. Porro de Circumcisione duæ sunt opiniones. PRIMA opinio est Alexand. par. 4. quæst. 7. memb. 7. art. 4. Bonaventuræ, Scoti, & Gabrielis, in 4. dist. 1. admittunt, Circumcisionem ex opere operato contulisse iustificationem. Pugnans autem cum hac sententia multa argumenta. PRIMO Scripturæ, quæ cum dicunt Sacramenta vetera fuisse egea elementa, non excludunt Circumcisionem, immò de illa maximè loquuntur, ut postea videbimus. SECUNDO Concilia, Florentinum & Tridentinum, quæ solis Sacramentis nostris tribuunt vim iustificandi. Neque valet, quod quidam dicunt, Concilia ista cum negant, Sacramenta veteris legis iustificasse, loqui tantùm de Sacramentis Mosaicis, id est, à Mose promulgatis, non autem de Circumcisione, quæ erat Sacramentum legis naturæ datum Abraham, non Mosis: hoc, inquam, non valet. Nam Concilia intendunt explicare excellentiam Sacramentum nouæ legis; quæ quidem excellentia non minus obscuratur, si Sacramenta legis naturæ sint nostris æqualia, quàm si id tribuatur Sacramentis legis scriptæ. Præterea cum Deus in lege gradatim procederit, & legem imperfectiorem dederit in statu naturæ, quàm in statu legis scriptæ; & in hoc statu imperfectiorem, quàm in statu Euangelij: idem sine dubio fecit in Sacramentis, proinde si Sacramenta Mosaica non iustificabant, multò minus Sacramenta legis naturæ.

Hic tamen est hoc ANNOTANDUM, hanc sententiã primam non fauere hæreticis huius temporis, licet aliquod Sacramentum antiquum cum nostris æquauerit. Nam hæretici cum paria faciunt Sacramenta vetera nostris, non vetera extollunt, sed nostra deprimunt, ac deiiciunt, hæc autem prima sententia non deiicit nostra, sed extollit antiqua.

SECUNDA sententia est sancti Thomæ 2. par. quæst. 70. art. 4. & discipulorum S. Thomæ, Capreoli, Soti, Ledesmi, & aliorum, in 4. dist. 1. vel 2. qui docent, Circumcisionem vi sua non iustificasse, sed iustificasse tamen, quatenus fidei protestatio erat, & fidem applicabat. Itaque volunt ij auctores, iustifica-

ros fuisse veteres ex merito passionis Christi, vt nos iustificamur, sed hoc meritum nobis applicari per Sacramenta, Hebrais autem per solam fidem; quæ tamen fides requirebat vt conditionem, sine qua non operabatur, Sacramentum Circumcisionis. Hæc sententia sine dubio probabilior est: sed quia non est nobis propositum, nisi fidem aduersus hæreticos propugnat, his omisissis, ad tertium caput transeamus.

CAPVT XIV.

Probat, nullum Sacramentum legis naturæ, aut scriptæ, iustificasse ex opere operato.

VNC probanda est veritas. Probabimus autem, nullum Sacramentum legis naturæ, aut scriptæ iustificasse ex opere operato, siue eo modo, quo iustificant Sacramenta nouæ legis, contra omnes hæreticos huius temporis, & aliquo modo etiam contra eos, qui Circumcisioni tribuunt iustificationem ex opere operato.

AC PRIMVM quidem argumentum sumitur ex diuinis literis: nam & Prophetæ, & Apostoli miro consensu docent, Sacramenta vetera non iustificasse, cum de nostris contrarium asserant.

PRIMVS locus ex Prophetis, Psal. 39. *Sacrificium et oblationem noluit, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum et pro peccato non postulasti.* Vbi Scriptura nõ negat Deum velle sacrificia, cum ipse ea fieri iusserit, sed negat ea velle ad expiandum peccatum. SECUNDVS locus Psal. 50. *Si voluisses, sacrificium (nimirum ad peccatum expiandum) dedissem, utiq; holocaustum non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, etc.* Vbi Scriptura opponit sacrificium contritioni; & de vno negat, quod de altero affirmat, quod nõ faceret, si vtrumque concurreret ad iustificationem, neque enim rectè diceretur nunc, Deus non vult Baptismum, sed contritionem. TERTIVS locus Isai. 1. *Quò mihi multitudo victimarum vestrarum? qui quæsiuit hæc de manibus vestris?* QUARTVS locus Hier. 11. *Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es?* Vbi de sacrificio pro peccato loquitur. Et cerè de

re de

rè de Baptismo nõ diceret; Nunquid Baptism^o auferet à te utilitas? QUINTVS locus Amos 5. *Quod si obtuleritis mihi holocausta, & munera vestra, non suscipiam, & vota pinguium non respiciam.* Porro si sacrificia non iustificabant, multo magis iustificabant aliæ cæremoniæ: nullæ enim cæremoniæ habent clariore promissiones de remissione peccatorum, quæ sacrificia.

Iam ex verbis Apostolorum idem probari potest. PRIMVS locus est Rom. 3. *Quid ergo amplius Iudæo est, aut que utilitas Circumcisionis? multum quidem per omnem modum. Primum quia credita sunt illis eloquia Dei.* vbi illud, *Primum* (ex Caluino & Petro Martyre testibus in commentario) nota ordinis, quasi vellet Paulus multas utilitates Circumcisionis adferre, sed significat potissimum, seu præcipuam, quæ enim adfert alias utilitates. Solum ergo, auctore Paulo, Iudæi circumcisi præstabant Gentibus incircumcisis, quod illi habuerint Dei legem, & oracula: non ergo Circumcisio iustificabat. Nam alioqui præstirissent Iudæi Gentibus etiam iustitiam, quod præcipue Paulus refutare intendit; vnde paulò post subiungit. *Quid ergo præcellimus eos? nequaquam. Causas enim non sumus* (id est, causas attulimus & ostendimus) *Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse.* Vbi Paulus etiam si dixerat, Iudæos præstare Gentibus ob Circumcisionem, quia fuerant illis credita eloquia Dei: tamen nunc negat, Iudæos præstare Gentibus, quia non præstant, quod attinet ad iustificationem, qua agebatur; omnes enim tam circumcisi, quam incircumcisi peccatores sunt. Quibus verbis clarissime docet, Circumcisionem non iustificasse. Non enim vult dicere, nullum fuisse iustum ante Christi aduentum, cum constet, Patriarchas, & Prophetas, & multos Gentiles fuisse iustos, vt Melchisedech, Iob, & alios. Sed vult dicere, non fuisse iustos ex eo, quod essent circumcisi, vel incircumcisi, sed ex eo, quod in Christum venturum crederent. Ibidem addit Apostolus: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Quis autem negat Circumcisionem fuisse opus legis? Ibidem! *An Iudæorum inquit, Deus tantum? nõnne & Gentium? immo & Gentium, quoniam vnus est Deus, qui iustificat Circumcisionem ex fide, & præputium per fidem;* Quasi dicat, Deus est omnium Deus, quomodo igitur credibile est, cum dedisse remedium eorum

peccatum solis Iudæis? Possimus nos hinc etiam aliter argumentari: An masculorum Deus tantum: nonne & foeminarum? Quis ergo credat, Deum dedisse remedium, quod solis masculis prodesset?

SECUNDVS locus est Rom. 4. vbi Apostolus ex professo probat, Abrahamum non in Circumcisione, sed in præputio fuisse iustificatum: vt inde admoneat, Circumcisionem non esse datam, vt iustificaret. Si enim is, cui primò data est, non fuit ex ea iustificatus, quanto minus alij ex ea iustificandi erunt.

TERTIVS locus 11. Cor. 7. *Circumcisio nihil est & præputium nihil est.* vbi ita Paulus Circumcisionem vt præputium despicit, cum agitur de iustificatione.

QUARTVS locus est Galat. 3. *Quomodo iterum conuertimini ad infirma & egena elementa, quibus iterum seruite vultu?* Quorum elementorum nomine intelligit Circumcisionem, de qua præcipue loquitur in ea epistola, & simul etiam alias cæremonias legales: & sanè non dicerentur infirma & egena, si iustificarent. Ibidem dicit, Iudæos tanquam paruulos esse perfectos: quæ sanè differentia non esset vera, si Sacramenta nostra non haberent aliam vim, quam illa Iudæorum.

QUINTVS locus Galat. 6. *Neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura.* Vbi vidimus opponi nouam creaturam tam Circumcisioni, quam præputio; quod esset ineptum, si Circumcisio efficeret nouam creaturam.

SEXTVS locus Philip. 3. vbi Paulus dicit, se arbitrari detrimentum, iustitiam quæ est ex lege, & hoc aliquoties repetit: quod certè non diceret, si ex vlla legali cæremonia iustificatus fuisset. Vbi ibidem Circumcisionem per contemptum concisionem vocat: *Videte, inquit, concisionem.* Nam (vt exponit Chrysostomus) circumciditur, quod apertè expolitur refectis superfluis; conciditur, quod temerè & præter artem scinditur in frustra. Ibidem Apostolus ait, se non habere fiduciam in carne, & per fiduciam in carne, exponit ipse, fiduciam in Circumcisione, alijsque id genus rebus.

SEPTIMVS locus Coloss. 2. vbi omnia Sacramenta vetera dicuntur vmbra futurorum, corpus autem Christi. Quod si nostra eandem vim haberent, adhuc essemus in vmbra. Ibidem

dema

dem: *Circūcisi*, inquit, *estis* Circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed Circumcisione Christi consepult ei in Baptismo. Vbi Paulus Circumcisionē vocat manu factam, & proinde Baptismum non manu factum, quod principalis baptizans est Deus. Item nihil tribuit Circumcisioni, nisi carnem expoliare, & eam Baptismo opponit. NOTANDUM autem est, in textu Græco haberi: *In expoliatione corporis peccatorum carnis*, & proinde coniungendam hanc partem (*In expoliatione*, &c. (cum illa (*Circumcisi estis*) ut cum illa? *Circumcisione manu facta*) ut sensus sit; Circumcisi estis in expoliatione corporis peccatorum, non circumcisi manu facta, sed Circumcisione Christi spirituali consepulti ei in Baptismo. Ex quo textu sumitur idem argumentum, sed alio modo. Nam (ut exponunt Græci, Chryostomus, Theodoretus, Theophylactus) Paulus docet, Circumcisionem Iudaicam fuisse denudationem vnius pelliculæ, non autem Circumcisio est expoliatio totius corporis peccatorum.

OCTAVUS est Heb. 7. *Reprobatio*, inquit Apostolus fit, *procedenti mandati propter infirmitatem & inutilitatem*. Loquitur autem de mandatis caeremonialibus, quorum præcipuum erat de Circumcisione.

NONVS locus Hebr. 9. vbi ceremonias veteres dicit *factas* iustitias carnis, & sanctificasse quidem inquinatos, sed solum ad emundationem carnis.

DECIMVS locus Hebr. 10. vbi dicit, *legem umbram habuisse*, non ipsam imaginem rerum, nec potuisse accedentes perfectos facere, nec potuisse auferre peccata, & mundare conscientiam: & Deum hostias & oblationes noluisse, nec ei placuisse; quod intelligi debet in ordine ad iustificationem ex opere operato: nam alioqui negari non potest, quin ei placuerint obedientia & deuotione offerentis. Nam vocantur odoratissimus Domino, Leuit. 1.

Sed videamus, quid ad hæc loca aduersarij respondent Lutherus & Lutherani respondent, Scripturas cum negant Sacramenta vetera iustificare, debere intelligi de illis, quæ non habent annexam promissionem.

At loca à nobis adducta, loquuntur expressè de Circumcisione, quam omnes concedunt habuisse annexam promissionem.

tionem. Deinde nullæ ceremoniæ Iudaicæ habuerunt promissionem magis expressam, quam sacrificia & ablutiones. Nam Leuit. 4. 5. & 6. promittitur remissio peccatorum offerenti sacrificium. Et rursus Leuit. 20. 21. & 22. promittitur sanctificatio iis, qui abluuntur aqua, vt lex præcipit: & tamen Apostolus Hebr. 10. disertis verbis dicit, impossibile esse, sacrificiis & ablutionibus Iudaicis remitti peccata.

Kemnitius in Exam. 2. part. pag. 63. post solutionem Lutheri, proponit aliam, quæ est etiam Caluini, lib. 4. Instit. c. 14. §. 23. & 25. & Martyris in cap. 7. 1. ad Cor. quod videlicet Scriptura cum reprehendit tanquam inutilia Sacramenta vetera, non loquatur de illis secundum se, sed vt perperam intelligebatur à Iudæis, id est, de nudis ceremoniis, remota promissione & fide in Christum. Verissimum enim est, Sacramenta illa nihil valuisse accipientibus ea sine fide.

At contra; nam PRIMO, non est quæstio inter nos & hæreticos, an Sacramenta illa ex fide prodesent. Id enim fatemur omnes, & hoc est quod Scholastici dicunt, & illi malè reprehendunt, Sacramenta vetera fuisse vtilia ex opere operatis. Sed quæstio est, an præterea ex diuina institutione fuerint vtilia, vt Sacramenta. Illa enim vtilitas ex opere operantis, nõ est propriè Sacramentorum, sed communis omni bono operi.

SECUNDO, Sacramenta sine promissione & fide nihil prodesse, non tantum conuenit Sacramentis veteribus, sed etiam nouis, vt ipsi aduersarij docent: & tamen Paulus ita distinguit noua à veteribus, vt dicat, nostra saluare, regenerare, mundare, iustificare, Ephes. 5. Tit. 3. 1. Corinth. 1. vetera autem esse elementa egena, nihil valere, & nihil esse, 1. Corinth. 7. Galat. 5. Hebr. 10. & alibi.

TERTIO, Apostolus in his locis dicit, illas ceremonias fuisse inutiles ad iustificandum, vbi dicit, fuisse vmbra & figuras rerum nostrarum, Coloss. 2. 1. Corinth. 10. Hebr. 10. Ergo Apostolus vult, Sacramenta illa fuisse inutilia ad iustificandũ nõ solum vt falsè exponebatur à Iudæis, sed etiã secundum se, & vt erant Sacramenta à Deo instituta. Non enim vt exponebantur perperã à Iudæis, figuræ dici poterant, sed solũ vt erant Sacramenta à Deo instituta. Non enim illis figuræ erant, qui nihil de Christo cogitabant, sed solum illo ritu acquiescebant.

DEINQUE, si Paulus solum dicere vellet, Sacramenta vetera sine

Q

ra sine

ra sine fide nihil prodesse: non conferret cum præputio, ut diceret: *Circumcisio nihil est, et præputium nihil est.* 1. Cor. 7. & Galat. 6. *Neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium.* Præputium enim non solum sine fide nihil est, & nihil valet, sed absolutè nihil est, & nihil valet.

Calvinus præter hanc solutionem adhibet alias tres. V. est lib. 4. Instit. cap. 14. §. 22. quod Paulus loquatur de Sacramentis veteribus, non absolutè, sed comparatiuè; ac præfertur Coloss. 2. ubi vocantur umbræ illa Sacramenta. Dicit enim Calvinus, Paulum non voluisse extenuare efficaciam illorum Sacramentorum, sed magnificare efficaciam nostrorum, quod dant vberiore gratiam, quam illa.

At contra, nam si solum differrent nostra à veteribus, quæ nostra darent maiorem gratiam, illa minorem; Paulus non rectè diceret, illa nihil esse, & nihil valere; nec conferret præputio Circumcisionem; neque etiam distingueret illam umbram a corpore. Umbra enim non est corpus minus, sed nullum; nec habet aliud, nisi similitudinem corporis. Immo Hebr. 10. ita extenuat ea Sacramenta, ut dicat, non fuisse imagines, sed umbras. Nam imago habet positivam & realem corporis similitudinem: umbra autem habet similitudinem participativam, & quæ reuera nihil est.

ALTERA solutio Calvini est ibidem, §. 24. quod Paulus loquatur de Sacramentis veteris legis pro eo tempore, quo iam erant per Christum abrogata.

At contra. Nam Rom. 2. Paulus dicit: *Circumcisio quidem prodest, si legem obserues.* Vbi indicat, se loqui de eo, quod tunc veniebat Circumcisioni, cum adhuc vigeret. Nam post abrogationem non prodest, sed obest, ut idem Paulus dicit, Galat. 5. Vult ergo Paulus dicere, Circumcisionem, quando vigebat fuisse utilem, non quidem quod ipsa iustificaret, sed qua circumcisi habebant legem Dei, & poterant facilius quam alij nobis Dei voluntatem, ut idem Paulus explicat, cap. 3. *Quæ utilitas Circumcisionis? multum per omnem modum, &c.* Idem 1. Corinth. 7. ubi dicit, Circumcisionem nihil esse, loquitur pro tempore, quo vigebat; nam paulò antè dixerat: *Circumcisus vocatus est? non adducat præputium. In præputio vocatus est? non circumcidatur.* Et est sensus; perinde esse, utrum quis ex Iudaismo ad fidem Christi veniat, an ex Gentilismo. Itaque loquitur.

loquitur de illis, qui fuerant circumcisi vigente lege, & postea ad fidem Christi venerant, & illos monet, ne gloriantur præter ceteros, ob Circumcisionem olim acceptam, quia nihil est. Præterea Galat. 4. dicit, antiquos Patres sub elementis mundi huius fuisse seruentes. Idem Philip. 3. dicit, se non habere fiduciam in carne, id est, non magnificere (vt ibidem exponit) quod fuerit circumciscus octauo die; ac proinde contemnit Circumcisionem, quam acceperat, cum ea vigeret. Item Coloss. 2. & Hebr. 10. vocat umbras & figuras. Non autem erant umbræ & figuræ, nisi ante abrogationem. Item Hebr. 7. dicit, abrogata illa fuisse ob infirmitatem & inutilitatem. Denique Hebr. 10. ex professo docet, impossibile fuisse, vt sacrificiis & lotionibus illis expiarentur peccata, & propterea Christum venisse, vt perficeret quod illa non poterant.

TERTIA solutio est eiuſdem ibidem, s. 25. vbi dicit, caeremonias legis vocari umbratiles, non quod nihil habeant solidi, sed quia earum complementum vsque ad Christum quodammodo suspensum erat. Addit etiam quod vocantur umbræ, non esse accipiendum de efficacia, sed de modo significandi, quia nimirum significabant res futuras, nostra significant res præteritas.

At contra. PRIMO; ista solutio planè destruit textum. Nam Paulus non solum umbratiles facit eas caeremonias, sed ipsam umbram appellat. SECUNDO, si idèd solum fuissent umbratiles, quia complementum erat suspensum vsque ad Christum, id est, quia repræsentabant aliquid, quod nondum aderat; nostra etiam umbratilia dici possent. Nam repræsentant resurrectionem & gloriam futuram. TERTIO, impudentissimè asseritur, Paulum non agere de efficacia, sed solum de modo significandi. Nam illa verba: *Nihil est, nihil valet, elementa egena, infirma, inutilia, non posse expiare peccata*, & similia, non possunt nisi de efficacia exponi. DENIQUE, Apostoli quæstio cum Iudæis de efficacia erat, & de iustificatione, nõ de modo significandi. Neque enim tam stulti erant

Hebræi, vt non intelligerent, Sacramenta vetera significasse res futuras, si Messiam venturum credebant. Atque hæc de primo argumento.

Q 2

CAPVT

CAPVT XV.

Idem probatur ex Patribus.

PROBANDVM est hoc discrimen etiam ex Patribus, tum vt res sit magis confirmata, tum quia Kemius in secunda parte Examini, pag. 56. & sequentibus, vsque ad 60. conatur ostendere, vnū tantum locum nos habere, eumque ex Augustino, quem tamen ipsi eripere nobis conatur. Proferemus igitur auctores veteres Hebræos, Græcos, Latinos viginti, præter Augustinum.

I. PHILON in lib. de Circumcisione, exponens omnes causas Circumcisionis, quas à maioribus se accepisse fatetur, non clarè dicit, neque obscurè insinuat, eam institutam fuisse in medium peccati.

II. IOSEPHVS lib. 1. antiquit. cap. 12. non aliam causam Circumcisionis reddit, nisi vt posteritas Abrahamæ aliis ab Gentibus discernetur. Et tamen si quis nosse potuit, quorsum esset instituta Circumcisio; isti maximè, qui Hebræi erant, doctissimi; & vixerant etiam eo tempore, quo adhuc lex agebat.

III. IVSTINVS in Dialogo cum Triphone, ante medium. *Quin etiam, inquit, ex eo, quod non possunt fœminæ circumcidi, intelligitur signi causa datam esse Circumcisionem, non pro opere iustitiæ.* Et toto ferè Dialogo hoc probat, Circumcisionem non iustificasse, sed datam solùm, vt discernentur Iudæi ab aliis.

IV. DIONYSIVS Areopagita in lib. de hierarchia Ecclesiastica, cap. 5. parte 1. docet, Ecclesiam esse mediam inter synagogam & cœlestem patriam; quod synagoga carnalia sacramenta, & umbras, ac figuras habuerit; cœlestis Hierusalem habeat nudam veritatem sine vllis signis corporalibus: Ecclesia nostra cum vtraque communicet, quod habeat signa corporalia, & simul spiritualia dona.

V. IRENAEVS lib. 4. cap. 30. *Circumcisionem, inquit, non quasi iustitiæ consummatricem, sed in signo eam dedit Deus, vt cognoscibile perseveret genus Abrahamæ.* Et infra: *Et quia non per hæc iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit, quod ipse Abraham sine Circumcisione credidit* Deus

Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Vide eundem in eodem lib. cap. 28. 29. 32. & 34.

VI. ORIGENES lib. 2. contra Celsum dicit, Christianos merito dimisisse Circumcisionem, Sabbatham, & similia, quod res carnales, & corporales essent, & transisse ad legem Dei spiritalem. Item homil. 3. in Genesim, ubi explicat Circumcisionis præceptum, opponit carnalem illam Circumcisionem Iudæorum, Circumcisioni spirituali Christianorum: proinde vult tantum interesse inter Sacramenta illorum, & nostra, quantum interest inter carnem, & spiritum.

VII. EVSEBIUS Cæsariensis lib. 1. demonstrat. Euangelicæ, cap. 10. & lib. 1. hist. cap. 1. pulchrè docet, cur data fuerint primis illis parentibus Sacramenta carnalia, & sacrificia, tanquam elementa quædam, & adumbrationes rerum spiritualium.

VIII. EVSEBIUS Emisenus homil. in Sabbatho post primam Dominicam Quadragesimæ in illud: *Faciamus hic tria tabernacula. Primum, inquit, tabernaculum est Synagoga: secundum Ecclesia; tertium cælum. Primum in umbra fuit, & figura, secundum in figura & veritate; tertium in sola veritate. In primo via ostenditur; in secundo inuenitur; in tertio possidetur. Non enim Sacramenta Ecclesiæ, sicut Sacramenta Synagogæ medicinam tantum docent, & ostendunt, sed ipsa potius sunt medicina, & remissio peccatorum.*

IX. ATHANASIVS oratione in illud: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, circa finem fusè docet Circumcisionem nihil fuisse aliud nisi umbram, & figuram Baptismi, qui est vera, & spiritualis Circumcisio.*

X. EPIPHANIVS hæc. 8. quæ est Epicureorum: *Illic, inquit, Circumcisio fuit carnalis, quæ deseruit tempori usque ad magnam Circumcisionem, hoc est, Baptismum, qui circumcidit nos à peccatu.*

XI. BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 14. *Qui veritatem, inquit, umbræ comparans, cum quibus figuris conferens ea, quæ figuris significantur, uniuersam pariter Euangelicam disputationem eleuare aggreditur. Et infra: Quid, inquit, confers lauacra cum lauacris, quæ solam nominis appellationem habent communem, rerum verò tanta est differentia, quanta est inter somnia, & veritatem; inter umbras; & imagines, & inter ea, quæ reuera sunt.*

XII. Ioan. CHRYSOSTOMVS hom. 27. in Genesim. *Attende, inquit, quod Deus Circumcisionem pro lege statuit, noluit, non quod ad animæ salutem efficere hoc possit aliquis, sed ut Iudæi pueri hoc gratitudinis iudicium circumferrent, quasi signum, & sigillum, & ne liceret eis commisceri gentium commissionibus.* Hinc B. Paulus signum hoc vocat, dicens *Signum dedit Circumcisionis sigillum; nam ad iustitiam Circumcisio nihil conducit.* Vide eundem homil. 39. & 40. in Genesim. homil. de prodicione Iudæ, homil. 7. in epist. ad Rom. & homil. 14. in epist. ad Hebræos.

Idem docent XIII. CYRILLVS lib. 10. in Iulianum medium. XIV. THEODORETVS quæst. 67. in Genesim. & lib. 7. ad Græcos. XV. DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 10. & 26. XVI. THEOPHYLACTVS in cap. 2. ad Romanos. & XVII. OECUMENIVS in cap. 4. ad Romanos.

Iam ex Latinis, XVIII. TERTULLIANVS in lib. contra Iudæos, cap. 1. *Si circumcisio, inquit, purgat hominem, Deus Adam incircumcisum cum faceret, cur eum non circumcisit, vel posteaquam deliquit, si purgat Circumcisio? Et infra. Providens Deus, quod hanc Circumcisionem in signum, non in salutem esset daturus.* Ibidem probat ex Prophetis sacrificia Sacramenta Iudæorum non iustificasse, ubi etiam illa vocat carnalia, & nostra spiritualia.

XIX. S. CYPRIANVS lib. 1. contra Iudæos, cap. 8. opponit carnalem Circumcisionem Iudæorum, spirituali Circumcisioni Christianorum: Et addit Adamum, Henoch, Noë, & Melchisedech iustos fuisse sine Circumcisione: *Quia, inquit, signaculum seminis nihil proficit.* Idem lib. 3. epist. 8. ad Fidam, dicit carnalem Circumcisionem adueniente spirituali, tanquam umbram luce adueniente evanuisse.

XX. S. AMBROSIVS in epist. 72. ad Irenæum: *Signum, inquit, Circumcisio corporalis, veritas Circumcisio spiritualis: illa membrum amputat, ista peccatum.* Idem: *Si tamen idem, 1. cap. 4. ad Rom. Non ergo, inquit, Circumcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantum; quod signum idem accipiebant filij Abrahamæ, ut scirentur eius filij esse, qui credens Deo hoc signum acceperat, ut amuli essent potestate fidei.* Vide eundem libro 1. de Abraham, cap. 4. ubi etiam professio agit de Circumcisione, & libro 1. de Sacramentis, cap.

cap. 4. & 6. & libro de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 8. & 9.

XXI. S. Hieronymus in c. 3. ad Galat. reddit causam cur fuerit Circumcisio instituta, & ne verbulo quidem indicat, fuisse in remedium peccati: Quia, inquit, ex semine Abrahamæ erat Christus oriundus, & ab Abraham, usque ad Christum multa erant secula transitura; providens Deus, ne soboles dilecti Abrahamæ ceteris nationibus misceretur, & paulatim familia eius fieret incerta, gregem Israëliticum quodam Circumcisionis cauterio denotavit. Denique per quadraginta annos in eremo nullus est circumcisus: soli quippe sine gentis alterius commistione vivebant. Statim ut Iordanum ripam transgressus est populus, Circumcisio necessario futuro ex commistione Gentium providit errori, Quod autem à **LESV** duce secundo scribitur populus circumcisus, significat in eremo cessare Circumcisionem, quæ in in Ægypto rationaliter exercebatur; & à Domino nostro **IESV** Christo spiritali Circumcisione credentes esse mundandos. Idem in cap. 1. Isaïæ dicit, Deum respicere caeremonias Iudaicas, & placere ei lauacrum Baptismi: Quod solū, inquit, potest purgare peccata.

Denique **S. Augustinus** in Psalm. 73 Sacramenta, inquit, non sunt eadem, quia alia sunt Sacramenta dantia salutem, alia promittentia Salvatorem. Sacramenta novi Testamenti dant salutem, Sacramenta veteris Testamenti promiserunt Salvatorem

Ad hunc solum locum respondent Kemnitius & Calvinus. Kemnitius in Exam. pag. 59. & 60. respondet Augustinum loqui de Sacramentis veteribus, quæ non habebant annexam promissionem, sed erant mera signa, iuxta Lutheri distinctionem.

Non valet solutio, quia Augustinus loquitur in genere de Sacramentis veteribus, & maximè de sacrificiis, & dicit omnia esse mutata, quia non dabant salutem. Præterea cum Augustinus dicit, illa Sacramenta fuisse promittentia Salvatorem, videtur, maximè loqui de illis, quæ habent annexam promissionem. Quomodo enim non habebant annexam promissionem, si promittebant Salvatorem.

SECVDO, respondet cum Calvino, lib. 4. cap. 14. §. 26. Instat Augustinum non loqui de efficacia Sacramentorum, sed de significatione; & hoc solū velle interesse inter illa, & ista, quòd illa significabant Christū venturū, ista significant eum iam exhibitum, & datum,

Q 4

AE

At contra; nam Augustinus non dicit, nostra significat Saluatorem, sed dare salutem. Præterea ibidem ait: *Mutata sunt Sacramenta, facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, felicitiora.* At hæc ad efficaciam, non ad significationem pertinent. Denique idem Augustinus in aliis locis aperte ponit discrimen quoad efficaciam. Epist. 19. ad Hieronymum: *Non dicam, inquit, præcepta illa veterum Sacramentorum nec bona fuisse, quia eis non iustificantur homines? umbra enim sunt prænunciantes gratiam, qua iustificamur.* Hæc ille. Quid clarius? Nonne idem prorsus dicit Augustinus, quod postea definiuit Concilium Florentinum? lib. 19. contra Faustum, cap. 13. *Instituta sunt, inquit, alia Sacramenta virtutibus maiora, utilitate meliora.* Hæc ille. Igitur nostra excellentiora antiquis, utilitate, & virtute; non sola significatione, tractat in Ioannem: *In sacrificiis, inquit, non erat expiatio peccatorum sed umbra futurorum.* quæst. 25. in lib. Num: Si, inquit, peccata se attendantur Sacramenta vetera, nullo pacto possunt meliora: si autem res ipsæ, quarum hæc Sacramenta sunt, inquirantur, in eis inueniri poterit purgatio peccatorum. Hæc de testimoniis Patrum.

CAPVT XVI.

Idem probatur rationibus in Scriptura fundatis.

PRIMA ratio. Sacramentum, vt iustificare possit, debet habere annexam promissionem absolutam gratiæ. Nullum tale erat in lege veteri; igitur nullum eorum iustificabat. Maior propositio est certissima apud aduersarios. Nam id asserit Lutherus in assert. primitiui, Philippus in locis anni 58. tit. de Sacramentis, Caluinus lib. 4. Instit. cap. 14. §. 3. denique Kemnitius in 2. parte Ereminis, pag. 42. ponit in ipsa definitione Sacramenti, quod habeat promissionem gratiæ, & gratiæ non cuiuscunque, sed promissionis peccatorum. Denique coguntur hoc admittere, cum velint Sacramenta iustificare excitando fidem: fides enim apud eos non iustificat, nisi apprehendendo promissionem indulgentiæ.

Minor propositio probatur PRIMO, ex Apostolo Hebr. 9. *Melius, inquit, sortitus est ministerium, quanto & meliora Testa-*

Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Et infra, explicans quæ sint istæ promissiones meliores noui Testamenti, profert illud Hiermiæ 31. Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum non recordabor amplius.

SECUNDO, ex Augustino tract. in Psalm. 72. ubi dicit, promissiones Testamenti veteris, & noui esse diuersas, vt ipsa etiã Sacramenta sunt diuersa: tunc enim promittebantur res terrenæ, nunc autem cœlestes.

TERTIO, probatur ex ipso Luthero. Nam in libro de captiuitate Babyl. cap. de Eucharistia, ita loquitur: *Vetus Testamentum per Moysen datum promissio erat, non remissionis peccatorum, seu rerum æternarum, sed temporalium, nempe terræ Chanaan, perquam nemo renouabatur spiritu, unde & irrationalem pecudem in figura Christi oportebat occidi, in cuius sanguine idem Testamentum confirmabatur, vt quali sanguis, tale Testamentum, qualis hostia, talis promissio.* Hæc ille: ubi præbet nobis contra se argumentum planè insolubile. Nec potest responderi, loqui eum de Sacramentis, quæ non habent annexam promissionem; nam expressè meminit promissionis. Et præterea paulò post ponit exempla in iride, vellere Gedeonis, horologio Achaz, & similibus (ac dicit, ista signa habuisse tantum promissiones terrenas, & tamen in sequenti capite, quod est de Baptismo, hæc ipsa signa vult esse propriè Sacramenta, & nostris æqualia.

Porro Calvinus negat hanc minorè propositionem. Nam lib. 4. Instit. cap. 16. §. 4 dicit, vnã esse, & eandem promissionem Sacramentorum veterum & nouorum. Probatur igitur hæc minor. QUARTO ex singulis, quæ apud illos dicuntur Sacramenta. Lutherus enim Sacramenta vocat, sacrificium Abel, iridem, vellus Gedeonis, horologium Achaz. At nullum eorum habet promissionem remissionis peccatorum. Nam de sacrificio Abel nihil legimus, nisi placuisse Deo, postquam factum fuerat. Iris habuit promissionem solius temporalis salutis: vnde Genes. 9. dicitur, data in fœdus non tantum hominibus, sed etiam bestiis terræ, & omni reptili. Similiter in vellere Gedeonis, & in horologio Achaz, facta sunt signa ad confirmandam promissionem victoriæ contra hostes temporales. De aliis Sacramentis, vt de Circumcisione, de sacrificiis

pro peccato, de manna, mari rubro, & ceteris idem ostendat
in solutione argumentorum.

SECUNDA ratio. Lex ipsa vetus tota in hoc distinguitur
noua, quod illa non iustificat, hæc iustificat; ergo fieri non
potest, vt Sacramenta vetera, quæ erant pars quædam illius
legis, iustificarent. Probatur antecedens. Nam PRIMO dicitur
Iuan. 1. *Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per
Iesum Christum facta est.* Quomodo hoc est verum, si Sacra-
menta Mosayca gratiam conferebant? SECUNDO, 2. Co-
rinth. 3. illa vocatur litera occidens, noua, spiritus viuificans.
At cur non erat etiam illa spiritus viuificans, si eius Sacramenta
iustificabant? TERTIO, Galat. 4. dicitur illa in seruitutem
generasse, nostra libertatem attulisse; At cur hoc, si etiam illa
gratiam conferebat, quæ liberat a seruitute peccati? QUARTO,
denique illud dicitur vetus Testamentum, quia ad veterem
hominem pertinet, nec renouare nouit; nostrum dicitur
nouum, quia renouat, vt docet Augustinus lib. 3. contra
epist. Pelagian. cap 4. vnde & Apostolus ad Titum 3. vocat Ba-
ptismum lauacrum renouationis. Neque tamen hinc sequitur,
non fuisse iustificationem a peccatis in sanctis homini-
bus Testamenti veteris: erat enim, sed non per Testamentum
vetus, aut per eius Sacramenta, sed per Testamentum nouum,
ad quod illi pertinebant, & ad cuius participationem fidei
desiderio perungebant

TERTIA ratio. Promissio in Sacramentis, quæ sunt institu-
ta ad iustificandum, non potest impleri nisi fide recipiantur,
vt aduersarij dicunt. At promissiones annexæ Sacramentis ve-
teribus implebantur, etiam si homines non crederent; non
igitur Sacramenta illa erant instituta ad iustificandū. Proba-
tur minor. Nam promissio Dei annexa arcu cælesti, qui Li-
thero est verum Sacramentum, fuit de nõ dissipanda vnquam
amplius terra aquis diluuij. Quæ promissio impletur, & im-
plebitur etiam si homines non credant. Sic etiam promissio
annexa Circumcisioni fuit, vt fieret Abraham pater multarum
Gentium, & daret posteris eius terram promissionis, vt pa-
tet Genes. 17. & Roman. 4. quæ sine dubio implenda erat,
etiam si Hebræi non crederent. Ita quoque omnia sacrificia
habebant annexam promissionem de Christi morte futura
pro expiatione peccatorum; id enim significabant omnes ille
macta-

mactationes; quæ promissio implenda fuit, siue crederent homines, siue non crederet. Vnde Apostolus Rom. 3. *Nunquid, inquit, incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Absit. Est autem Deus verax, omni autem homo mendax.*

QUARTA ratio. Nostra Sacramenta dicuntur in Scripturis saluare, regenerare, iustificare, vt supra probauimus. Nihil tale vsquam legitur de Sacramentis veteribus, vt patebit ex solutione argumentorum: igitur temerè asseruntur paria, quoad efficaciam.

CAPVT XVII.

Soluuntur obiectiones.

ARGUMENTA aduersariorum sunt quinque. PRIMUM est ex cap. 17. Genesis, vbi Deus sic loquitur de Circumcisione: *Masculus, cuius præputy caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Ex hoc loco sumunt argumentum tam Catholici, qui putant Circumcisionem iustificasse ex opere operato, quàm hæretici, qui non agnoscunt discrimen inter Sacramenta noui, ac veteris Testamenti.

AC PRIMUM Catholici Augustinum sequuti in libro decimo sexto, de ciuitate Dei, capite decimo septimo, ita argumentantur. Deus minatur omni masculo Hebræorum, etiam infanti, perpetuum interitum, nisi fuerit circumcissus; ergo per Circumcisionem liberabantur masculi ab æterna morte.

Calvinus autem libro quarto Institut. cap. 16. §. 3. & 4. ita argumentatur. In Circumcisione eadem est promissio, quæ in Baptismo, nimirum remissionis peccatorum, & vitæ æternæ: igitur non differunt nisi externo ritu, seu signo. Probat antecedens. Nam Genes. 17. vbi instituitur Circumcisio, dixit Deus Abrahæ. *Ego ero Deus tuus, & semini tui post te. Quibus verbis, inquit Calvinus, vitæ æternæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, qui resurrectionem inde probauit, Matthæi 22. quod dicatur Deus, Deus Abrahæ, Deus Isaac, & Deus Iacob: non est enim Deus mortuorum, sed viuentium. Itaq; idem est dicere, Ego Deus tuus & Dab.*

☉ *Dabo tibi vitam eternam. Sed primus ingressus ad Deum est per remissionem peccatorum; ergo promisit Deus etiam remissionem peccatorum, cum ait; Ero Deus tuus, & pater tuus.* Confirmat argumentum Calvinus ex eo, quod Apostolus ad Ephesios secundo dicit, Gentiles, qui erant circumcisi, fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe, & alienos promissionibus. Ergo ista omnia consequerentur homines per Circumcisionem.

RESPONDEO ad argumentum Catholicorum, vim totius illius argumēti pendere ex duobus vocibus, quæ habentur in editione Græca, qua utebatur S. Augustinus. Græci enim sicut habent locum citatum: *Et incircumcisus masculus, cuius caro circumcidetur præputij in die octavo, peribit anima illa de populo suo.* ubi illa verba: *In die octavo,* sunt addita à Græcis: non enim habentur in codicibus Hebraicis, nec in paraphrasi Chaldaica, nec in Latina vulgata editione. Porro ob id duo verba: *In die octavo,* S. Augustinus coactus est hunc locum cum exponere de paruulis, ac dicere, Deum minari peccatis paruulis carentibus Circumcisione; & hinc ulterius coactus est verba consequentia: *Quia pactum meum irritum fecerunt,* exponere & de peccato originali, & de pacto factō cum Adamo de non comedendo ligno scientiæ boni, & mali, quod solum paruuli præuaricari potuerunt: & hinc ultimò coactus est, illa verba, *Peribit anima illa,* exponere de morte æterna, quæ debetur peccato originali. Vide Augustinum lib. 16. capit. 27. lib. 2. de peccato originali, cap. 30. & 31. & lib. 4. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 11. At si remoueamus à textu duo illa verba (*In die octavo*) ut verè remouenda sunt, totum argumentum concidet. Nam non cogemur exponere hunc locum de paruulis, immò cogemur exponere solum de adultis, ut hic sit sensus; Masculus Hebræus, qui noluerit circumcidi, aut filium suum circumcidere noluerit, peribit de populo suo, quia in obediens fuit præcepto à me dato de Circumcisione. Et qua sententia non magis sequitur, Circumcisionem iustificare, quàm quodcunq; legis præceptum: millies enim Deus minatur mortem non seruantibus præcepta.

Esse autem illum sensum eius loci, ostenditur tribus modis. PRIMO, ex illis verbis: *Quia pactum meum irritum fecit.* Nam etiam si S. Augustinus hoc exposuerit de pacto factō cum Adamo,

mo, tamen luce clarius est hoc debere exponi de pacto facto cum Abraham de circumcidendis masculis. Nam in illo capite octies nominatur pactum Dei, & semper accipitur pro pacto Circumcisionis. Et quid clarius illa expositione ipsius Dei in eodem capite: *Hoc est pactum meum, quod observabitur; circumcideretur ex vobis omne masculinum?* Proinde causa comminationis hoc loco non est peccatum originale, sed peccatum actuale, id est, transgressio præcepti de Circumcisione, cuius peccati soli adulti capaces sunt.

S E C U N D O, idem probatur ex illa pœna: *Peribit anima eius de populo suo.* Non enim ista verba significant mortem æternam, seu gehennam, sed pœnam aliquam temporalem. Nam id significat illud: *De populo suo*; non enim dicit, *peribit* absolutè, sed *peribit de populo*, id est, separabitur à populo suo, seu per mortem corporalem, seu per quandam veluti excommunicationem. Vox enim Hebraica **קָרַח** propriè excindere significat. Et ponitur hæc pœna in Scriptura passim cõtra omnes, qui aliquam cæremoniam omisissent, ut patet Exod. 12. & 31. Levit. 7. 17. 18. 19. 20. & 23. Num. 15. & 19. in quo ultimo loco dicitur, peritura anima illius de populo suo, qui tetigerit cadaver, & se aqua non abluerit; quæ certè omisio non videtur crimen dignum æterna morte.

T E R T I O, probatur ex cap. 4. Exodi, vbi Dominus Moysen occidere voluit, quia filium suum non circumciderat. Vbi clarè videmus, pœnam illam esse mortem corporalem, & in eum latam, qui adultus sit, & capax peccati actualis, non in infantes. Et quanquam S. Augustinus quæst. 11. in Exod. & lib. 4. de Baptismo, cap. 24. conatur ostendere filium Moysis, non ipsum Moysen in periculo fuisse ob incircumcisionem; tamen res clarissima est. Nam si Deus minaretur mortem parvulo, si non circumcidatur octavo die; quid profuisset filio Moysis Circumcisio illa facta post octauum diem? Deinde textus apertissimus est: *Cumq̃ esset, inquit, in itinere in diuersorio Moyses, occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum.* Què enim? nisi Moysen, de quo loquebatur in proximis verbis. Præterea sequitur: *Tulit ergo Sephora acutissimam petram, & circumcidit præputium filij sui.* Si illud: *Voluit occidere eum*, de filio Moysis intelligeretur, dixisset Scriptura; **Cir-**

Circumcidit præputium eius, non autem filij sui. Præterea addidit Sefhora, & dixit Mofi: *Sponsus sanguinum tu mihi iam responsum meum amissura eram, nisi te sanguine filij meo redemissem.* Quare S. Hieronymus in commentar. cap. Galatas, non dubitat, quin Mofes in periculo fuerit hoc loco non filius eius.

Ad argumentum Caluini, nego Circumcisioni fuisse æternam promissionem remissionis peccatorum, & vitæ æternæ. enim repugnat PRIMO, Apostolo, & Augustino, qui ut supra vidimus, docet meliores esse promissiones Testamenti nouæ quam veteris. SECUNDO, repugnat primæ institutionis Circumcisionis. Nam primùm imperata est ipsi Abraham, & ei postmodò facta est promissio: ipse autem iustissimus erat antequam Circumcisionem, ut patet ex Genes. cap. 12. & sequentibus, ex Paulo Rom. 4. Non ergo promissio erat de remissione peccatorum. TERTIO, repugnat isti ipsi capiti 17. Geneleos; ubi legitur legimus; Deum promississe Abraham, quando illi instituit Circumcisionem, propagationem posteritatis, & terram Palestinæ: *Ponam, inquit, fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis.* & paulò post: *Ego sum, & propter nam pactum meum tecum, erisq; pater multarum Gentium.* Et infra: *Daboq; tibi, & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan.* Et hoc idem docet Apostolus Rom. 4. Verum quidem est, promissionem hanc terrenam, & figuram fuisse promissionis spiritualis, & cœlestis, quæ danda erat iis, qui non carne, sed corde circumciderentur: & hoc etiam intelligebant Patriarchæ, & Prophetæ, & alij viri perfecti illius temporis, ut dicit Apostolus Hebr. 11. & Tobias sententia 2. Job. 13. tamen ad literam, promissio terrena erat carnalis Circumcisioni, & hæc sola ad vetus Testamentum pertinebat; & contrarium asserere, quod facit Caluinus, nihil est aliud, quam ea lege Euangelium facere, & omnia confundere.

Ad probationem Caluini ex illo; *Ero Deus tuus,* RESPONDEO; his verbis non significari promissionem vitæ æternæ, & remissionis peccatorum, sed tantùm, ut exponit Chryl. in comment. huius loci, promissionem cuiusdam peculiaris protectionis; qualis debetur populo peculiari, qualis fuit Israeliticus, ut in Deuteronomio passim repetitur. Hoc autem modo Deus non tantùm erat Deus bonorum, sed etiam malorum.

rum, modò essent de populo Israël. Pròinde non significant promissionem remissionis peccatorum illa verba: alioqui Deus non fuisset Deus, nisi iustorum. **A D D E**, quòd ista verba non tam sonant promissionem Dei, quàm obligationem populi. Idem enim est: *Ero Deus tuus, & semini tui*, ac si dixisset: Non habebitis alium Deum quàm me; iuxta illud Hierem. 24. *Ego ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Et illud Genes 29. *Si fuerit Dominus mecum, & dederit mihi panem ad manducandum, erit mihi Dominus in Deum.*

At, inquit Calvinus, *Deus non est mortuorum Deus, sed viventium, ut Christus ait; Ergo, Ero Deus tuus, significat promissionem vitæ æternæ.* **R E S P O N D E O**; Christi verba nihil aliud significare, nisi Deum non esse Deum eorum, qui non sunt, sed eorum, qui sunt, siue sint boni, siue mali; siue beati, siue damnati. Nam probare volebat còtra errorem Sadducèorum, animas mortuorum hominum esse immortales, & ideò non extingui cum corpore, sed reuera permanere, & viuerè: id verò probauit optimè ex verbis Dei ad Moysen, Exodi 4. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Cùm enim illi iam mortui essent, quantum ad corpus, nisi viuerèt, quantum ad animam, non diceretur, Deus esse Deus eorum; non enim Deus est eorum, qui nihil sunt.

Ad illud ex epist. ad Ephesios **R E S P O N D E O**; Gentiles fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe, & sine promissionibus, nò quia carebant Circumcisione, sed quia carebant vera fide, & notitià veri Dei, & idola pro Deo còlebant. Alioqui enim etiam inter Gentiles, qui Deum verum agnoscebant, ut olim Iob, & postea Cornelius Centurio, & alij nonnulli, non erant sine Deo, sine Christo, & sine spe, etiamsi circumcisi non essent.

Argumentum **S E C V N D V M** sumitur ex Leuit cap. 4. 5. & 6. ubi sic legitur: *Anima quæ peccauerit, & contempto Domino, negauerit proximo suo depositum, quod fidei eius creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, siue rem perditam inuenerit, & insicians etiam peierauerit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines, conuicta delicti, reddet omnia, quæ per fraudem voluit obtinere integra, & quintam insuper partem domino, cui damnatum intulerat; pro peccato autem suo offeres.*

offerret arietem immaculatum de grege, & dabit eum Sacerdoti iuxta estimationem mensuram \bar{q} delicti, qui rogabit pro eo coram Domino, & dimittetur ei pro singulis, quae faciens peccauit. Hic aperte videmus promitti remissionem cuiuscumque peccati, etiam periurij, quod inter grauissima numeratur offerenti sacrificium. Et confirmatur argumentum. Nam haec caeremonia a Deo instituta cum tam insigni promissione remissionis peccatorum non iustificat, inepte Catholici colligunt ex epistola Iacobi cap. 5. Extremam vnctionem iustificare. Nam eodem modo loquitur Iacobus: *Infirmatur quis vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, & orent super eum, & ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit eum firmum, & alleuabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei.*

RESPONDEO; Sacrificia vetera valuisse ad expiationem peccati, quoad poenam temporalem, & quoad immunditiam legalem, non quoad culpam, & poenam gehennae, nisi quatenus signa quaedam, erant protestantia fidem in Christo, vt docent communiter Theologi in 4. sentent. dist. 1. S. Thomas in 1. 2. quaest. 103. art. 2. & Alfonso Tomstadius cap. 1. Leuit. quaest. 19.

Potest autem id probari multis modis. PRIMO, quia scriptura non instituit sacrificia pro omnibus peccatis, sed solum pro peccatis ignorantiae, praesertim contra caeremonias legum, vt patet Leuit. 4. & 5. etiam pro peccatis circa damnum proximi, in rebus externis, & pro periurio ex cupiditate habere res alienas prolato, vt patet Leuit. 6. Pro aliis peccatis grauioribus, vt pro blasphemia, homicidio, adulterio, idololatria, nullum inuenitur sacrificium. Neque obstat, quod Leuit. dicitur, sacrificio arietis expiari omne id peccatum, quo peccare solent homines. Nam loquitur de omni peccato circa oblationem rei alienae, non de omni peccato simpliciter, alioquin frustra capitibus superioribus ponerentur varia sacrificia pro variis peccatis. Igitur si sacrificia non expiabant omnia peccata, sed solum quaedam, sine dubio non expiabant quoad culpam, sed solum quoad poenam temporalem, vel immunditiam legalem. Nam Deus nunquam remittit vnum peccatum quoad culpam & poenam aeternam, quin remittat omnia; & hinc etiam apparet differentia inter promissiones istas veterum

teris Testamenti, & promissiones Sacramenti Extremæ vntionis Iacobus enim absolutè de omnibus dicit: *Si in peccatu fuerit, remittentur ei.*

S E C V N D O id probatur, quia sacrificia vetera, vt notat S. Thomas loco citato, non placebant Deo ex se, sed ex deuotione & obedientia offerentium; vt patet: Quia Prouerb. 15. victimæ impiorū dicuntur abominabiles Domino; Eccles. 34. *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum.* Isa. 1. vbi Dominus dixerat, sed nolle sacrificia Israëlitarum; subiungit: *Manus enim vestræ sanguine plene sunt.* Malach. 2. dicit Deus malis sacerdotibus: *Maledicam benedictionibus vestris.* Et 1. Reg. 15. *Nūquid vult Deus sacrificiū, & non potius, vt obediatur voci Domini?* Deniq; Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel & ad munera eius; ad Cain & ad munera eius non respexit.* Vnde GREGORIUS lib. 22. moralium, cap. 12. *Irā iudicis placare nescit oblatio, nisi ex munditia placeat offerentis.* Et infra: *Idcirco non Abel ex muneribus; sed ex Abel munera oblata placuerunt.* Hinc ergo colligimus, sacrificia non valuisse ad expiationem peccati. Nam vel qui offerri iubebat, iustus erat, vel iniustus; si iustus, non egebat remissione peccatorum; si iniustus, nihil valebat eius sacrificium, vt iam ostendimus: **D I C E S**, valere poterat iniusto ex merito Sacerdotis offerentis. At non possunt merita vnus conferre alteri primam gratiam certò, & infallibiliter. Hic autem ponitur promisso absoluta de remissione peccatorum; ergo oportet intelligere de remissione, quoad pœnam temporalem tantum.

T E R T I O, Ezechiel cap. 18. cùm de remissione peccatorum agitur, nusquam fit mentio sacrificiorum. Immo Prophetæ ceteri, & Paulus disertè docent, non posse sacrificiis expiari culpas animorum. Ne igitur Scripturæ inter se pugnent, cogimur fateri, in Leuitico non agi, nisi de expiatione legalis immunditiæ, vel remissione temporalis pœnæ.

Argumentum **TERTIVM** sumitur ex 1. Cor. 10. vbi Apostolus loquens de manna Hebræorū, & de aqua scaturiente ex petra, sic ait: *Eandem escam spirituale manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt.* Hoc argumentum magni facit Calvinus lib. 4. Inst. cap. 14. §. 23. *Nihilo splendidius de illis, inquit, loquitur Apostolus, quàm de hæcùm doces, Patres eandem*
R nobiscum

nobiscum escam spiritualem manducasse, & escam illa Christum interpretatur. Quis mane ausit facere signum illud, quod veram Christi communionem Iudæis exhibebat? Et infra Ergo, inquit, primum in Sacramentis pares nobis facit, & nullam prerogativam particulam nobis relinquit. Idem argumentum urget Petrus Martyr in commentario, 1. Cor. 10. & Kemnitius in 2. part. Examinis, pag. 67.

Porro argumentum hoc quatuor habet difficultates. **PRIMO**, urget particulam (*Eandem*). Si enim eandem escam Iudæi veteres manducaverunt in manna, quam nos in Eucharistia, certè eiusdem erunt virtutis manna & Eucharistia. **SECUNDO**, urget particulam (*Spiritualem*). Si enim esca illa, & potus spiritualia erant, certè spirituales effectus habebant, proinde non erant nuda signa corporalia. **TERTIO**, urget effectum causæ. Nam (ut ipsi dicunt) Apostolus volebat admonere Christianos, ne nimium confiderent in perceptione Sacramentorum, & ut non crederent, sibi esse omnia salva, quia Baptismum & Eucharistiam perciperent, nisi etiam perseverarent in bonis operibus: id verò Apostolus facit exemplis antiquorum, quibus parum profuerunt similia Sacramenta, cum non abstinerint se à peccatis. Oportet igitur Sacramenta illorum & nostra eiusdem esse dignitatis & efficaciam, si Pauli argumentum aliquid valere debet. **QUARTO**, confirmant ex Augustino; qui de isto loco Pauli disputans tract. 26 in Ioann. dicit, Sacramenta Iudæorum & nostra fuisse in signis diversa; in re quæ significatur, paria; diversa specie visibili, paria virtute spirituali.

RESPONDEO; Calvinum & Kemnitium secum aperte pugnant. Nam imprimis Calvinus & Kemnitius loco notato volunt, manna & aquam de petra scaturientem, immò & transitum maris rubri, Sacramenta fuisse apud Iudæos, & Sacramenta iustificantia, ut apud nos Baptismus & Eucharistia. At ipsi idem supra negarunt, ista esse Sacramenta. Nam Calvinus lib. 4. Inst. cap. 14. §. 19. dicit, Sacramenta, de quibus agimus, esse caeremonias ordinarias, non aliquid quod semel, aut iterum factum est. Et Kemnitius in Examine 2. partis, pag. 40. posuit in definitione Sacramenti, ut sit caeremonia quæ durat, quamdiu religio durat. Constat autem, tales non fuisse manna, aquam de petra, & transitum maris: illa enim nec caeremonia

niæ fuerunt, nec nisi ad breue tempus durârunt. Deinde Cal-
uinus hoc loco dicit, ita esse paria Sacramenta vetera nostris,
vt nulla prærogatiuæ particula nostris relinquatur: & tamen
suprà eodem cap. 14. §. 22 dixerat, nostra esse excellen-
tiora, eò quòd vberiores gratiam conferant. Porro Kemnitius in alia
re grauiore secum pugnat. Nam hoc loco admittit cum Cal-
uino, Eucharistiam nihilo esse præstantiorem, quam fuerit
manna Iudæorum, & non aduertit, Caluinum ista argumen-
ta proferre ad probandum, in Eucharistia non esse corpus Do-
mini, nisi tropicè, quomodo fuit in manna, cuius contrarium
docent Lutherani, & ipse Kemnitius in hac ipsa 2. par. Exami-
nis, pag. 332.

SED his omissis, ad PRIMAM partem argumenti respon-
deo; cum Scriptura dicit: *Eandem escam manducauerunt*, non
velle dicere, eandem esse escam nostram & illorum, sed ean-
dem illorum omnium: est enim sensus; Omnes Iudæi eandem
escam manducârunt, & tamen non omnes placuerunt Deo.
Id quod probatur: nam PRIMO, illa non erant Sacramenta,
nostra sunt Sacramenta, vt iam ostendimus. SECUNDO, illa
erant communia etiam bestiis: nam etiam bestia biberunt ex
aqua scaturiente ex petra, & transierunt mare rubrum; & ca-
nes, & gallinæ, & similia animantia domestica, manna in ci-
bum sumpserunt: & id non casu aliquo aut malitia alicuius,
quomodo etiam fieri posset, vt signa Eucharistiæ à bestiis vo-
rarentur: sed ex instituto & voluntate Dei. Deus enim aquam
de petra eduxit, vt biberent homines & iumenta: & mare ape-
ruit, & pluit manna, vt transierent, & viuerent homines & iu-
menta. TERTIO, quia nulla legitur promissa facta come-
denti manna, aut bibenti aquam illam, aut transeunti per
mare rubrum: nostra autem Sacramenta habent amplissimas
promissiones. Hic planè in angustias rediguntur.

Petrus Martyr in comment. 1. Cor. 10 conatur extricare se;
& postquam petiit, vbinam sint promissiones annexæ mari
rubro & manna, ita responder: *Existimo ea esse, quæ in Exodo
& in Numeris legimus. In Exodo quippe admonebantur, vt
attenderent visuri magna dona Dei. Idem inuenies de manna
scriptum, si omnia diligenter percurreris.* Hæc ille. At ista te-
stimonia sunt inopiæ & miseræ aduersariorum. Si enim ali-
quid haberent, notarent locum Scripturæ, non nobis inun-
gerent,

gerent, vt quæramus. Porro diligenter quæsiui, & non inueni nisi has promissiones. Exod. 14. filiis Israël transituris mare rubrum, dicitur à Mose: *State, & videte magnalia Dei. Egyp-
tios enim, quos nunc videtis, non videbitis ultra in semp-
ternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.* Haec autem promissio temporalis est, & cōtinuò impleta occidit
mari rubro Ægyptiis, vt ibidem legimus. Rursus Exod. 16. ex-
hibetur manna populo, & coturnices, nec vlla promissio ad-
ditur, nisi illa dicatur promissio: *Vesperè comedetis carnes, &
manè saturabimini panibus.* Denique Exod. 17. & Numer. 20.
educitur aqua de petra; sed nulla est ibi promissio, nisi illa:
*Cùm eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & sa-
menta eius.*

Vidit Petrus Martyr, has esse terrenas promissiones; & cir-
circo ne penitus caussa cecidisse videatur, existis ipsis prom-
issionibus elicere conatur promissionem remissionis peccato-
rum. Vtitur autem hac ratiocinatione; Extremum malorum
& radix omnium aliorum est peccatum; igitur cùm petimus
ab aliquo malo liberari, quodcunq; illud sit, tacito sensu pe-
timus à peccato liberari. Igitur eodem modo, quæcunq; bona
Deus promittit aut exhibet, innituntur reconciliationi cum
eo, & gratiæ ac fauori eius. At certè facilius esset, ex petra eli-
cere aquam, quàm ex his locis Scripturæ elicere promissio-
nem reconciliationis. Nam etiam si peccatum Adæ fuit occasio
omnium malorum, tamen non sunt ita connexæ afflicti-
ones huius vitæ cum peccatis, vt non possint esse separata. Sa-
pe enim peccant homines, & tamen non puniuntur in hac
vita: sæpe non peccant, & affliguntur, vt patet de S. Job, & To-
bia, & aliis, qui non propter peccata, sed ad exercitium virtu-
tis affligebantur. Et contrà in rebus bonis, sæpe Deus dat
fluentiam rerum temporalium iis, quibus non est data
gratiam suam, & vitam æternam, vel vt remuneret eorum bo-
na opera moralia, vel aliis de caussis; & non dat bona tempo-
ralia iis, quibus daturus est vitam æternam, vt patet Lucæ
exemplo diuitis & mendici, & in Scripturis passim de Nabu-
chodonosor, de Cyro, & aliis, quibus Deus subiecit orbem
terræ, cùm tamen eius amici nunquam fuerint. Vide Augusti-
num lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 12. & 15. Itaque errat Martyr
apertissimè, cùm dicit, quælibet bona quæ Deus dat, innituntur
recon-

reconciliationi cum Deo, & gratiæ ipsius. Nec sequitur; Deus promisit populo Iudæorum victoriam de hostibus, vel abundantiam cibi & potus; ergo promisit remissionem peccatorum & vitam æternam. Vide B A S I L I U M libro de Spiritu sancto, cap. 14. vbi probat, nullam fuisse spirituales promissionem in transitu maris rubri, mannae, aquæ, &c. ac dicit, eos vniuersam Euangelicam disputationem extenuare, qui signa illa nostris æquant: *Quæ, inquit, peccatorum remissio, quæ vitæ renouatio in mari? quod donum spirituale datum est per Moysen? quæ illic peccati mortificatio?*

Ad SECUNDAM partem argumenti dico; Manna & aquam de petra scaturientem vocari cibum & potum spirituales, non propter effectum, sed propter causam, & propter significationem. Propter causam quidem, quia vtrumque productum erat per miraculum opera Angelorum; vt indicant hoc loco Chrysostomus & Theophylactus. Vnde Psal. 77. manna dicitur panis Angelorum: *Panem Angelorum manducauit homo.* Et certè non dicitur panis Angelorum, quia eo vescantur Angeli, sed quia eum fecerunt Angeli. Et de aqua explicat idem Apostolus, cur diceretur potus spiritualis: *Bibebant, inquit, de spirituali consequente eos petra, petra autè erat Christus.* Vbi non ipsam aquam quam bibebant, vocat spirituales; sed petram, quæ erat causa illius aquæ, & monet, veram causam illius aquæ non fuisse petram corporalem & visibilem, quæ fixa humi iacebat, sed quandam aliam inuisibilem petram, id est, Christi Dei prouidentiam, quæ eos nunquam deserebat. Quare cum dicit Apostolus: *Bibebant de spirituali petra,* non est sensus (vt putat Calvinus) quod biberent spirituales petram, id est, Christum, sed quod biberent aquam ex petra spirituali, id est, Christo, tanquam ex causa efficiente profluentem. Quocirca non comparat Apostolus aquam cum Christo, sed petram, quæ erat causa aquæ. Confirmatur hæc tota expositio ex Ioann. 6. *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Vbi Dominus apertissimè docet, non fuisse manna Iudæorum cibum spirituales, quoad effectum, vt est Eucharistia: qui enim manna manducarunt, mortui sunt.

Respondent Calvinus lib. 4. Instit. c. 14. §. 25. & Martyr loco citato, Christum se accommodasse crassæ Iudæorum opinio-

ni, qui manna nihil aliud, nisi cibum ventris esse cogitabunt. Itaque Christum non asseruisse, se daturum meliorem cibum quam fuerat manna reuera, sed quam fuerat manna secundum crassam Iudæorum opinionem. At contra. Nam vel Iudei rectè sentiebant, manna fuisse cibum corporalem tantum, vel non rectè: si rectè, igitur nostra Eucharistia est longè melior, cum sit cibus spiritualis: si non rectè, igitur Dominus probauit illorum errorem, & non sincerè, immò nec verè loquitus est. Siquidem etiam ipse asserit, cibum illum fuisse corporale tantum, cum ait: *Patres vestri manducauerunt manna, & moriui sunt.* Et clariùs paulò antè. nam cum gloriatur, patres suos manducasse manna in deserto, & hunc panem quasi cœlestè iactarent, Christus dixit: *Non Moses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo* verè id est (vt rectè exponit Cyrillus lib. 3. in Ioan. c. 34, & Chrysostomus hom. 44. in Ioannem) manna non erat reuera panis cœlestis, sed terrenus, licet de cœlo, id est, ex aère descendisset: panis autem verè cœlestis est iste, quem nunc Pater dat vobis.

Adde quod CHYSOSTOMVS homil. 45. in Ioann. nobiscum sentit: *Animaduerte, inquit, quam faciat huius panis & mannae differentiam, ab vtriusque scilicet sine: quòd enim manna nihil magnum præberet, addit, Patres nostri manducauerunt, &c.* Item CYRILLVS lib. 4. in Ioan. cap. 11. de manna Iudæorum, ita Christum loquentem inducit: *Ego sum panis verus, ille figura, imago, umbraque solummodo fuit.*

Ad TERTIAM partem argumenti respondeo, scopum apostoli non esse ostendere, non esse nimium confidendum in Sacramento, sed potius non esse abutendum Sacramento. Nam si vellet ostendere, non esse nimium confidendum in Sacramento, idque exemplo Iudæorum, accepisset in exemplum vera Sacramenta Iudæorum, vt Circumcisionem, & agnum Paschalem, & similia. Ipse autem accepit alia quædam, quæ sunt quidem figuræ Sacramentorum nostrorum, non tamen sunt ipsa Sacramenta, vt supra ostendimus, Præterea id patet ex ipso cõtextu. Nam cap. 8. hortabatur Christianos, ne manducarent idolothyta; ne eo modo offenderent infirmos, deinde cap. 9. ostendit exemplo suo, oportere non offendere infirmos; tum cap. 10. reddit ad quæstionem de idolothytis, & probat, non esse ea comedenda, quia nimis turpe sit, a mensa Domini

mini transire ad mensam dæmoniorum; id enim est signum magnæ ingratitude in Christum, & magnæ irreuerentiæ erga Sacramenta ipsius. Ad hoc igitur ostendendum profert exempla Iudæorum. Proinde non requiritur (vt vult Caluinus) vt parem vim tribuamus mari rubro & Baptismo, mannae & Eucharistiæ. Nam quòd sunt illa inferiora, eò argumentum Pauli est fortius. Si enim Iudæi puniti sunt, quòd contempserint figuras Sacramentorum nostrorū, & ingrati fuerint Deo, à quo illa beneficia acceperant; quantò iustius puniendi sunt Christiani, qui contempnunt Sacramenta ipsa, & ingrati sunt Deo, à quo acceperunt beneficia longè maiora?

Ad **QVARTAM** partem argumenti respondeo, S. Augustinum nusquam dicere, Sacramenta nostra & vetera esse paria, quoad efficaciam, sed tantum quoad significationem seu rem significatam, quia nimirum eundem Christum omnia significant. Vide Augustinū non solum tract. 26. & 41. in Ioannem, quæ loca aduersarij citant; sed etiam in Psal. 72. & 77. & tract. 11. in Ioan. & homil. 27. ex lib. 50. homiliarum: vbiq; enim hoc repetit, diuersa fuisse signa, sed vnā rem significatam, id est, Christum. Illa autem verba, quæ Caluinus citat ex tract. 26. in Ioan. *Diuersa sunt specie visibili, paria virtute spiritali*; nō integrè & bona fide adducta sunt. Sic enim **AVGVSTINVS** loquitur: *Aliud illi; aliud nos, sed specie visibili quidem, tamē hoc idem significante virtute spiritali*: id est, diuersa erant signa, tamen quoad vim spiritualem significandi, eadem erant, quia idem significabant: quod clarius paulò antè dixerat his verbis: *In signis diuersa sunt, sed in re, quæ significatur, paria sunt*. Nec poterat Augustinus vllō modo dicere, quod ei Caluinus tribuit, Sacramenta vetera nostris æqualia esse, quoad efficaciam, cū in Psal. 72. dixerit, nostra esse salubriora & feliciora; & lib. 19. contra Faustum, cap. 14. nostra dixerit esse virtute maiora, vtilitate meliora.

Vnum est hīc **OBSERVANDVM**, Augustini expositionem, qui per eandem escam spiritualem 1. Cor. 10. intelligit significari, eadem esse Sacramenta vetera & noua, quoad vim significandi, & inde illam escam dictam esse spiritualem, non esse quidem contra nos, vt iam ostendimus; tamen non esse necessariò sequendam. Nam si per escam spiritualem intelligeremus escam spiritualiter intellectā, vt vult Augustinus, tunc

soli iusticiam manducassent. Id quod fatetur Augustinus, &
 Ideo notat Paulum dixisse: *Patres nostri eandem escam spiritualem manducaverunt*; non autem, *Patres vestri*, quia loquebatur solum de iustis, qui sunt nobis similes. Christum autem Ioan. 6. dixisse: *Patres vestri manducaverunt manna*, non *Patres nostri*; quia loquebatur Dominus de malis Iudæis, qui non manducaverunt illam escam spiritualiter. At hoc congruat Apostoli verbis, qui ait: *Patres nostri omnes eandem escam spiritualem manducaverunt*; & per, *Omnes*, intelligit non omnes iustos tantum, sed omnes absolute tam bonos, quam malos, qui in deserto illo fuerunt. Nam subiungit: *Sed non pluribus eorum beneplacitum est Deo*; & paulo ante dicit: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt*. At certe non tantum boni, sed etiam mali sub nube fuerunt, & mare transierunt. Verior igitur est Chrysostomi & Coriilli expositio, & aliorum interpretum, quos supra sequimus. Nec mirum esse debet, si antepositum in huiusmodi explicatione Chrysostomum Augustino. Nam ille scripsit commentaria ex professo in Epistolam hanc B. Pauli; sed autem obiter explicuit hunc locum in commentariis in Iohannem.

Argumentum QUARTUM sumit Kemnitius ex Paulo Cor. 2. *Circumcisi estis Circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis*. Paulus, inquit Kemnitius pag. 66 permutati vocabuli Circumcisionis & Baptismi, significat ut qui in novo Testamento per Baptismum habemus expoliationem corporis peccatorum carnis, accepisse, & habere idem, quod circumcisi in veteri Testamento per Circumcisionem acceperunt.

RESPONDEO, hoc argumentum nihil concludere. Nam etiam si Paulus Baptismum vocat Circumcisionem, quia Circumcisio fuit figura Baptismi; tamen non inde sequitur, eundem fuisse effectum utriusque, immo sequitur, non esse eundem, cum non possit esse vis eadem figuræ, & rei figuratæ. Unde idem Apostolus Circumcisionem Iudaicam vocat manufactam, nostram autem negat esse manu factam, quia qui principaliter baptizat, Deus est, non homo. Neque tribuit Paulus effectum Circumcisionis Baptismo. Nam expoliare à corpore peccatorum, id est, à toto corpore obnoxio peccatis, & reddere

reddere hominem plenè spiritualem, tribuit Paulus soli Circumcisioni Christianæ, id est, Baptismo. Circumcisio enim Iudaica non totum corpus, sed vnam particulam circumcidebat.

Argumentum QVINTVM est Kemnitij, pag. 67. ex Paulo ad Hebr. 13. *Christus Iesus heri, & hodie, ipse & in secula.*

RESPONDEO., argumentum si quid concludit, tantùm concludere Sacramenta vetera idem significare, quod nostra significant, nimirum Christum, qui erat in Testamento veteri latens in figuris, & vaticiniis. At ne hoc quidem concludit. Nam Apostolus loquitur de fide, & doctrina, non de Sacramentis: vult enim credi, Christum esse æternum, non temporalem, vt somniabant hæretici.

CAPVT XVIII.

De caractere.

SEQVITVR TERTIA quæstio de effectu Sacramentorum, quæ est de caractere: an scilicet Sacramenta aliqua imprimant in anima indelebilem characterem. Tria dicemus, PRIMO, quid aduersarij sentiant de caractere. SECVNDO, quæ sit sententia ac doctrina Catholicorum de caractere. TERTIO, demonstrabimus ex Scriptura, Patribus, & rationibus hanc veritatem. Ex quibus argumenta aduersariorum euanescent.

Quoad PRIMVM Ioannes Wiclefus lib. 4. Trialogi, cap. 15. (teste Thoma Waldensi tomo 2. de Sacramentis, cap. 109.) characterem Sacramentalem affirmat nec Scriptura, nec ratione posse probari. Idem hoc tempore docent omnes hæretici, ac imprimis Ioannes Calvinus in antidoto Concil. sess. 7. can. 9. & Martinus Kemnitius in 2. p. Examin. pag. 129 & seq. & Tilmannus Heshusius in lib. de errorib. Pontificiorum tit. 5.

Argumenta sunt tria, quibus vtitur Kemnitius PRIMVM, quod in Scripturis, & Patribus de caractere isto mirum silentium sit. Quod argumentum etiam Caluini est; & ex his, quæ dicemus, per seipsum corruet.

SECVNDVM est, quòd inter ipsos etiam Scholasticos ni-

R s hil

hil sit certum; id quod ex Gabriele probat. Et hoc etiam argumentum paulò post euanesceat.

TERTIVM, quòd primus auctor, siue excogitator characteris fuerit Innocentius III. Papa, qui multa mala partim creuit, partim etià fecit, ac inter alia Othonem Imperatorem creari curauit, ac postea eundem excommunicauit, ac deponi fuit. In quo argumento duo sunt mendacia. **VNUM**, quòd Innocentius III. excogitauerit primus characterem; quòd mendacium est Nam idem Innocentius cap. Maiores, extra de Baptismo, refert opinionem quorundam dicentium eos, qui baptizantur, recipere tantum characterem, ut illis qui baptizantur ficti. Non ergo ipse primus excogitauit characterem.

ALTERVM, quòd idem Pontifex malus fuerit. fuit enim ex laudatissimis Pontificibus. Nam ut omittam opera eius, sermos de contemptu mundi, sermones, & epistolas, quæ pietatem spirant: laudatur ab omnibus historicis, ut optimus, & doctissimus. Ac ut omittam Italicos, Blondum, Platinam, & alios, solùm audiamus testimonium duorum Germanorum.

Albertus **KRANTZIVS** homo Germanus, & qui ante Lutheranas contentiones scripsit, proinde nec odio, nec amore ducebatur, lib. 9. Metropolis, cap. 1. *Laudabilia*, inquit, *scripsit, multa constituit.* Et lib. 12. cap. 2. *Præfuit*, inquit, *Innocentius III. Pontifex, cui parem multa doctrina, rerum magnificencia, et illa non habuit.* Idem lib. 7. Saxoniz, cap. 7. scribit, Othonem Imperatorem rebellem Ecclesiæ fuisse, & ideo nihil ei prosperum successisse, & tandem in morte summum dolorem, & contritionem ob id peccatum habuisse, adeò, ut etiam iuberet ab infimis famulis domus suæ in signum pœnitentiæ collum sibi pedibus conculcari: quæ certe pœnitentia non Papam, sed Imperatorem errasse docet.

Abbas **VRSBERGENSIS**, item Germanus; & qui tempore Innocentij vixit, & non bene erga eum affectus fuit, quòd studeat Philippo Imperatori, cui Papa aduersabatur? & denique quem solùm Kemnitius citat contra Innocentium; iste, inquam, auctor rectissimè de illo sensit. Nam ubi scribit de Philippo Imperatore, dicit, non esse credendum, quòd Papa voluntatem suam Deo præferre voluerit, licet Philippo aduersaretur, quòd est dicere Papam non malo animo, sed ex aliqua falsa informatione non fauisse Philippo. Et infra loquens de

excom.

excommunicatione Othonis dicit, Othonem contra iuramentum Domino Papæ factū inuasisse hostiliter, & sibi vsurpare voluisse terras S. Petri. Item addit Papam pro bono pacis omnes iniurias tolerare voluisse, & tamen ne sic quidem potuisse flecti Othonis obstinationem. Ibidem dicit Papam vt fortem virum, & in Domino confidentem tria ardua negotia peregrisse, nimirum Othonis depositionem, expeditionem pro auxilio terræ sanctæ, & Concilium generale maximum & Ecclesiæ vtilissimum.

CAPVT XIX.

De caractere sententia Catholicorum.

 VANTVM ad SECVNDVM, sententiam Catholicorum aliquot propositionibus complectemur: quibus comprehendam solutiones omnium questionum, quas Kemnitius attingit, & de quibus dicit, nihil esse certum.

PRIMA: *Signum aliquod spirituale animæ imprimitur in quibusdam Sacramentis, quod character appellatur.* Hæc est omnium Catholicorum in 4. d. 6. & habetur expressè in Conciliis generalibus Florent. in Instructione Armenorum. & Trident. sess. 7. can. 9. Est autem NOTANDVM, Theologos aliquos, vt Durandum in 4. d. 4. q. 1. & Scotum dist. 6. q. 9. & Gabrielem ibidem quæst. 2. admittere quidem characterem, sed quædam docere, quæ videntur facere pro Kemnitio. Primò Durandus dicit, characterem nō esse aliquid reale distinctum ab anima, sed esse solum respectum rationis: tamen ibidem dicit, characterem non esse debere negari, & hoc omnes Theologos dicere. Igitur Durandi dubitatio non est de caractere an sit, sed quid sit. Porro ceteri omnes fatentur characterem esse aliquid reale distinctū ab anima. Scotus dubitat de ratione probandi characterem, ac dicit non posse probari ex aliquo manifesto Scripturæ testimonio, vel etiam ex Patribus: tamen ob Ecclesiæ auctoritatem non dubitat esse certissimum dari characterem. Gabriel dubitat etiam, an Ecclesia id definiert, tamen dicit, esse præsumptuosum negare characterem: his enim verbis vtitur in fine primi dubij. Ceteri omnes non solum Ecclesiæ auctoritate, sed etiam Scripturis, & Patribus, docent characterem

rafterem probari posse. Nulla ergo fuit inter Scholasticos quæstio, nisi de modo probandi characterem.

Nomen autem characteris acceperunt Scholastici ab Augustino, qui hoc nomine passim utitur: alij enim veteres Augustinum, signum, aut signaculum vocant, non characterem; restamen eadem est. CHARACTER enim Græcè est, & formam significat, seu figuram, & habetur in codice Græco hoc nomen in scripturis Hebr. I. & in codice Latino Apocal. I; licet non de Sacramentis, sed de aliis rebus in illis locis agatur.

SECUNDA propositio: *Character non est relatio, sed absoluta qualitas.* Hęc est communis, Scoto & Durando excepto. Durandus loco citato, docet characterem esse ens rationis, est, respectum aduenientem ex deputatione ad certum officium, qualis est relatio in Doctoribus, Prætoribus, &c. Quæ sententia vix distinguitur ab hæresi huius temporis, & videtur expressè damnata in Conciliis, quæ si Durandus videre potuisset, sine dubio aliter docuisset. Hæretici enim non negant, neque negare possunt, quin sit aliqua relatio rationis in ministris, quæ non est in aliis, qui non sunt deputati ad ministrandum. Proinde Concilium Tridentinum cum dicit anathema negantibus characterem, & intendit errorem aliquem damnare, sine dubio damnat eos, qui negant realem characterem. Scotus vult esse realem relationem: sed certè vix id defendi potest. Nam character omnium consensu producit per actionem Sacramentalem: relationes autem non producuntur, sed consurgunt ad productionem fundamenti proximi. Præterea quod esset fundamentum huius relationis? num anima? at tunc in omnibus hominibus esset character. Num fides, aut gratia: at sine his character esse potest. Scio Scotum quoddam genus relationis constituere, ad quod actio esse possit. Sed non est mihi propositum ista latius disputare; neque desunt, qui sententiam illam Scoti accuratè refutauerint. Certè nomen ipsum characteris, nonne aliud quàm relationem significat? Denique modus loquendi Patrum, qui dicunt characterem imprimi, & infigi, eo quod nos consecrari, & consignari, absolutam rem nominant. Est igitur character qualitas absoluta, ex qua tamen consurgit relatio similitudinis ad Christum, cui configuramur per characterem.

TERTIA propositio: *Character tria habet officia, aptum facere ad cultum diuinum, configurare Christo, & distinguere ab aliis.* Explico: **PRIMUM** officium est aptum facere. Est enim character potestas quædam spiritualis & supernaturalis, partim actiua, partim passiua. Nam tria sola Sacramenta imprimunt characterem, Baptismus, Confirmatio, Ordo. Character Baptismatis est passiua potestas: facit enim hominem aptum ad suscipienda omnia alia Sacramenta, & sine ipso nulla Sacramentorum aliorum susceptio est rata. Character Ordinis est actiua potestas ad ministranda alia Sacramenta. Character Confirmationis habet vtrumque: nam & facit aptum ad alia Sacramenta suscipienda, & facit etiam aptum ad profitendam fidem. Videtur tamen magis principaliter esse actiuus, quam passiuus, character iste Confirmationis. Nam sine isto characterem tenent reliqua Sacramenta, quod non esset, si iste character esset principaliter passiuus, sicut character Baptismi. Est tamen hic **NOTANDVM**, istam potentiam non videri Physicam, sed moralem. Non enim character attingit effectum, sed tantum operari dicitur, quia vbiunque est talis character, Deus ex pacto adest, & concurrit ad effectum supernaturalem producendum, quod non facit, vbi non est talis character:

SECUNDVM officium oritur ex primo. Quia enim ista potentia deriuatur à Christo, & est quædam quasi participatio potestatis Christi, qui vt summus Sacerdos habet omnem potestatem in Sacramentis, idè character configurat nos Christo, & similiores illi facit, quam sint alij, qui non habent characterem.

TERTIVM officium oritur ex secundo: Quia enim per characterem Christo configuramur speciali quadam ratione, inde fit vt distinguantur isti ab aliis, vt sacerdotes à laicis, & laici confirmati à non confirmatis, & baptizati à non baptizatis. Atq; hinc intelligitur cur Theologi dicant, characterem esse Sacramentum, & rem Sacramenti, cum signum externum sit Sacramentum tantum, gratia autem sit res tantum. Nam character est effectus Sacramenti sensibilis, & sic dicitur res: & simul est signum, quod homo sit consecratus Deo, & Christi miles, &c. immò etiam gratiæ, quæ vel adest, vel adesset, nisi poneretur obex.

QUARTA propositio: *Character Sacramentalis in sola anima*

ma

ma est, tanquam in subiecto. **NOTA**, conuenire omnes, characterem esse in anima in hæsiue. Accidens enim non inhaerere accidente, sed in substantia: tamen potest accidens unum esse in alio duobus modis. **PRIMO**, quia mediante illo est in substantia; quomodo accidentia corporalia sunt in quantitate. **SECUNDO**, quia perficit operationem alicuius alterius accidentis, quomodo fides dicitur esse in intellectu, spes & caritas in voluntate. Hoc modo characterem aliqui ponunt in intellectu, vt necessarium ad exercendos actus intellectus. Alij ponunt in voluntate, quia putant disponere ad charitatem quæ est in voluntate. Alij ponunt simpliciter in substantia animæ, & hoc videtur verius, quia non est habitus, vel potentia operatiua. Vnde Concilia Florentiæ & Tridentiæ dicunt, imprimi in anima.

QUINTA propositio: *Character indelebilis est.* Hæc habetur in Conciliis notatis, & ab omnibus conceditur. Ratio posteriori est, quia constat, Sacramenta quæ imprimunt characterem, non posse repeti. A priori multæ rationes adducuntur, sed potissima est, quia character non habet contrarium, & est in subiecto incorruptibili. Non enim est sicut habitus dei aliarumque virtutum, qui per actus contrarios tolluntur: vel est sicut potentia secundum quosdam, vel sicut forma, seu figura secundum alios. Accedit quod character est quædam consecratio animæ: consecratio autem tamdiu durat, quamdiu durat res consecrata.

SEXTA propositio: *Tria solum Sacramenta imprimunt characterem; Baptismus, Confirmatio, Ordo.* Hæc etiam habetur in Conciliis prædictis, & ab omnibus conceditur. Ratio a posteriori eadem est, quæ superioris Conclusionis. A priori difficile est, & minimè necessarium, reddere rationem. Illa potissimum adduci solet, quod in his tribus accipit homo nouam potestatem, ac deputatur nouo ministerio per nouam consecrationem, & quodammodo statum mutat, & proinde accipit nouum signaculum. Nam in Baptismo transit homo à Diabolo ad Christum, & adscribitur in eius familiam, & accipit potestatem participandi Sacramenta, aliaque bona Ecclesiæ Christi. In Confirmatione adscribitur ad militiam Christi, vt gerat vexillum eius in fronte, & accipit robur, & potentiam, vt ex officio pugnet contra dæmones. In Sacramento

mento Ordinis adscribitur in numerum ducum, & præpositorum huius militiæ, & accipit potestatem distribuendi aliis bona Domini sui. In aliis Sacramentis non sit mutatio status, nec deputatur homo nouo ministerio, nec accipit nouam potestatem; sed vel alitur spiritualiter, vt in Eucharistia, vel accipit medicamentum contra morbos, & vulnera peccatorum, vt in Sacramento Pœnitentiæ, vel accipit antidotum contra reliquias peccatorum, vt in Extrema vnctione; vel denique accipit remedium contra concupiscentiam, vt in Matrimonio.

SEPTIMA propositio: *Nec Circumcisio, nec vllum Sacramentum veteri legi imprimebat characterem in anima.* Ita S. Thomas 3. p. q. 63. art. 1. Contrarium sentit Scotus de Circumcisione in 4. d. 6. q. 9. ad 1. sed verior est sententia S. Thomæ: Nam Circumcisio imprimebat in corpore characterem, & eo modo figura erat Baptismi, qui characterem in anima impressurus erat. Præterea character nobis imprimitur ad suscipienda vel ministranda opera supernaturalia: nulla autem opera Sacramentorum legis veteris erant supernaturalia. Denique Scotus, quia docuerat, Circumcisionem ex opere operato conferre gratiam, non sine causa tribuit etiam impressionem characteris Circumcisioni. At nos, qui docemus Circumcisionem nullam vim habuisse ex se, nisi ad præcidendam carnem: debemus etiam consequenter negare vim imprimendi spirituales characterem.

OCTAVA propositio: *Nullus in Christo character fuit creatus.* Est etiam S. Thomæ 3. par. quæst. 63. art. 5. Et ratio est, quia character est quædam participatio sacerdotij Christi, igitur solum est in illis, qui habent hoc sacerdotium per participationem. Item signari caractere, est ouium, seruorum, militum, denique subditorum, qui recipiuntur ab aliquo maiore ad aliquod ministerium; Christus autem est Pastor, Dux, Dominus, &c. Item Christus non accepit vlla Sacramenta, ergo nec eorū characteres. Deniq; nos egemus caractere, vt Deus nobiscum quasi ex pacto concurrat ad actiones Sacramentales; at Christus non eger, vt vllus cum eo ex pacto concurrat, cum sit ipse causa principalis vt Deus, & instrumentalis coniuncta vt homo. Non enim facit vllus pactum tecum, aut cum suo brachio de concursu.

CAPVT

CAPVT XX.

Probatur character ex Scripturis.

VANTVM ad TERTIVM, probandum est ex di-
 nis literis: characterem esse. Vbi interim O
 VANDVM est, non esse mirandum, si non in-
 niantur tot testimonia, & tam expressa de char-
 etere, vt inueniuntur de gratia. Nam gratia est effectus prin-
 palis; character secundarius: item gratia est effectus omnium
 Sacramentorum, character aliquorum tantum; proinde
 ra ratio Sacramenti potest sine characterе consistere. Denique
 notitia gratiæ magis necessaria est, quàm characteris. No-
 desunt tamen loca Scripturæ, ex quibus character colligi
 possit, præsertim adiuncta explicatione Patrum, & Ecclesiæ
 sine qua nullum dogma Ecclesiasticum omnino certo firmari
 potest.

PRIMUM testimonium est 2. Cor. I. *Qui vnxit nos Deus
 signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Hic
 tres effectus ponuntur. Sacramenti confirmationis, in quo
 propriè unguimur, & signamur tum exterius, tum interius.
 PRIMOVNCTIO, quæ sine dubio fit per gratiam gratum fa-
 cientem. Vt enim oleum sanat morbos, reddit robusta mem-
 bra, illustrat, consolatur, &c. ita gratia iustificans facit. SE-
 CUNDO est signum, seu obsignatio quædam, qua consecra-
 mur Deo, & deputamur ad eius cultum; & per hanc intelli-
 gimus characterem, quem Patres Passim signum & sigillum
 vocant. TERTIO pignus spiritus id est, testimonium bonæ
 conscientiæ, quod sequitur iustificationem, & est quæ
 arrabo futuræ gloriæ. Nihil enim in hoc mundo iucundius
 testimonio bonæ conscientiæ: hæc est enim pax, quæ exoptat
 omnem sensum. Neque potest responderi per hoc signum
 intelligi ipsum Sacramentum externum, quo obsignantur
 promissiones, vt aduersarij volunt; tum quia Paulus loquitur
 de obsignatione cordis, non corporis, vt etiam de vnctione
 interna, & testimonio interno; tum etiam quia Paulus dicit
 nos obsignari, non promissiones. Alioqui etiam oporteret di-
 cere inungi promissiones; nam eodem modo loquitur Pau-
 las de

lus de signo, & de vñctione. Vide Ambros. lib. I. de Spiritu sancto, cap. 6. Haym. & Theod. in hunc locum.

SECUNDVS locus est Ephes. I. *In quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis.* Vbi NOTA illud (credentes) in Græco esse temporis præteriti *πιστεύσαυτες*, id est, postquam credidistis. Quocirca loquitur de Baptismate, quod datur post fidem; ac dicit in Baptismate dari, obsignationem virtute Spiritus sancti. Et ita exponunt de signaculo, quod accipitur in Baptismo, Græci & Latini, Chrylostomus, Theophylactus, Hieronymus, Haymo, Beda, Anselmus, & alij. Nec possumus dicere hîc agi de obsignatione promissionum ad excitandam fidem, quandoquidem hæc obsignatio datur post fidem.

TERTIVS locus est Ephes. 4. *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis.* vbi per *diem redemptionis*, intelligit diem regenerationis per Baptismum, vt Haymo, & Oecumen. annotarunt. Neq; obstat particula illa, *in diem*, quia Apostolus solet vsurpare præpositionem *ἐν*, quæ coniungitur accusatiuo, pro præpositione *ἐν*, quæ coniungitur datiuo apud Græcos, & ablatiuo apud Latinos: vt 2. Tim. vlt. *Saluabit me in regnum suum cæleste*, id est, in regno suo cælesti.

Hæc omnia loca Calvinus in commetario exponit de obsignatione promissionum, quam Deus in cordibus facit, vt fides magis confirmetur. Sed repugnat modus loquendi Apostoli, qui semper dicit, nos obsignari. esset enim nimis impropria, & inusitata loquutio, obsignari hominem, pro eo quod est, obsignari promissiones homini factas.

His accedant figura, & vaticinium Testamēti veteris. Nam Circumcisio fuit figura Baptismi omnium consensu. Circumcisio autem non solum præcidebat carnem, quo significabatur iustificatio à peccato, sed etiam relinquebat in corpore quoddam veluti cauterium, quo discernebantur Iudæi à non Iudæis. Quod cauterium si quid significabat, certè significabat characterem, quem in anima gerunt Christiani, quo discernemur in æternum à non Christianis. Vaticinium habetur. Isa. 66. vbi loquens Dominus de vocatione gentiū: *Omnes gentes, inquit, & lingue venient, & videbunt gloriam meam,*

S

et po-

et ponam in eis signum, &c. Quamuis enim per hoc signum possit intelligi signum crucis, aut aliquid aliud, tamen non repugnat, si dicamus intelligi characterem: præsertim cum videamus Paulum loqui de signo quodam spiritali in eodem & oporteat Scripturam exponere per Scripturam, cum id fieri potest.

Aliqui addunt aliam figuram ex eod. 12. ubi signantur pedes, & superliminaria sanguine agni; & vaticinium Ezechielis *Signa Thau in frontibus gemerum, & dolentium.* Sed hæc loca non sunt ad rem. Nam exponuntur à Patribus de signo crucis, quod inscribitur in fronte, & rectè: nam Ezechiel nominat frontem, & idem significat superliminare, quod est in porta domus id, quod est frons in homine. Vnde etiã Apoc. 7. videtur tur similis obsignatio, etiam nominatur frons; *Donec signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Et præterea in uno quo loco dicuntur saluari omnes signati, & nulli non signati saluari: quod certè non conuenit characteri; multi enim cum characterem damnabuntur, & multi sine characterem saluabuntur. At omnes saluantur, qui signantur, Christi cruce sanguinis id est, quibus applicatur meritum crucifixi, cuius figura est signum crucis; & nulli saluantur quibus hoc meritum non applicatur. Vide de his locis Cyprianum tract. contra Demetrianum Hieronymum in cap. 9. Ezech. Gaudentium tract. in Exod.

CAPVT XXI.

Idem probatur ex Patribus.

DIONYSIVS AREOPAGITA libro de Eccles. hierat. cap. 2 par. 1 dicit, Baptisum formare hominem ad alia suscipienda Sacramenta. Illam formationem vocamus nos characterem. Idem par. 3, de eo qui baptizatur, ita loquitur: *Hunc inquit, diuina Maiestas sui consortium intus admittit, eiq. lucem suam perinde ac signum aliquod tradit,*

CYRILLVS Hierosolymitanus in præfatione Catecheseon, describens Baptisum per effectus eius, vocat regenerationem, remissionem peccatorum, signaculum sanctum & indelebile. Item Catechesi. 4. *Spiritus sanctus, inquit, tempore Baptismi animam tuam obsignat.* & Catechesi 16. *Hic, inquit, ad bo-*

ad hodiernam usq; diem obsignat animas in Baptismo. Vide etiam Catechesim 17.

BASILIVS oratio. 13. quæ est exhortatio ad Baptismum: *Deus, inquit, sub se militantibus dat resseras, &c.* Et infra: *Quomodo vendicabit te Angelus sibi, quomodo eripiet ex hostibus, si non agnouerit signaculum?* Et infra: *Thessaurus non obsignatus facile diripitur à furibus: ouis non signata, citra periculum insidias appetitur:* & infra definiens Baptismum per suos effectus, vocat signaculum inuiolabile.

Gregorius NAZIANZENSIS oratione in sanctum lauacrum, simili phrasi dicit, Baptismum esse sigillum, quo cõseruantur fideles, & quo tanquam signo cognoscimur esse Dei possessio.

CHRYSOSTOMVS hom. 2. in episto. ad Ephes. *Porro idem, inquit, caractere Spiritus sancti nos insigniuit* Et infra: *Signati sunt etiam Israelitæ, sed Circumcisionis nota. ut pecora, nos autem ut filij signati sumus Spiritu sancto.* & homil. 14. nos dicit esse signatos, ut gregem Dominicum.

EPIPHANIVS hæres. 8. quæ est Epicureorum, postquam dixerat, Circumcisionem fuisse carnalem abscissionem, & carnale signaculum, subiungit de Baptismo: *Circumcidit nos à peccatis, & obsignat in nomine Dei.* & hæres. 30. vocat Baptismum signaculum Christi.

AMBROSIVS lib. 1. de Spiritu sancto. cap. 6. *Spiritu, inquit, signamur, ut splendorem, atq; imaginem eius, & gratiam tenere possimus: quod est vniq; spirituale signaculum.* Item de ijs, qui initiantur misterijs, cap. 7. *Repete, inquit, quia accepisti signaculum spirituale.*

AVGVSTINVS lib. de Baptismo, cap. 1. dicit in generali Concilio hoc approbatum: *Satis, inquit, eluxit pastoribus Ecclesie Catholice toto orbe diffusa, per quos postea plenarij Concilij auctoritate; originalis consuetudo firmata est, & ouem, quæ foris errabat, & Dominicum characterem à fallacibus depredatoribus suis foris acceperat, venientem ad Christiane unitatis salutem ab errore corrigi, à captiuitate liberari, à vulnere sanari characterem tamen Dominicum in ea agnosci potius, quàm improbari.* Vide eundem epist. 23. 50. & 204 tractat. 5. & 6. in Ioannem, lib. 2. contra epistol. Parmeniani, cap. 13. lib. 2. contra literas Petil. cap. vlt. lib. 1. contra Cresconium, cap. 30. & tract. 5. in epist. Ioan. Similia vide apud Theodo-

terum in cap. 1. 2. ad Cor. Haymonem, Primasium, Anselmum, Theophylactum, Oecumenium in 1. & 4. ad Ephes. Damascenum lib. 4. de fide, cap. 10.

Ad hæc loca solùm responderi posset, à Patribus non dari characterem, seu signaculum id, quod nos dicimus, sed externum symbolum. Nam AVGVSTINVS in sermon. de gen. cum Emerito tria dicit, quæ videntur valde favere huic locutioni. PRIMO dicit, exterius characterem cognosci, & apertum approbari. SECUNDO dicit, quod si Donatus in nomine Donati baptizaretur, Donati characterem infigeret. certe Donati character in anima infixus nullus esse potest. TERTIO dicit, characterem esse ipsam inuocationem Trinitatis, quæ fit in Baptismo: *Attendo, inquit, fidem in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Iste est character Imperatoris mei: de isto caractere militibus suis, vel potius comitibus suis, ut hunc imprimerent eis, quos cõgregabant castris eius, præcepit, dicens: Ite, baptizate gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.*

RESPONDEO, characterem apud Augustinum, & alios Patres, non posse esse externum symbolum, seu Sacramentum. Nam PRIMO Patres dicunt, hoc signaculum esse in anima non in corpore, ut Cyrillus; vel esse spiritale ut, Ambrosius opponunt cauteiro Circumcisionis, quod erat in corpore. Epiphanius, & Chrysostomus, vel denique esse quandam consecrationem. ut Augustinus lib. 2. contra epist. Parmen. cap. 13. Et certe anima consecratur propriè, non corpus, iuxta illud TERTVLLIANI libro de resurrect. carnis: *Caro iniungitur, anima consecratur.* SECUNDO dicunt, hæere, & manere, quod non conuenit symbolo externo, quod non mansit, nisi dum fieret. AVGVSTINVS lib. 2. contra epist. Parmen. cap. 13. *Non minus, inquit, hærent Sacramenta Christiana, quàm nota corporali, cū videamus nec apostatas carere illis, quæ propterea illis respicientibus non restituuntur, quia amitti non potuerunt.* Idemque habent alij Patres, qui dicunt esse signaculum indelebile, ut Cyrillus, Nazianzenus, & alij. Quò etiam spectant aliæ Augustini loquutiones locis citatis, vbi dicit characterem infigi, imprimi, portari, & alia, quæ non possunt quadrare in actionem transeuntem. TERTIO, si Symbolum externum diceretur à Patribus character, vel signaculum, omnia

omnia Sacramenta imprimerent characterem: omnia enim sunt externa symbola ob signantia promissionem, ut ipsi dicunt. Cur ergo nullus unquam Patrum per Eucharistiam dixit imprimi characterem?

Ad loca autem Augustini contra allata **RESPONDEO**, characterem posse exterius videri, & cognosci, non in se, sed in sua causa. Cum enim cognoscimus aliquem ritè baptizatum, simul cognoscemus illi infixum characterem, quia hic est effectus, qui semper, & necessariò sequitur illà causam. Et quod hoc satis sit, patet; nam etiam actum externum non videmus, postquam transijt; quare nec de externo symbolo Augustinus rectè dicere potuisset, illud videri, & agnosci, quando veniunt ad Ecclesiam, qui fuerant ab hæreticis baptizati.

Ad illud de characterem Donati dico, Augustinum loqui ex hypothesi, non absolutè: vult enim dicere, si Donatus in nomine suo posset Sacramenta conferre, characterem suum imprimeret. Alioqui non ignorabat Augustinus, Baptismum in nomine Donati collatum non modò non imprimeret characterem in anima, sed neque esse Sacramentum externum.

Ad ultimum dico, inuocationem Trinitatis, & ipsum totum externum symbolum dici posse characterem non impressum, sed imprimentem. Ut enim eadem imago est in sigillo, & in cera, sed imago sigilli est character imprimens, in cera est character impressus: ita Sacramentum externum, ac præcipuè forma Sacramenti est character imprimens, cum ad eius collationem mox sequatur character in anima, & ex vi & impressione Sacramenti sequatur.

CAPVT XXII.

Idem ostenditur ratione.

PRIMA ratio sumitur ex diuina liberalitate & consuetudine. Deus enim in hoc differt ab hominibus, quòd homines cum hominibus iniungunt aliquod officium, non tribuunt eis aliquid internum, quo fiant apti ad illud officium; & cum diligunt aliquem non faciunt bonum, & pulchrum, sed diligunt, quia talis est; & cum volunt se ab alijs diligere, aut sibi credi, aut in se sperari,

non tribuunt eis vim aliquam internam, qua diligant, sperent, aut credant Deus autem cum diligit, diligendo facit bonum, & pulchrum, infundendo gratiam: & cum vult sibi credit in se separari, se diligi, infundit habitum fidei, spei, & charitatis. Igitur eodem modo credibile est, cum Deus aliquem deputat & consecrat ad Sacramenta, vel danda, vel recipienda, vel alia ministeria, id non faciat per simplicem deputationem, ut homines facere solent, sed infundendo certas qualitates, quibus illi fiant apti, & idonei ad talia officia, vel ministeria: eas qualitates vocamus characteres.

SECUNDA ratio. Baptismus ex communi sententia, etiam apud Anabaptistas, aliquid Sacramentale confert, etiam si detur, & percipiatur sine fide; Eucharistia, & Absolutio nihil conferunt; igitur aliquem effectum Sacramentalem habet Baptismus, præter gratiam. Et idem argumentum fieri posset de Confirmatione, & Ordine. Probatur antecedens; Nam qui baptizatur ab infidelibus, & communicat cum eis in infidelium, dicitur verè, & propriè baptizatus, si servatus sit debitus ritus, & forma verborum cum intentione; neque id negant Lutherani & Calvinistæ: at qui absoluitur sine fide, non verè absoluitur; & qui sumit Eucharistiam sine fide, non verè communicat corpori Domini, secundum Calvinum: & secundum Catholicos sumit quidem ore verum corpus Domini, sed nihil recipit in anima, nisi peccatum. Manet igitur ex Baptismo effectus aliquis Sacramentalis, qui non est gratia, cum gratia sine fide non detur, nec est ipsa actio exterior, quia illa repetitur etiam in Eucharistia, & Absolutione; est igitur aliquid aliud permanens in anima, & hoc vocamus characterem. Ab eo qui reddant adversarij rationem, cur sine fide homo verè baptizetur, & non verè absoluitur, aut communicet corpori Domini. Et hæc fuit antiqua quæstio Donatistarum, qui non putabant Baptismum habere alium effectum, quam dare gratiam, & idè inanem putabant esse, cum sine fide perciperetur.

TERTIA ratio. Baptismus non potest repeti, si fuerit semel ritè collatus, ut etiam Confirmatio & Ordo: cetera potest sunt repeti, ut notum est de Eucharistia, & Absolutione. Sed vera causa non potest assignari huius discriminis, nisi character; igitur necesse est fateri imprimi per Sacramenta quendam

Charakterem. Maior propositio est recepta ab omnibus, etiam hæreticis huius temporis, exceptis Anabaptistis. Minor probatur; Nam in primis si ponatur character, perspicua erit ratio discriminis. Ideo enim quædam Sacramenta non possunt repeti, quia semel data semper manent in suo effectu: alia repetuntur, quia non manent nec in se, nec in suo effectu; gratia enim, quæ est effectus solus aliorum Sacramentorum, facile potest amitti, & sæpe amittitur. Præterea etiam si aliquando non amittatur, tamen augeri potest, & sic Sacramentum potest repeti, ut gratia augeatur. At character non potest augeri per iterationem Sacramenti eiusdem ADDE, quod gratia non est Sacramentum, sed effectus Sacramenti tantum: character autem Sacramentum est, & Sacramenti effectus. Hæc igitur ratio rectè ostendit, cur Sacramenta illa non repetantur, & alia repetantur, ut Concil. Florentinum & Tridentinum docent. Si autem hæc ratio non admittatur, nulla alia sufficiens reddi potest quod ostendo ex refutatione earum, quæ adferuntur à Caluino, & Kemnitio.

Calvinus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 19. dicit, Baptismum non posse repeti, quia est ingressus in Ecclesiam, & initiatio quædam fidei: unde sicut vnus est Deus, in quæ credimus, & vna Ecclesia, in quam ingredimur; ita vnus Baptismus.

Hæc ratio non est solida, PRIMO, quia qui baptizantur ab hæreticis, & eis credunt, non intrant in Ecclesiam, nec initiantur ad fidem, ut patet, cum apud hæreticos, neque sit Ecclesia, neque fides: ergo possent isti iterum baptizari. SECUNDO, quia in Ecclesia Catholica baptizantur, & postea per hæresim, aut apostasiam ab illa discedunt, iterum debent, si salui esse velint, intrare in Ecclesiam, & initiari ad fidem; cur ergo non possunt iterum baptizari? Quare ratio Caluini solum aliquid probaret, si homo baptizatus non posset exire extra Ecclesiam; nec perdere fidem; quæ tamen falsa esse constat. TERTIO, non minus intramus in Ecclesiam, & iniciamur ad fidem per verbum, quam per Baptismum: sed verbum repeti potest, ut magis confirmemur in fide, & Ecclesiæ fortiùs ad hæreamus; cur ergo non poterit etiam repeti Baptismus? QUARTO, Ordinatio non est initiatio fidei, neque ingressus in Ecclesiam, & tamen repeti non potest, ut Augustinus docet, lib. 1. de Baptismo, cap. 1.

Iam verò Kemnitius in 2 part. Exam. pag. 133 ponit vñtionem non suo nomine, sed Gabrielis, quòd videlicet diuina institutio sit causa, cur quædam Sacramenta iterari possint, quædam non possint. At hæc ratio parum valet: non enim sine magna ratione Deus prohiberet rem tã vtilem repeti. Quæ ergo non possunt vllam causam assignare, cur Deus prohibuerit, temerè dicunt Deum prohibuisse. Vnde enim ipsi dicunt Deum id prohibuisse? nam Scripturæ id non apertè dicit. Quod si confugas ad Patrum, & Conciliorum traditionem, illa vtrumque simul docet, nimirum Deum id voluisse, quod Sacramenta quædam imprimunt characterem, alia non imprimunt.

Ipse autem Kemnitius, pag. 136. remittit nos ad alium locum, vbi pollicetur se ex diuinis literis solidissimas rationes redditurum. Id verò præstat postea, pag. 238. 239. & 240. examinans Canonem de Baptismo. Ibi autem ponit quatuor rationes, quas fatetur non esse adeò solidas: deinde alias quatuor solidissimas.

PRIMA igitur ex nõ solidis est, quia Baptismus significat Christi mortem; Christus autem semel tantum mortuus est. Hæc ratio non valet; nam Eucharistia etiam significat Christi mortem, 1. Corinth. II. & tamen repeti potest: & sacrificia Iudæorum significabant omnia Christi mortem, & tamen frequentissime repetebantur. DICENT, non esse hæc similia. Nam per Baptismum nos ipsi commorimur Christo: morimur enim peccato, vt ille mortuus est corporaliter; Contrà; nam vel vñtionis Kemnitij sumitur ex eo, quòd Christi mors, quæ vñta fuit per Baptismum representatur, vel quia nos ipsi morimur peccato. Si primum dixerint, ratio nihil concludit, quia quod semel fit, potest sæpius representari, vt patet in comædijs, vbi representatur res semel gesta: & quantum ad hoc, per accidens est, quòd nos etiam moriamur in Baptismo. Si dicant secundum, tunc etiam ratio illa nihil concludit, quia potest idem homo sæpius commori Christo; si nimirum sæpius peccet, & sæpius eum pœniteat peccatorum. Præterea Ordinatio, non est representatio mortis Christi, & tamen repeti non potest. Non igitur vera causa prohibens repetitionem, est representatio mortis Christi.

SECVNDA ratio ex non solidis, quia Ioan. 13. dicitur: Qui

lotus est, nō indiget nisi ut pedes lauet; sed est mundus totus. Hæc non valet, quia loquitur de eo, qui reuera est mundus. Vnde qui post Baptisma iterum factus est immundus, nō prohibetur ex hoc testimonio iterum baptizari.

TERTIA ratio ex non solidis est, quia ad Hebræos 6. dicitur: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, renouari iterum ad pœnitentiam*, vbi per illuminationem intelligitur Baptisma. Hæc non valet, quia loquitur Paulus de illis, qui semel sunt illuminati, & renouati, id est, iustificati, vt patet ex illis verbis: *Iterum renouari*. Quare possent ij saltem secundò baptizari, qui in primo Baptismo non fuerunt iustificati.

QUARTA ratio non solida est, quia Ephes. 4. dicitur: *Vnum Baptisma*. Hæc non est solida, quia vnum Baptisma dicitur quia solum Christi Baptisma salutare est, idque vno certo ritu, celebratur. Nam alioqui etiam dicitur vna fides ibidem; & 1 Cor. 12. vnus panis dicitur Eucharistia: & tamen repetimus fidei Confessionem; & Eucharistiæ sumptionem. Et si quis fidem amittat, potest & debet eam iterum acquirere, & tamen non potest Baptismum iterum accipere.

PRIMA ratio solidissima est, quia pactum Dei nobiscum in Baptismo initum, perpetuum est. Non enim sequitur illam vulgarem regulam Deus: *Frangenti fidem, fides frangatur eidem*. Sed semper ipse seruat pactum suum etiam si nos infideles simus. Roman. 3. *Nunquid infidelitas illorum, fidem Dei euatruat? absit*. Quare cum peccamus post Baptismum, non est opus nouo pacto, sed satis est recurrere ad illud primum iam initum semel in Baptismo.

Hæc ratio minus est solida, quàm superiores. Nam PRIMO Hebræ. 6. Paulus negat posse hominem peccantem post Baptismum redire ad pactum Baptismi. Idem enim non ait: *Impossibile est iterum baptizari*, sed: *Impossibile est iterum renouari*; id est, non potest homo amplius ea facilitate redire ad amicitiam Dei, & remissionem totius culpæ, & pœnæ, vt quōdam in Baptismo, sed eget iam laboriosa pœnitētia, ieiunijs, lachrymis, &c. proinde eget alio pacto Dei multò magis seuerō, quàm esset illud primum.

SECUNDO, cum quis sine fide baptizatur, non facit Deus pactum cum illo vllum: pactum enim est inter duos consentientes. Vnde etiā Kemnitius dicit, per Baptismum non solum

offerri, sed etiam exhiberi, applicari, & dari gratiam. At certe non applicatur, nec datur ei, qui non credit: igitur saltem possent rebaptizari secundum istam rationem illi, qui sine fide Baptismum acceperunt, quod falsum esse ipsi quoque concedunt.

TERTIO, sicut Baptismus est pactum, ita etiam verbum Dei ac praesertim secundum aduersarios, qui dicunt eodem profus modo se habere in iustificatione verbum & Sacramentum. At verbum quotidie repetitur.

QUARTO, Eucharistia non minus continet pactum Dei quam Baptismus, & tamen repeti potest.

DENIQUE falsum est, pactum Dei esse perpetuum illi, qui Deo fidem frangit ita ut promissio seruanda sit, qualem cuique se praebet is, cui promissio facta est. Nam promissiones Dei sunt conditionatae: promittit enim se fore patrem, & sponsum in Baptismo, si nos perseueremus esse filij, & sponsi, alioqui dicit idem Deus. Hierem. 18. *Repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, ut eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si poenitentiam egerit gens illa a malo iuragam, & ego poenitentiam, quod cogitavi, ut facerem ei: & habitum loquar de gente, & de regno, ut edificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, poenitentiam agam super bono quod loquutus sum, ut facerem ei. Quod autem Kemnitius adducit ex Rom. 3. Nunquid infidelitas eorum fidem Dei euacuauit? intelligitur de promissionibus absolutis, qualis erat de Messia mittendo: sed non talis est promissio in Baptismo. Nam, ut minimum, pendet ex fide recipientis, ut ipsi docent, proinde non est absoluta.*

SECUNDA ratio solidissima, Kemnitij est, quia de Baptismo nusquam scriptum est, ut repetatur: de alijs scriptum est, ut de Eucharistia, 1. Corinth. 11. *Quotiescunque feceritis.* Et de Poenitentia, Matth. 18, *Non dico tibi septies, sed septuagies septies.* At neque haec ratio multum valet. Nam ut omittam, quod locus Matthaej non intelligitur de Sacramento Poenitentiae, sed de condonatione iniuriarum, possumus Kemnitio respondere, quod respondit Lutherus Carolstadio, in libro contra caelestes Prophetas, de nomine Sacram. non esse quidem scriptum, ut Baptismus repetatur, sed neque esse scriptum, ut non repetatur. Et sicut AUGUSTINVS libro 7. Trinit. cap. 4. dicit de nomine trium personarum: *Dicimus in Deo.*

Deo tres personas, non quia Scriptura dicit, sed quia non contradicit: ita & nos possemus rebaptizare, non quia Scriptura dicit, sed quia non cōtradicit, & res est bona, & ytilissima Baptismus, si non esset periculum sacrilegij ob characterem iam impressum.

TERTIA ratio solidissima est, quia non habemus exemplum in Scripturis Anabaptismi; & præterea Circumcisio, quæ est figura Baptismi, tantum semel recipiebatur. At hæc est similis superiori. Nam in Scriptura non habemus etiam exemplum alicuius, qui fuerit prohibitus baptizari; immò secundum aduersarios habemus exemplū Anabaptismi. Nam Actor. 19. Paulus iussit baptizari eos, qui fuerant a Ioanne Baptista baptizati: & secundum Lutheranos omnes; & ipsum Kemnitium, eadem erat vis, & efficacia Baptismi Christi, & Ioannis. Si igitur solum exempla Scripturæ queramus, oporteret omninò rebaptizare. Deberent itaque aduersarij aperire oculos, & intelligere post Baptisma Ioannis potuisse rebaptizari, quia illud non habuit effectum in anima indelebilem, vt habet Christi Baptisma. Si respiciamus exempla Patrum, deberent Lutherani omninò rebaptizare. Nam Cyprianus, & alij Africani, nec non plurimi in Asia rebaptizabant; resistebat autem illis Romana Ecclesia, quæ nolēbat rebaptizari, vt patet ex Eusebio, libro 7. histor. Quare aduersarij non sequuntur potiùs Africanos, & Asiaticos Patres in hac re, quàm Romanam Ecclesiam, vt in alijs omnibus rebus facere solent? Quod autem de Circumcisione Kemnitius profert, pro nobis est. Nam ideò Circumcisio non repetebatur, quia imprimebat in carne indelebilem characterem.

QUARTA ratio solidissima est, quia per Baptismum nascimur spiritualiter. Vna autem tantum est natiuitas spiritalis, vt vna est natiuitas corporalis. Vnde Nicodemus, Ioan. 3. *Quomodo potest, inquit, homo nasci, cum sit senex?* Et rectè iudicabat de natiuitate corporali. Hanc rationem Kemnitius furatus est Catholicis: eam em̄ habet sanctus Thomas, 3. part. quæst. 66. articulo 9. Sed hoc interest inter Catholicos, & Kemnitium, quod Catholici ea vtuntur, vt congruentia quadam; & simul notant veram causam, quæ est impressio
chara

characteris. Quam solam, vt veram, & solidam posuit Concilium Florentinum, & Tridentinum, supra citatum. At Kenoticus explosa vera causa, amplectitur istam congruentiam vt solidissimam rationem.

Ostendam igitur & hanc rationem non esse solidam. Nam **IN PRIMIS** homo non solum per Baptismum, sed etiam per fidem, & verbum Dei generatur spiritualiter, vt aduersarij concedunt, & patet ex Paulo, 1 Corinth. 4. *Per Euangelium ego vos genui.* & tamen fidei actus, & conciones sapere repetuntur. **PRATEREA SECUNDO**, etiam si generatio corporalis vna tantum sit naturaliter, tamen supernaturaliter potest repeti, immo re ipsa repetitur in resurrectione, quam Dominus vocat regenerationem, Matthæj 19. Cum ergo Baptismus sit generatio supernaturalis, quid prohibet eum repeti? **TERTIO**, etiam si generatio corporalis nullo modo potest repeti, tamen non eadem est ratio spiritualis generationis. Nam vt mors corporalis vna tantum est, ita natiuitas corporalis. At mors spiritualis multiplex est, vt patet: cur igitur non possit etiam multiplex esse spiritualis generatio? **QUARTO** Ordinatio non est generatio, & tamen non potest repeti. **DENIQUE**, qui sine fide baptizantur, reuera non regenerantur, & tamen rebaptizari non possunt: & contra, qui sunt regenerati ante Baptismum per fidem, & contritionem, & desiderium Baptismi, nihilominus postea baptizantur, vt patet de Cornelio, Actor. 10. Non igitur illa est ratio.

CONTROVERSI A QVINTA.

De numero & ordine Sacra- mentorum.

CONTROVERSI A QVINTA, QVÆ
est de numero Sacramentorum, quatuor
habebit partes. Nam PRIMO expone-
mus hereticorum sententias. SECUN-
DO probabimus Ecclesiæ Catholicæ veritatem. TER-
TIO refellemus argumenta aduersariorum. QVARTO
addemus per modum appendicis aliquid de ordine
Sacramentorum.

CAPVT XXIII.

Quid heretici sentiant de numero Sacramentorum.

QVOD ad PRIMVM, aduersarij inter se multum dis-
sentiunt de numero Sacramentorum, quibus om-
nibus viam strauit Lutherus in libro de captiuita-
te Babylonica. Nam in eo libello anno XX. edito, multa do-
cuit. Initio libri dicit, vnum tantum esse Sacramentum, si se-
cundum vsus Scripturæ loquendum sit. Ibidem tamen di-
cit, neganda esse septem Sacramenta, & tria pro tempore po-
nenda, Baptismum, Panem, & Pœnitentiam. In fine libri di-
cit, si rigide loqui velimus, duo esse Sacramenta, Baptismum,
& Panem. In medio libri, cap. de Confirmatione dicit, se non
damnare septem Sacramenta, sed tantum negare ea ex Scri-
pturis probari posse. At non bene hoc cohæret cum initio li-
bri.

bri, vbi dicit, neganda esse septem, & tria ponenda: non enim aliud est damnare, aliud negare septem Sacramēta. Ex hac constantia Lutheri natae sunt variae Lutheranorum atque aliorum haereticorum sententiae, quas breuiter enumerabo.

PRIMA igitur est, vnum tantum esse Sacramentum, quiauis plura sint Sacramentalia signa. Ita Lutherus loco citato, Sed non habuit in hac opinione sectatores: omnes enim alij plura ponunt, & secundum vsū Scripturae ea ponenda putant.

SECUNDA opinio est eorum, qui tantum duo numerant Sacramenta proprie dicta, Baptismum, & Eucharistiam. Haec vt dixi, Lutherus indicauit, in lib. de captiuit. Babylon. Idem sensit Philippus in locis anni XXI. & XXII. cap. de signis, & solum ista duo agnoscit. Idem Illyricus in Confess. Antuerpensi, cap. 11. de Sacramentis, & cap. 18. de Absolutione; Nicolaus Selneccerus in 2. part. suae paedagogiae, cap. de Sacramentis, & Kemnitius in 2. part. Exam. cap. de numero Sacramentorum, pag. 12. & sequentibus.

TERTIA opinio est eorum, qui tria Sacramenta numerant, Baptismum, Eucharistiam, & Pœnitentiam. Haec est communior, & magis recepta apud Lutheranos. Nam imprimis Lutherus etiam si rigide duo tantum esse voluerit, in libro de captiuit. Babylon. tamen etiam tria esse dixit ibidem, & hoc semper postea repetiuit, vt anno XXIII. in libro ad Pragenses de instituendis ministris, & anno XXXIV. in libro de Missa priuata, & denique anno XLV. qui fuit penultimus vitae ipsius, in assertionibus contra Louanienses. Sic enim habet assertio 35. *Pœnitentiam cum virtute clauium Absoluentium Sacramentum libenter confitemur: habet enim promissionem et fidem remissionis peccatorum propter Christum.* Idem habet ferè omnes Catechismi Lutheranorum, vt Catechismi Philippi, Brentij, & aliorum. Item libri rituales, seu agenda ipsorum, & denique Apologia Confessionis Augustanae, art. 11.

Vbi NOTANDUM est, Illyricum, & Kemnitium non potest defendi à periurio, & defectione à Confessione Augustana. Nam vt refert Tilemanus Heshusius, in libro de praesentia Corporis Christi in cœna, iurant omnes apud Lutheranos in verba Confess. & Apologiae, qui promouentur ad gradus, vel pastoratum, Sed respondent Illyricus in Apologia Confess. Antu.

Antuerpien. cap. 18. & Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 44. & 903. Apologiam Confessionis largo modo appellasse Pœnitentiam Sacramentum, non quòd sit verè, & propriè Sacramentum. At solutio non valet; nam Apologia habet hæc verba: *Si Sacramenta vocamus ritus, qui habent Dei mandatum, & quibus est addita promissio gratiæ, faciliè est iudicare, quæ sint propriè Sacramenta.* Et paulò pòst applicans definitionè: *Verè igitur, inquit, sunt Sacramenta, Baptismus, Cœna Domini, Absolutio, quæ est Sacramentum Pœnitentiæ; nam hi ritus habent mandatum Dei, & promissionè gratiæ.* Hæc ibi Præterea idèd solùm Kemnitius notè vult Absolutionem esse propriè Sacramentum, quia non habet ritum à Deo præceptum: At Apologia profitetur Absolutione habet ritum à Deo præceptum: igitur ex sententia Apologiæ Absolutio est verissimum Sacramentum.

QUARTA opinio est Zvinglij, in libro de vera, & falsa religione. Nam cap. de Sacramentis, duo esse docet Sacramenta; Baptismum, & Cœnam, tamen cap: de Matrimonio, addit etiam Matrimonium. Verum est quidem non libenter à Zvingliò Matrimonium vocari Sacramentum, sed causa non est, quòd putet, Sacramenti definitionem non convenire Matrimonio, sed quia timet, ne Sacramenti vocabulo obscuretur, & inquinetur dignitas Matrimonij, dicit enim esse vocabulum multò illustrius Matrimonij, seu coniugij, quàm Sacramenti.

QUINTA opinio est Caluini, qui tria Sacramenta numerat, sed non eadem cum Luthero, & Zvinglio: vult enim Sacramenta esse Baptismum, Cœnam Domini, & Ordinationem. Etsi enim lib. 4. Institut cap. 18. §. 19. & 20. duo tantùm esse dicat Sacramenta, Baptismum, & Cœnam, tamen paulò pòst, cap. 19. §. 31. sicut & antea, cap. 14. & §. 20. etiam Ordinationem inter vera Sacramenta numerat, ac monet, se, cùm tantùm duo esse dicit, loqui de Sacramentis ordinarijs, & toti Ecclesiæ communibus. Hinc etiam in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 7. can. 1. quatuor tantùm Sacramenta rejicit à numero Sacramentorum; Confirmationem, Pœnitentiam, Vnctionem extremam, & Matrimonium. Proinde tria reliqua admittit.

SIXTA opinio composita ex Lutherismo & Calvinismo. est alio-

est aliorum, qui quatuor Sacramenta recipiunt, Baptismum
 Coenam, Pœnitentiam, & Ordinationem. Hæc est Philippi
 qui licet cum Luthero primò posuerit duo tantùm Sacra-
 menta, & postea tria: tamen in locis editis, anno XXXVI
 LII. & LVIII. quæ fuit vltima editio, habet hæc verba in
 de numero Sacramentorum: *Mihi maximè placet etiam
 di Ordinationem, ut vocant, id est, vocationem ad mem-
 rium Euangelij; quia hæc etiam mandato Euangelico præ-
 pitur. & addita est promissio, &c.* ac toto capite fusè pro
 Ordinationem esse Sacramentum, ac proinde quatuor
 Sacramenta Eandem sententiam habet Lucas Lossius in C
 techismo, edito anno LVII. nam in eo, quem ediderat an-
 LIV. tantùm tria posuerat.

SEPTIMA opinio composita, ex Lutherismo, Caluinismo,
 Zvinglianismo non apertè, sed obscurè fuit Philippi Nam
 locis vltimò editis, anno LVII. licet quatuor tantùm facit
 Sacramenta, tamen propendebat maximè ad quintum adde-
 dum, id est, Matrimonium cum Zvinglio: Faretur enim Ma-
 trimonium esse signum rei sacræ, & habere mandatum di-
 num, & habere annexam promissionem. Vnum tantùm
 ei deesse, quod fuerit ante Christum. At hoc non debuit
 impedire, quò minus Matrimonium faceret Sacramentum
 nam Baptismus Ioannis ex sententia ipsius fuit verissimum Sa-
 cramentum, & idem cum nostro Baptismo, & tamen fuit ante
 te Christum. Sicut igitur Baptismus vult esse Sacramentum
 quia a Christo receptum, & confirmatum, cur non eadem
 tione & Matrimonium?

OCTAVA opinio est, sex esse Sacramenta. Hanc tribuit Le-
 danus in tabulis analyticis Gulielmo Postello in sua Panthe-
 nosia: qui tamen vir postea Catholicè obiit.

NONA opinio est, septem esse Sacramenta. Licet enim
 de Catholica nos teneamus, septem esse Sacramenta: illis
 men hæc sententia, opinio, non fides esse potest: qui enim
 vno articulo hæreticus est, fide simpliciter caret. Est igitur
 opinio hæc aliquorum Lutheranorum, quibus placuit, quòd
 Lutherus initio dixerat, se non damnare septem Sacramen-
 ta; licet ibidem etiam dixerit, se negare septem Sacramen-
 ta. Scribit Ioannes Sleidanus, lib. 20. histor. biennio post obitum
 Lutheri, id est, anno XLVIII. in quodam Lipsensi Concilio
 bulo

bulo, determinatum fuisse, Confirmationem, & Extremam
unctionem esse ritus conferentes gratiam, atque adeo septem
Sacramenta recipienda esse. In quo Conciliabulo interfuisse
Theologos multos Wirtenbergenses, ac Lipsenses, & cum iis
Philippum Melanchthonem; ac tum primum coepisse hos;
molles Lutheranos appellari scribit Surius in sua hist. anni
XLVII. Vnde Matthias Illyricus in libro qui inscribitur, Ad-
hortatio Illyrici ad constantiam in agnita Iesu Christi religio-
ne, & Augustana Confessione; queritur, quod in Lipsensi In-
terim (sic enim appellatur) septem Papistarum Sacramenta
restituuntur. Et præfatione septimæ Centuriæ, Hæsiarchas
appellare non dubitat principes mollium, seu pollicorum
Lutheranorum.

Ex his colligere licet P R I M O, miram fuisse inconstantiam
Lutheri, & Philippi præceptorum patrum Lutheranorum, id-
que in re grauissima. S E C V N D O, non posse apud aduersarios
veram Ecclesiam esse. Nam nota præcipua veræ Ecclesiæ apud
eos est consensus in doctrina Sacramentorum. Ita enim habet
Lutherus in libro de notis Ecclesiæ, & Confess. Augusta-
na, & Apolog. artic. 7. Ipsi autem ita conueniunt, vt ad-
huc non potuerint Sacramenta communi consensu enume-
rare. Quod si quisque eorum ad se solum trahat Ecclesi-
am, mirum, si non pudeat eum suæ paucitatis. Hinc etiam
T E R T I O colligitur, non posse diu durare eiusmodi hæreses.
Nam omne regnum in seipsum diuisum, desolabitur. Vnde
Lutherus ipse hoc annotauit in Psalm. 5. Nulli, inquit, hæreti-
ci victi sunt vi, aut astu, sed mutua dissensione; nec aliter cum
eis pugnat Christus, quam misso inter eos spiritu vertiginis,
& dissensionis, sicut inter Sichimitas, Iud. 9. & inter Baby-
lonicæ turris operarios, Gen. ix. & in noua lege, inter Arianos,
Donatistas, & Pelagianos. Hæc ille. Quod idem multò antè
scripsit Hilarius, lib. 7. de Trinitate.

CAPVT XXIV.

Ex Scripturis, & Patribus probatur veritas Ca-
tholica de numero septenario Sacramentorum.

VANTVM ad S E C V N D V M, sententia Catholico-
rum vna est, ac semper fuit, septem esse propriè di-
cta Sacramenta, quæ probanda est tripliciter. P R I-

T

M O,

mo, ex testimoniis Scripturæ, & Patrum, quæ quidem non numerant Sacramenta, tamen re ipsa omnia ista septem sacramenta vera, & propria esse restantur. **SECUNDO**, ex testimoniis aliis Conciliorum, & Doctorum, quæ præcisè numerum istum septenarium ponunt. **TERTIO**, rationibus congruentibus quibusdam.

Quantum ad **PRIMUM** genus testimoniorum, notanda sunt tria. **PRIMO**, non debere aduersarios petere, ut ostendamus in Scripturis, aut Patribus nomen septenarij numerum sacramentorum. Nam nec ipsi ostendere possunt nomen binarij, vel ternarij, vel quaternarij: Scriptura enim, & Patres non scripserunt Catechismum, ut modò facimus propter hæresium multitudinem, sed tantùm tradunt res ipsas variis in locis. Neque est hoc proprium Sacramentis, sed cõmune aliis multis rebus. Nam Scriptura refert Christi miracula, & nunquam numerat quot sint: tradit articulos fidei, & nusquam dicit quot sint. Apostoli postea ediderunt symbolum duodecim articulorum certis de causis. Sic etiam ex Scriptura non potest sciri, quot sint libri Canonici: sed Concilia postea ediderunt Canonem, & certum numerum, quem ex traditione didicerant.

SECUNDO notandum, non debere etiam aduersarios petere, ut ostendamus in Scripturis nomen Sacramenti attributum Confessioni aut Ordinationi, & similibus. Nam non disputamus de nomine, sed de re: & nec ipsi ostendent hoc nomen tributum Baptismo, aut Eucharistiæ, sed soli Matrimonio, quod tamen ferè omnes hæretici negant esse verum sacramentum. Et contra inuenimus nomen Sacramenti in Scripturis tribui multis rebus, quæ omnium consensu non sunt Sacramenta, de qualibus nunc agimus; ut Ephes. 1. propositum vocandi Gentiles ad fidem, dicitur Sacramentum voluntatis Dei. Et 1. Timoth. 3. Sacramentum pietatis dicitur incarnatio Verbi. Et Apocal. 17. dicitur, Sacramentum mulieris, signum quoddam impressum in fronte mulieris, quæ Babiloniam representabat.

TERTIO notandum, id omninò sufficere, si ostendamus ex Scripturis, & Patribus definitionem Sacramenti conuenientibus non paucioribus, nec pluribus, quam septem. Licet autem non conueniamus in explicanda definitione Sacramenti

menti (vt supra fuse ostendimus lib. i. in secunda controuersia) tamen conuenimus in definitione quadam generali; nimirum quod Sacramenta sint ritus, seu signa externa, & sensibilia; quæ ex diuina institutione annexam habeant promissionem gratiæ iustificantis. His notatis accedamus ad probationem.

Quod Baptismus sit Sacramentum.

AC primùm de Baptismo nulla quæstio est. Est enim ritus expressus: *Lauacrum aquæ in verbo uitæ*, Ephes. 5. & institutio, ac mandatum, Ioan. 3. *Nisi quis renatus*. Et Marc. ult. *Baptizantes eos*. Et promissio gratiæ, Matth. ult. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*. Et Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum*. Idem docent omnes Patres supra citati in quæstione de effectu Sacramentorum.

Quod Eucharistia sit Sacramentum.

DE Eucharistia etiam nulla quæstio est; habetur enim ritus, Matth. 26. & 1. Cor. 11. *Acceptit panem, gratias agens, fregit, &c.* Et institutio, ac mandatum ibidem: *Hoc facite*. Et Ioan. 6. *Nisi manducaueritis, &c.* Et promissio gratiæ, Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, uiuet in æternum*. Idem etiam Patres docent; Augustinus epistola 118. cap. 1. ubi cum dixisset, Christum instituisse Sacramenta numero paucissima, significatione præstantissima, obseruatione facillima, ponit loco exempli Baptismum, & Eucharistiam.

Quod Confirmatio sit Sacramentum.

DE Confirmatione habemus ritum externum, manuum impositionem, Actor. 8. & 19. Habemus effectum gratiæ ibidem. Nam per manus Apostolorum dabatur Spiritus sanctus. eadem phrasi qua dictum est, Tit. 3. de Baptismo: *Per lauacrum regenerationis saluos nos fecit*. Institutio, & mandatum non habetur expressè in Scriptura; tamen colligitur euidenter ex locis citatis. Nunquam enim Apostoli ita confidenter, & ordinariè imposuissent manus ad gratiam Spiritus sancti comunicandam, nisi Dominus id præcepisset. Non enim ignorabant non posse ullum hominem instituere ceremoniam, ad quam sequeretur gratia Spiritus sancti. Nam etiam

Kemnitius in 2. parte Examiniis, pag. 13. & Apologia Confessionis Augustanae, art. 13. & Calvinus lib. 4. Instit. cap. 19. §. 1. affirmant; non posse vllum hominem efficere, vt externum symbolum contineat certam promissionem gratiae. Proinde oportet vel Apostolos fuisse temerarios, quod nemo dicere vel habuisse Christi mandatum. Fuisse autem caeremoniam illam ordinariam, & necessariam, & non satis fuisse orare Deum pro aduentu Spiritus sancti, ex eo colligitur, quod Apostoli primarij Petrus, & Ioannes tantum laboris, & itineris suscepunt, vt irent ex Hierosolyma in Samariam, ad impositas manus iis, quos Philippus Diaconus baptizauerat. Nam orare poterant pro illis manentes Hierosolyma.

Est autem NOTANDUM, impositionem manuum coniunctam fuisse cum vnctione & signo crucis: simul enim habentur dum crucis signum Chrysmate pingitur in fronte confirmatorum, idque ministerio manus Episcopalis. Vnde DIONYSIVS libro de Ecclesiastica Hierarch. cap. 2. part. 3. & cap. 4. part. 3. meminit apertè Chrysmatis in hoc Sacramento. TERTULLIANVS libro de resurrectione carnis, vbi ponit Confirmationem in eodem ordine: cum Baptismo, & Eucharestia: *Caro abluitur, inquit, vt anima emaculetur; sanguis tingitur, vt anima consecretur, &c.* Et de praescript. haereticorum, docens diabolum imitari Sacramenta Christiana, ponit exemplum in his duobus: *Tingit, inquit, & ipse quosdam vnique credentes, & fideles suos; signat illic in fronte milites suos.* Et in libro de Baptismo: *De hinc, inquit, manus imponitur per benedictionem, prouocans, & inuitans Spiritum sanctum.* Vbi vides Tertullianum antiquissimum auctorem omnia tria ponere, vnctionem, signum crucis in fronte, & manus impositionem.

Item CYPRIANVS lib. 1. epist. 12. & lib. 2. epist. 1. modò vocat vnctionem modò manus impositionem, & praeterea vocat apertè Sacramentum. Nam sic ait lib. 2. epist. 1. de Baptismo, & Confirmatione loquens: *Tunc plenè sanctificari, & esse Filij Dei possunt, si Sacramento vtroque nascantur.*

AUGUSTINVS lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 104. Sacramentum, inquit, Chrysmati in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus.

De Pœnitentiâ.

Ioan. 20. Quorum remisertis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Hic habemus PRIMORITUM, nimirum externum, & iudiciale absoluionem, quæ est signum interioris, quæ fit à Deo per verbû externum, tanquam instrumentum. SECUNDO habemus promissionem gratiæ: Remittuntur eis. TERTIO habemus mandatum ibidem: Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Vnde Apostolus, 2. Cor. 5. Deus, inquit, dedit nobis ministerium reconciliationis. Et infra: Pro Christo legatione fungimur.

AMBROSIVS libro 1. de Pœnitentiâ, cap. 7. Quid interest, utrum per Pœnitentiâ, an per lauacrum hoc ius sibi datum Sacerdotes vendicent? unum in utroque ministerium est. Sed dices, quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in Pœnitentiâ? nõnne Dei nomen operatur?

CYRILLVS lib. 12. in Ioan. cap. 56. comparat reconciliationem pœnitentium cum Baptismo.

AVGVSTINVS libro 5. de Baptismo, cap. 20. numerat cum Baptismo, Eucharistia, & Confirmatione, etiam Reconciliationem, per manus impositionem, & in Psal. 146. in illud: Qui alligat contritiones eorum, disertis verbis Sacramentum, appellat reconciliationem pœnitentium: Quæ sunt, inquit, ista alligamenta? temporalia Sacramenta. Alligamenta medicinalia sunt contritionis nostræ, Sacramenta interim temporalia, quibus habemus consolationem. Et infra: Hæc Sacramenta esse dicit Eucharistiam, & manus impositionem Præpositi in Pœnitentiâ, quæ in cœlo non erunt.

De Extrema vnctione.

Iacobi 5. habemus ritum: Orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Item promissionem: Et alleviabit eum Dominus. et si in peccatis fuerit, dimittentur ei. Denique mandatum colligitur euidenter ex eo, quod Apostolus non auderet ita absolute promittere tantum effectum, nisi à Domino id accepisset, ut supra ostendimus etiam testimonio Apologiæ, Caluini & Kemnitij

Ex Patribus, INNOCENTIUS I. in epist. ad Decentium, cap. 8. loquens de oleo sancto infirmorum: Pœnitentibus, T 3 inquit,

inquit, istud infundi non potest, quia genus est Sacramentum. Nam quibus reliqua Sacramenta negantur, quomodo et hoc genus putatur posse concedi?

BERNARDVS in vita S. Malachiae, scribit eum vocari ut foeminam morituram inungeret, sed dum differret videri illam expirasse; Malachiam autem vehementer doluisse, et sine gratia Sacramenti huius obiisset; itaque tam diu oravit ac fleuisse, donec eam a mortuis reuocauit, & tum deum eam vnxisse, & eam omnino conualuisse: *Vnxit eam, inquit, sciens in hoc Sacramento remitti peccata.*

De ordinis Sacramento.

HABEMUS ritum externum, manus impositionem, 1. Tim. 4. Item promissionem gratiae ibidem: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyteri.* Et 2. Timoth. 1. *Admonens ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum.* Denique institutio, & mandatum, Ephes. *Ipsa dedit quosdam quidem Apostolos, alios Euangelistas, Pastores, & Doctores, &c.* Et praeterea, vnde sciebat Apostolus datam esse Timotheo gratiam per impositionem manuum, si a Deo non didicerat, eo signo conferri gratiam?

AVGVSTINVS lib. 2. contra epistolam Parmeniani, cap. 1. loquens de Baptismo, & Ordinatione: *Vtrumque, inquit, sacramentum est, & quadam consecratione vtrumque datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur.* Itaque Catholica Ecclesia, vtrumque non licet reiterare. Similiter bet lib. 1. de Baptismo, cap. 1.

De Matrimonio.

HABEMUS nomen ipsum Sacramenti, Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est.* Item ritum externum, id est contractum visibilem inter virum, & foeminam: de hoc enim Apostolus dicit, quod sit magnum Sacramentum, vt exponit Chrysostomus, & Hieronymus in hunc locum, qui etiam Nazianzenum citat, & omnes alij. Habemus etiam institutionem diuinam, Matth. 19. *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Denique gratiam annexam colligimus ex hoc ipso loco Pauli. Nam coniunctio viri, & foeminae, significat coniunctio-

iunctionem Christi cum Ecclesia. Illa autem coniunctio duplex est; una per naturæ conformitatem, quæ facta est in incarnatione, & hæc Christum coniungit non solum cum Ecclesia, sed etiam cum toto genere humano: altera est per gratiam, & charitatem, & hæc est cum sola Ecclesia; & ratione huius dicitur Christus sponsus, & Ecclesia sponsa, iuxta illud, 2. Corinth. 10; *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*. Igitur Matrimonium viri, & scemina, ut possit significare utramque unionem Christi cum Ecclesia oportet ut non solum sit inter coniuges unio quædam naturalis, & carnalis, qualis etiam inter Gentiles reperitur, sed etiam unio spiritualis ex gratia, & charitate proveniens. Proinde Sacramentum hoc gratiam istam confert, ut significatio sit perfecta. Quare Paulus Ephes. 5. sæpe monet viros, ut diligant uxores, sicut Christus Ecclesiam, & sceminas monet, ut viris subiectæ sint, sicut Ecclesia subiecta est Christo: & rationem reddit, quia hæc eorum coniunctio, Sacramentum est Christi, & Ecclesiæ.

Iam ex Patribus, AUGUSTINVS passim hoc docet, lib. de bono coniugali, cap. 18. *In nostrorum, inquit, nuptiu plus valet sanctitas Sacramenti, quam secunditas uteri*. Et cap. 24. *Bonum nuptiarum per omnes gentes, & omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatu: quod autem ad populum Dei attinet, etiam in sanctitate Sacramenti, per quam nefas est etiam intercedente repudio alteri nubere*. Atque hæc hoc loco sufficiant: nam in disputatione de singulis Sacramentis plura adferemus.

Lotionem pedum non esse Sacramentum.

Nunc superest demonstrare, non esse plura Sacramenta, quam septem prædicta. Et quidem multa dicuntur a veteribus Sacramenta, præter ista septem. Nam Alexander I. Papi in epist. 1. vocat aquam benedictam Sacramentum. Augustinus lib. 19. contra Faustū, cap. 14. & in Psal. 141. signum crucis vocat Sacramentum, & in Psal. 65. ac lib. 4. de symbolo, cap. 1. vocat Sacramenta cæremonias, quæ fiunt ante Baptismum, ut exorcismos, & similia, & lib. 2. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 26. vocat Sacramentum panem quendam benedictum, qui dabatur Catechumenis. Deniq; Ambrosius lib. 1. de

Sacramentis, cap. 1. & Cyprianus in serm. de ablutione pedum & Bernardus in serm. de cœna Domini contendunt ablu-
nem pedum, quam Dominus instituit, Ioan. 13. Sacramentum
esse. SED ex his omnibus nihil est, quod habeat difficultatem
præter vltimum. Nam IN PRIMIS nec aqua benedicta, ne
signum crucis, nec panis benedictus, nec exorcismi, & alie
remonie Baptismum præcedentes in Scripturis inveniuntur
proinde non possunt aduersarij ea pro Sacramentis habere
DEINDE illa omnia dantur etiam ante Baptismum, vt e-
dem locis Augustini constat; At Baptismus omnium confes-
sio est, omnium Sacramentorum primum, & quasi ianua. De
QUE nihil eorum habet promissionem gratiæ gratum facer-
tis; neque constat an a Christo instituta sint, an ab Apostolis
cùm tamen vera Sacramenta à solo Christo institui potuerunt.

De lotionem pedum videtur maior difficultas. Nam habet
mus Ioan. 13. ritum externum, ipsam pedum lotionem, non
promissionem gratiæ: *Si non lauero te, non habebis partem
mecum.* Item mandatum Dei: *Exemplum dedi vobis. Item
Et vos debetis alter alterius lauare pedes* Item esse mysterium
inducant illa verba: *Quod ego facio tu nescis modo, scies autem
postea.* Denique testimonia illa Patrum, Ambrosij, Cypri-
ani, Bernardi; cuius testimoniũ adducit Kemnitiuſ, pag. 14. et
probandum, Sacramenta esse plura, quam septem, si testi-
moniis Patrum standum sit.

RESPONDEO tamen, lotionem illam pedum, nihil ha-
buisse commune cum Sacramentis propriè dictis, & solam
posse dici Sacramentum largo modo, quemadmodum Sacra-
menta dicuntur omnia, quæ mysticum sensum habent, & fi-
guræ sunt, ac typi aliarum rerum. Nam fuit reuera lotionem
signum Christi humilitatis, & charitatis. Item fuit signum pe-
nitentiæ, qua debent homines ad Eucharistiam accedere: sed
enim immediatè ante Eucharistiæ institutionem Christus
hoc fecit. Denique fuit etiam signum, & figura quædam pur-
gationis, quam eramus habituri per Christi passionem, vt Cy-
rillus hoc loco exponit.

Non fuisse autem Sacramentum propriè dictum, patet
PRIMO, quia non habemus promissionem gratiæ iustifican-
tis; illud enim: *Nisi lauero te, non habebis partem mecum.* ad
literam non promittit gratiam, sed minatur penam obia-
ob.

obedientiam, vt exponunt hoc loco Chrylostomus, & Cyrillus, & Basilius lib. 1. de Baptismo, cap. 2. Si enim Petrus obstinatè recusasset illam lotionem, perisset in æternum non quia illi deerat lotio pedum, sed quia peccauerat contra Christum, & deerat illi obedientia. Mystice tamen significare potest, vt exponit hoc loco Augustinus, etiam iustos indigere, vt Christus eos quotidie lauet a peccatis venialibus, quæ sunt veluti fordes, quæ pedibus adhærent ob humanam conuersationem. Sed hoc non sufficit ad Sacramentum efficiendum, quia hic agitur de lotionem peccatorum venialium, quæ non eget noua gratia gratum faciente. Vnde Dominus ait: *Qui lotus est, non eget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus*, id est, mundus est simpliciter, & absolutè, cum sit iustus: tamè adhuc eget lotionem a peccatis venialibus. Et præterea non habemus ex hoc loco ipsam lotionem pedum reipta tollere peccata venialia, alioqui deberemus quotidie lauare pedes: sed solum lotionem illam vnã, qua Dominus pedes lauit discipulorum fuisse figuram internæ lotionis, quam accipimus a Christo. Non igitur ipsa pedum lotio est Sacramentum propriè dictum.

SECUNDO, non habemus mandatum, seu institutionem huius ritus frequentandi, quod requiritur in omni Sacramento: alioqui peccarent ferè omnes homines, qui non vtuntur ista cæremonia. Et licet fuerit hæc cæremonia vsitata olim in quibusdam Ecclesiis statim post Baptismum, tamen non fuit vnquam ab omnibus recepta, nec ab ipsa Romana Ecclesia, vt testatur Ambrosius loco citato. Neque obstat illud mandatum: *Exemplum dedi vobis. Item: Et vos debetis alter alterius lauare pedes. Et: Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea*. Nam hoc mandatum præcipit humilitatem, & charitatem, vt exponunt Chrylostomus, & Cyrillus, non autem ipsam materiale lotionem pedum, vt patet ex praxi Ecclesiæ; nunquam enim Christiani putarunt se habere speciale mandatum de lotionem pedum.

Ad loca illa Patrum facile est respondere. Nam Ambrosius vocat Sacramentum, & mysterium, quia in ipsius Ecclesia seruabatur, vt sacra cæremonia, & vt aliquid Sacramentale: tamen non putabat ipse esse hæc lotionem propriè dictum Sacramentum, vt patet tum ex eo, quod fatetur non remitti pec-

T s cata

cata lethalia per eam lotionem, sed qualdam reliquias peccati originalis: tum etiam, quia dicit se non reprehendere Ecclesiam Romanam, ubi hæc cæremonia non erat in usu; quod certè non diceret, si putaret esse verum Sacramentum. Porro Cyprianus, & Bernardus, si attentè legantur, non dicunt ipsam lotionem pedum materiale, esse Sacramentum, quo homines sanctificantur: sed solùm dicunt illam vnicam lotionem pedum Apostolorum à Christo factam, fuisse Sacramentum; quia per eam significabatur aliquid sacrum, quod in nobis quotidie fieri debet, id est, expiatio peccatorum venialium, quæ fit in nobis quotidie à Christo per orationes, ieiunia, humilitatem, & exercitia pietatis erga proximos, quibus vacamus. Et sanè si putarent lotionem pedum esse Sacramentum, oporteret nos quotidie ex eorum sententia lavare invicem pedes: id enim ipsi dicunt, hoc Sacramentum esse quotidianarum culparum expiationem.

CAPVT XXV.

Septem esse Sacramenta, probatur ex posterioribus Conciliis, & Doctoribus.

SECUNDA probatio sumitur ex testimoniis, quæ præcisè ponunt numerum septenarium, quæ testimonia tria sunt. PRIMUM est omnium Theologorum, & proinde totius Ecclesiæ ab anno minimum C. D. Nam Magister Sentent. lib. 4. dist. 2. & omnes inde Theologi septem Sacramenta esse tradiderunt. Neque verò Magister aliquid novum scripsit, sed quod inuenit in Ecclesiæ; quod argumentum maximi ponderis esse debet. Nam si falsum esset, quod dicimus, errasset tota Ecclesiæ per annos C. D. perniciosissimè. NAM si Sacramenta essent pauciora, magna impietas fuisset, & superstitio, & magna deceptio animarum, habuisse tam diu pro Sacramentis ea, quæ Sacramenta non erant. si verò essent plura, fuisset magna impietas, tam diu contempsisse vera Dei Sacramenta, & magnum detrimentum animarum. SECUNDO, magis perniciosus est error circa Sacramenta, quam circa alia dogmata: nam reliqua ferè speculatiua sunt, & earum ignoratio multos simplices excusat

excusat. At Sacramentorum cognitio ad praxim pertinet, & ad praxim singulorum hominum. TERTIO, sincerus Sacramentorum usus ad notas Ecclesiæ pertinet ex sententia omnium hæreticorum huius temporis. Quare si his C. D. annis erratum est in Sacramentis tam graviter, consequenter dicere debent, Ecclesiam periisse de orbe terrarum: non enim inuenient facile, qui aliter senserint hoc tempore de Sacramentis. Nam ipsi etiam Hussitæ, & Waldenses, qui ferè soli erant hæretici, cum Lutherus apparuit, septem Sacramenta recipiebant. De Hussitis patet in Concil. Constantiensi, sess. 15. artic. 8. de Waldensibus, id testatur Lutherus in libro ad eos scripto.

SECUNDVM testimonium est Concilij Florentini in institutione Armenorum, vbi septem Sacramenta asseruntur, & explicantur, Vbi NOTANDA sunt duo mendacia Kemnitij. Is enim in 2. parte Examinis, pag. 35. dicit, septenarium numerum Sacramentorum apud Græcos tentatum, Armenis verò obrusum fuisse: & addit, Armenos à S. Bartholomæo Apostolo ad fidem conuersos, post mille, & eo amplius annos septenarium numerum Sacramentorum à Romano Pontifice tandem accepisse. Vbi mentitur IN PRIMIS cum dicit, hunc numerum tentatum à Concilio apud Græcos, quasi dicere velit, conatos fuisse Patres id persuadere Græcis, sed non potuisse. At in toto Concilio, nihil omninò de numero Sacramentorum cum Græcis actum esse, ex ipso Concilio, quod exstat Græcè, & Latine, perspicuum est. Immo instructio hæc Armenis data est toto approbante Concilio, paulò antè eius dissolutionem, vbi ibidem legimus in decreto Eugenij IV. vbi hæc ipsa institutio habetur. Ex quo intelligimus, Græcos idem omninò cum Latinis semper sensisse de numero Sacramentorum: alioqui Græci non tam facile sine vlla quæstione instructionem approbassent. Quod etiam confirmari potest testimonio Hieremie Patriarchæ Constantinopolitani, qui in ea censura quam edidit ad errores Lutheranorum, septem Sacramenta ab ipsis etiam Græcis numerari recipique testatur: Sic enim loquitur cap. 7. in ea item Catholica Ecclesia septem diuina Sacramenta esse Baptismum, Sacri vnguenti vnctionem, sacram Communionem, Ordinem, Matrimonium, Extremam vnctionem.

SECUN-

SECUNDO mentitur Kemnitijs, cū dicit, obtrusum esse Armenis hunc numerum Sacramentorū, cū eum ignorassent per annos mille, & amplius. Nam (vt in decreto Eugenij legimus) ante vnionem Armenorum cum Latinis, collationes factæ sunt inter eos de fide Trinitatis, & Incarnationis, & Sacramentorum, & inspecti libri vtriusque nationis, tum demum præscripta formula instructionis: Quare non obtrusa fuit, sed post maturam discussionem, ab eis accepta, & sanè non tam facillè accepissent, nisi vidissent conformem esse antiquis libris, & ritibus Ecclesiæ suæ. Adde quod in eadem instructione traditur Armenis doctrina de tribus personis diuinis, & de duabus Christi naturis. Vt igitur Kemnitijs dicit, obtrusum illis numerum septem Sacramentorum, non dicit etiam obtrusum numerum personarum diuinarum, & naturarum Christi?

TERTIUM testimonium est Concilij Tridentini, *sess. can. 1.* vbi additur anathema negantibus septem esse vera propria Sacramenta; quod testimonium etiam si nullum haberemus aliud, deberet sufficere. Nam si tollamus auctoritatem præsentis Ecclesiæ, & præsentis Concilij, in dubium uocari poterunt omnium aliorum Conciliorum decreta, & tota fides Christiana. Semper enim hæc fuit consuetudo apud Christianos, vt exortas controuersias definirent Episcopi, qui tunc viuebant. Et præterea omnium Conciliorum, veterum & omnium dogmatum firmitas pendet ab auctoritate præsentis Ecclesiæ. Non enim habemus testimonium infallibile, quod Concilia illa fuerint, & legitima fuerint, & hoc aut illa definirint, nisi quia Ecclesia, quæ nunc est, & errare non potest, ita sentit, & docet. Quod enim historici quidam menterint eorum, non potest parere fidem, nisi humanam, cui potest subesse falsum.

CAPVT XXVI.

Idem probatur ex congruentiis.

ATHOLICI Doctores confirmare solent septennarium Sacramentorum numerum variis congruentiis. PRIMA est a similitudine vitæ spiritualis, & corporalis. Siquidem in vita corporali quædam sequi-

requiruntur ex parte hominum singulorum, quædam ex parte totius Reipublicæ. Ex parte hominum singulorum requiruntur tria per se, generatio, augmentatio, & nutritio; & duo per accidens, remedium contra morbos, si contingat hominem ægrotare: & remedium contra reliquias morbi, ut perfectè conualescat. Ex parte Reipublicæ requiruntur duo. Primo parentes, qui propagent vitam corporalem hominum. Secundo Principes, & Magistratus, qui eam ordinent, & regant. Eodem igitur modo in vita spirituali. PRIMO, requiritur regeneratio, quæ est per Baptismum. SECUNDO, augmentatio, per Confirmationem. TERTIO, nutritio, per Eucharistiam. QUARTO, remedium, contra morbos, si contingat regeneratum peccare, per Pœnitentiam. QUINTO, remediũ contra reliquias peccatorum, per Vnctionem extremam. SEXTO, ex parte Reipublicæ, Matrimonium, quo propagentur homines ad cultum Dei deputandi. SEPTIMO, Ordo sacer, quo regantur, & gubernentur.

SECUNDA ratio ex numero peccatorum, & vulnerũ. Nam Baptismus est præcipuè contra originale, Pœnitentia contra actuale mortale, Vnctio extrema contra reliquias peccatorum, Confirmatio contra infirmitatem, Eucharistia contra malitiam, Matrimonium contra concupiscentiam, Ordo contra ignorantiam.

TERTIA ratio ex numero virtutum, Baptismus respondet fidei, Confirmatio spei, Eucharistia charitati, Pœnitentia iustitiæ, Vnctio extrema fortitudini, Ordo prudentiæ, & Matrimonium temperantiæ.

QUARTA ratio ex celebritate numeri septenarij in expiationibus. Vide Exod. 29. Leuit. 4. & 8. 13. 14. 15. 16. 23. Num. 19. Deuter. 15. 2. Paral. 29. Iob ult. vbi semper videbis in expiatione offerri septem animalia, vel septẽ diebus, vel septies aspergi sanguinem, &c. Vnde etiam 4. Reg. 5. Naaman septies iussus est lauari ad purgandam lepram. Vide S. Thomam in 4. dist. 2. quæst. 1. 3. par. quæst. 65. art. 1. & contra Gentes, lib. 4. cap. 58.

Sed Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 16. 17. & 18. tria dicit de his rationibus. PRIMO affirmat, esse fundamenta principalia, & demonstrationes nostræ sententiæ: *Hæ sunt, inquit, demonstrationes, hæc fundamenta, quibus septenarius numerus Sacramentorum in Ecclesiam inuectus & receptus fuit à scripto.*

Scriptoribus Scholasticis. SECUNDO dicit, has demonstrationes nihil valere, quia alioqui probarem etiam septem esse Sacramenta in lege veteri: nam etiam tunc erant virtutes & peccata, & vita spiritualis, & corporalis. TERTIO dicit, ex numeris celebratis in Scriptura numerus Sacramentorum desumi debeat, posse probari tria esse Sacramenta, vel etiam duodecim, aut plura, quia multi sunt numeri celebres & facti in Scripturis.

SED hæc leuia sunt. Nam in primis nullus Theologorum dixit, ista esse fundamenta, & demonstrationes, sed solum congruentias supposita fide. Id enim Scholastici facere solent, ea, quæ ex fide habemus, ostendant etiam non repugnare rationi, sed illi potius esse conformia. Nec tamen argumentum Kemnitij concludit, oportuisse nimirum etiam in veteribus esse Sacramenta septem. Nam Sacramenta vetera (ut supra ostendimus) non erant instituta ad perficiendum hominem in vita spirituali, nec ad remedium peccati, excepta Circumcisione, sed solum ad significanda mysteria Christiana, & alios quosdam fines: nostra autem sunt instituta in remedium peccati & ad iustificandum, & perficiendum hominem in vita spirituali, ut ex Scripturis apertissime deducitur. Itaque congruentia illæ rectissime se habent, si applicentur nostris Sacramentis, non autem si applicentur veteribus. Denique illa ratio Kemnitij de variis numeris in Scriptura celebribus, nihil concludit. Nam ratio Catholicorum sumitur ex numeris, quæ significabant expiationem peccatorum, non autem ex quibuscumque numeris. Porro in Scriptura, ita frequens est numerus septem, rursus in expiationibus, ut tota Scriptura clamare videatur, futurum aliquando fuisse tempus, quo septem insignia, & efficacissima remedia darentur à Deo in expiationem peccatorum.

CAPVT XXVII.

Soluuntur obiectiones.

RESTAT vt obiectiones aduersariorum diluamus, quæ sunt partim ex Scriptura, partim ex Patribus, partim ex ratione. Primum igitur ex Scriptura tria proferunt argumenta. PRIMUM negatiuum, quia Scripturæ nusquam tradunt septem esse Sacramenta.

SECTIO

SECUNDUM affirmatiuum, quia Scripturæ duo tantum Sacramenta esse docent. Nam Ioan. 19. ex latere Christi fluxerunt sanguis, & aqua, id est, (vt exponunt Chrysostomus, Cyrillus & Theophylactus cum locum, & Damascenus lib. 4. de fide, cap. 10. & Augustinus lib. 2. de symbolo, cap. 6. & tract. 9. in Ioannem, & alij) Eucharistia & Baptismus. TERTIUM, quia Scripturæ non solum non ponunt septem, & ponunt tantum duo, sed etiam negant esse septem. Nam Apoc. 17. Angelus vocat Sacramentum bestiam, quæ septem capita habebat; ex quo significari videtur septenarium numerum Sacramentorum ad Antichristum pertinere, qui per eam bestiam designatur. Hæc sunt argumenta Kemnitij & Scriptura, quæ ipse habet in 2. parte Examinis, pag. 18. & 50. Sed hæc leuia sunt.

AD PRIMUM supra respondimus, Scripturam neque septem, neque duo, neque tria, vsquam expresse numerare.

AD SECUNDUM, locus ille Ioannis non malè ita exponi potest, vt significantur per sanguinem, & aqua, Eucharistia, & Baptismus, vt exponunt ferè Græci omnes, sed non propterea excluduntur cetera Sacramenta. Solum enim duo posita sunt, quia sunt illa magis communia, & magis principalia, & ex illis poterat idem iudicium de ceteris fieri. Sicut etiam Hebr. 6. Paulus, duo tantum ponit Sacramenta, Baptisma, & manuum impositionem, id est, Confirmationem; *Non rursus iacentes fundamentum penitentia ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, Baptismatum doctrina, impositionis quoque manuum.* vbi per manuum impositionem intelligunt Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & alij Confirmationem, quæ dabatur post Baptismum, nec meminit Eucharistia, quæ simul dabatur (vt etiam modò datur cum baptizantur adulti) cum Baptismo, & Confirmatione.

Dico tamen SECUNDO, non esse necessarium sequi illam expositionem Græcorum de sanguine, & aqua. Alij enim æquè magni expositores aliter exponunt. Cyrillus Catechesi 3. & Hieronymus in epist. 83. ad Oceanum, intelligunt per sanguinem, & aquam, significata esse duo Baptismata, vnum in sanguine, id est, Martyrium, aliud in aqua. Ambrosius lib. 10. in Lucam, cap. 105. & Leo epistola 4. & Augustinus, ac Beda in cap. 19. Ioanis, intelligunt per sanguinem, redemptionis pretium, per aquam, Baptismum, Et hæc videtur maximè litera-

lis expositio, ut nimirum intelligamus ex Christi latere fuisse Baptismum, qui omnem suam vim habet ex Christi sanguine. Nam idem non dixit; Exiit aqua, & sanguis, ut ordo posulabat, si ageretur de Baptismo, & Eucharistia, cum Baptismus præcedat Eucharistiam; sed dixit: *Exiit sanguis, & aqua*, id est, precium, & applicatio illius precij. Quod etiam confirmatur ex illo i. Ioan. 5. *Hic est, qui venit per aquam, & sanguinem, Iesus Christus, non in aqua, & sanguine.* Vbi videtur ipsemet Ioannes explicare mysterium, quod posuerat Ioan. 19. & simul ostendere differentiam inter Baptismum Christi, & Ioannis, quod Ioannes venerit in aqua solum, id est, Baptismum attulerit non efficacem. At Christus attulit Baptismum efficacissimum, cum aquam dederit sanguini admistam.

Ad TERTIUM respondeo, blasphemum esse Kemnitium, cum Sacramenta Christi capita bestiae esse dicit. Nam cogitur, velit nolit, ea etiam Sacramenta numerare inter capita bestiae, quæ ipse habet pro veris Sacramentis, nimirum Baptismum, & Eucharistiam: hæc enim sunt ex numero illorum septem. Adde, quod Ioannes non dicit septem illa capita esse septem Sacramenta, sed vnum Sacramentum: proinde, (si licet nugari) id magis quadraret in Lutherum, qui vnum Sacramentum esse dixit, & pura signa Sacramentalia. Denique ipsemet Ioannes septem illa capita septem Reges interpretatur. Et quo ruit totum ædificium blasphemiae Kemnitianæ.

Iam ex Patribus, PRIMO, Calvinus lib. 4. Instit. cap. 14. §. 3. dicit, veteres cum loquuntur propriè de Sacramentis, duobus contentos esse, Baptismo, & Eucharistia. Id probat ex Augustino, lib. 3. doct. Christ. cap. 9 & epist. 118. Addit Calvinus probationem. Nam Augustinus solet, ut plurimum quæerere mysteria in numeris: *Immo, inquit Calvinus, in observantia numero curiosior esse solet, quam necesse foret: et tamen in isto numero septenario Sacramentorum nihil unquam scripsit*

Kemnitius in 2. part. Examinis, pag. 26. & sequent. tria addit ex Patribus PRIMO, si propriè loquamur de Sacramentis, vetustissimos Patres non agnouisse, nisi duo, Baptismum, & Eucharistiam. Id probat ex Iustino, Apologia 2. ex Irenæo, et Terrulliano lib. 1. & 4. in Marcionem, & de corona militum, item ex Cyrillo in Catechesibus, ex Ambrosio in lib. de Sacramentis

mentis, & de iis, qui in initian. myst. qui duo auctores ex professo tractant de Sacramentis, & tamen non ponunt nisi duo.

S E C U N D O, affirmat Patres recentiores ponere plura Sacramenta, quam duo, sed pauciora, quam septem proprie loquendo de Sacramentis. Id probat ex Dionysio, quem dicit à nobis fingi esse Areopagitam, qui in Ecclesiastica hierarchia, quatuor tantum Sacramenta exponit, Baptismum, Eucharistiam, Confirmationem, & Ordinem. Item ex Gregorio can. multiseularium, i. q. i. apud Gratianum, qui tria ponit, Baptismum, Chrisma, Eucharistiam. Item ex Rabano, & Paschasio de cœna Domini. Denique ex incerto auctore, qui sub nomine Cypriani, scripsit de operibus Cardinalibus Christi. Is enim in sermonibus de cœna Domini, de ablutione pedum, & de Chrismate, pauciora ponit, quam septem.

T E R T I O affirmat, Patres, cum largo modo de Sacramentis loquuntur, plura numerare quam septem, & probat ex variis locis Augustini. Ex quibus omnibus colligitur, neque proprie, neq; improprie loquendo Sacramenta esse septem apud veteres, sed vel pauciora, vel plura.

Respondeo **P R I M U M** ad hæc omnia, nullum ex Patribus scripsisse unquam Sacramenta non esse septem; aut esse tantum duo, vel tria: sed solum ad suum propositum mentionem fecisse aliquorum Sacramentorum, de aliis nihil dixisse. Non autem pugnant cum Theologis, qui septem asserunt Sacramenta, ij qui neque septem esse negant, neque dicunt tantum esse duo, vel tria. Adde quod iidem Patres in multis locis unius tantum Sacramenti mentionem faciunt: in aliis locis nullius. Quare secundum Kemnitij Dialecticam, oporteret colligere unum esse Sacramentum, aut etiam nullum. Satis igitur esse debet, quod Patres in variis locis, aut certe varij Patres eiusdem ætatis omnium septem Sacramentorum alicubi meminerint, ut nos supra ostendimus. Hac solutione præmissa respondeo etiam ad singulos Patres.

Ac **P R I M U M** ad Augustini testimonia à Caluino citata, dico Augustinum in illis duobus locis non dicere esse tantum duo, sed ponere duo, loco exempli. Id quod patet ex iisdem locis. Nam lib. 3. doct. Christianæ, cap. 9. sic habet **AUGUSTINUS**: *Pauca pro multis, eademq; factu facillima, & intellectu augustissima; conseruatione castissima ipse Dominus, & Apostoli.*

V

postoli.

postolica tradidit disciplina, sicuti est Baptismi Sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini. Vbi vides particulam (sicuti) aperte indicare ista esse exempla. Sic etiam in epistola 118. vbi Augustinus dixit, nos habere Sacramenta numero paucissima, significatione præstantissima, obseruatione fidelissima; subiungit: *Sicuti est Baptismus, & communicatio corporis Domini, etsi quid aliud in diuinis literis commendatum.* Vbi etiam vides exempla esse, & indicari etiam plura esse, quàm duo; quod clarius repetitur in Psalm. 103. concione in illa verba: *Qui regit aquas superiora eius. Respice, inquit, munera ipsius Ecclesiæ, munus Sacramentorum in Baptismo in Eucharistia, in ceteris sanctis Sacramentis.* Et in Epistola eundem Ianuarius, cap. 7. *Ad celebrationem, inquit, Sacramentorum utimur de sensibilibus rebus, aqua, frumento, vino, & oleo.* Vbi vides numerari materias omnium Sacramentorum, excepta Pœnitentia, & Matrimonio, quæ duo non habent ullam materiam consecratam.

Adde quod Augustinus etsi in quibusdam locis non mentitur, nisi duorum, tamen alibi expressè ponit plura; & præsertim de Confirmatione, & de Ordine affirmat illa esse Sacramenta, sicut est Baptismus, lib. 2. contra literas Periliani, cap. 104. & lib. 2. contra epistolam Parmeniani, cap. 13. Mentitur igitur Calvinus impudenter, cum dicit, Augustinum duobus tantum Sacramentis esse contentum.

Ad Confirmationem; retorqueo argumentum in auctorem. Nam si S. Augustinus tantum duo Sacramenta esse crediderit, & erat curiosior, quàm oporteret in mysteriis numerorum, cur non indicauit, quæ mysteria lateant in binario numero Sacramentorum? Præterea non est verum, S. Augustinum tam curiosum fuisse, ut dicit Calvinus, in mysteriis numerorum. Non enim ignorabat esse duodecim articulos fidei, tres virtutes Theologicas, decem præcepta decalogi, & alia id generis multa, de quorum tamen numerorum mysteriis, nihil Augustinus scripsit. Sic igitur neque scripsit de mysteriis septenarij numeri Sacramentorum, ne Calvinus nimis eum curiosum in his rebus appellaret.

Venio ad loca citata à Kemnitio. Ad locum Iustini Respondendo Iustinum in Apologia illa tantum meminisse duorum Sacramentorum, quia id requirebat argumentum illius operis:

operis: respondet enim iis, quæ obiiciebantur à Gentilibus. Gentiles autem duo quædam obiiciebant, PRIMO, quòd Christiani essent athei, quia non colebant Deos. SECUNDO, quòd in suis conuentibus multa turpia, & scelerata agerent, ac præcipuè, quòd humanas carnes vorarent, & idè ad suam Synaxim non admitterent ullos præter suos. De quibus calumniis vide etiam Tertullianum in Apologetico, Athenagoram in Apologia, & Minutium in Octauo. Iustinus igitur ad illa duo respondet, & idè in maxima parte Apologiæ tractat de fide, ac docet, Christianos non esse atheos, cum colant tres diuinas personas, & præterea venerentur Angelos, &c. Deinde in altera parte tractat de Synaxi, & obiter meminit Baptismi, vt doceat solis baptizatis licere interesse Synaxi; & breuiter exponit quid Christiani agant singulis Dominicis diebus in sua Synaxi, vbi necessariò differere debuit de Eucharistia, quia hoc mysterium præcipuum est in Synaxi, & de hoc potissimum malè audiebant Christiani; putabantur enim vesci carnibus alicuius pueruli. De aliis Sacramentis non fuit opus, vt quidquam diceret, quia illa partim erant ignota Gentilibus, partim sine calumnia exercebantur.

Ad Irenæum RESPONDEO, Irenæum nunquam instituisse disputationem de Sacramentis, sed pro locorum oportunitate modò meminisse vnius, modò alterius. Nam lib. I. cap. 9. tractat de Eucharistia, refellens deliramenta Marci cuiusdam circa Eucharistiam, cap. 18. tractat de Baptismo refellens deliramenta aliorum eius temporis hæreticorum circa Baptismum. Rursus lib. 4. cap. 32. 33. & 34. tractat de sacrificiis legis veteris, & nouæ, & idè simul agit etiam de Eucharistia. Item lib. I. c. 2. tractat de Pœnitentia, & lib. 3. cap. 4. meminit Confessionis. Neque obstat, quòd non vocet Pœnitentiam Sacramentum: nam nec Baptismum, aut Eucharistiam vocat Sacramenta.

Ad Tertullianum idem dici posset; non enim instituit vquam disputationem de Sacramentis: sed præterea perspicuè distinguit in libro de resurrectione carnis quatuor diuersa, Baptismum, Chrisma, Eucharistiam, Ordinationem. Neque valet glossa Kemnitij, quod Tertullianus Chrisma, & manus, impositionem non faciat noua Sacramenta, sed velit esse cæremonias Baptismo annexas. Nam Tertullianus distinguit illa quatuor, & tribuit singulis proprios effectus. Et præterea,

si de cæremoniis Baptismi ageret, non poneret manus impositionem post Eucharistiam.

Sed videamus loca à Kemnitio adducta. PRIMO, adducit librum primum in Marcionem. Sed locus ille pro nobis est: non enim dicit in eo libro vsquam duo esse Sacramenta, sed dicit in Sacramentis Deum vti voluisse aqua, pane, & vino; quæ sunt materiæ, quæ consecrantur in quinque Sacramentis. Nec meminit Tertullianus aliorum duorum, quæ solum volebat ostendere Deum nostrum esse verum Creatorem elementorum, & aliarum rerum sensibilibum, contra Marcionis errorem, qui id negabat. Id autem probat egregie, quod si res istas creasset alius Deus, non eis vteretur Deus noster in Sacramentis suis.

SECUNDO, adducit librum quartum contra Marcionem, ubi in margine ad numerum 51. est annotatio B. Rhenani: *Baptismus, & Eucharistia, duo Sacramenta primitiue Ecclesie*. Quæ annotatio Kemnitium decepit: non enim eo loco Tertullianus dicit tantum esse duo ista Sacramenta, sed reprehendit Marcionem, quod ad hæc Sacramenta non admittet, nisi eos, qui damnabant coniugium.

TERTIO, adducit librum de corona militis, ubi etiam nominantur, nisi Baptismus, & Eucharistia. Sed non aduertit Kemnitius in eo libro non agi de Sacramentis, sed de cæremoniis Ecclesie, quæ non habentur ex Scriptura, sed ex traditione. Vnde ibi enumerat varias traditiones circa hæc Sacramenta; & ne putaremus non esse alia Sacramenta, vel alias cæremonias, addit: *Harum, & aliarum eiusmodi disciplinarum, si legem postulas Scripturarum, nullam inuenies; traditio tibi obtenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides seruatrix.*

Ad Cyrillum, & Ambrosium dico duo. PRIMO, falsum esse eos duo tantum Sacramenta agnoscere: vterque enim in libris à Kemnitio citatis, meminit Chrismatis, tamquam Sacramenti à Baptismo, & Eucharistia distincti; vt patet ex Cyrillo Cateches. 3. & ex Ambrosio lib. 3. de Sacramentis, cap. 7. & de iis qui mysteriis initiantur, cap. 7.

SECUNDO, dico, non esse mirum, si isti auctores in libris de tribus tantum Sacramentis tractant: scribunt enim etiam professo ad Catechumenos, & eos instruunt de his rebus, quæ sunt

fiunt tempore Baptismi. Porrò cùm baptizantur adulti, tria Sacramenta eodem die illis ministrantur, Baptismus, Confirmatio, & Eucharistia: id quod certum est, tum ex praxi, quæ hodie est in Ecclesia, tum ex libris citatis Ambrosij, vbi totum ordinem Baptismi, & rerum consequentium describit. Vnde AMPHILOCHIVS in vita S. Basilij, ita de illius Baptismo scribit: *Baptizavit, inquit, Episcopus Maximinus Basilium, & Eubulum, atque ungens eos sancto Crismate, tradidit eis viuificantem communionem.*

Ad Dionysium Areopagitam dico, eum tantùm differere in eo libro de hierarchia Ecclesiastica, vt ipsum nomen indicat, ac de solennibus actionibus Hierarchæ, id est, Episcopi. Itaque tractat de Baptismo, & Eucharistia, quæ solenni ritu Episcopus administrare solet. Item de Consecratione olei, de Ordinatione clericorum, quæ à solis Episcopis fieri possunt: cetera tria omisit. Nam Extrema vnctio, priuatim à presbytero confertur: Matrimonium non eget, quoad essentiam suam, ministerio Sacerdotum, tametsi præsentia Parochi ex decreto Concilij Tridentini omninò requiratur: & benedictio, quam nouis nuptis dare solet Ecclesia, à presbytero priuatim celebretur. Denique Pœnitentiam solenniter quidem olim Episcopi imponebant, & deinde in sancta hebdomada pœnitentes absoluebant: sed videtur id cœpisse post Apostolorum mortem, cùm peccata multiplicari cœpta essent. Quare hoc potius est argumentum antiquitatis horum librorum. Nec tamen ignorauit Dionysius Sacramentum Pœnitentiæ, cùm eius meminit in epist. ad Demophilum.

Ad Gregorium dico, verba illius Canonis non videri Gregorij, nec enim in eius operibus inueniuntur: exstant autem apud Isidorum, lib. 6. Etymologiarum, cap. 19. sed cuiuscunque sint, non ponit ille auctor, nisi exempla quædam.

Rabanus in libris de institutione Clericorum, tractat de Sacramentis omnibus, quæ conueniunt Clericis, lib. 1. cap. 6. de Ordine ibidem, cap. 24. de Baptismo, Cõfirmatione, & Eucharistia, lib. 2. cap. 29. de Pœnitentia, ibidem cap. 11. de Extrema vnctione. Matrimonium solum omisit, quia ad Clericos non pertinet.

Paschalis in lib. de cœna Domini, quid mirum, si non tractet nisi de Eucharistia, cùm hoc solum requirat argumentum illius

illius libri? Denique Cyprianus seu quicumque trauctor
monum de operibus Cardinalibus Christi, non meminit con-
nium Sacramentorum; quia solum explicat Sacramenta, quae
Dominus instituit in cœna, quae sunt Eucharistia, Christum
& Ordinatio. Vide sermones de cœna Domini, de ablutione
pedum, & de Chrismate. Ad alia loca Kemnitij nihil opus
respondere: fatemur enim Sacramenta largo modo sumi
esse plura, quam septem.

Ultimo loco Kemnitius argumentatur ex ratione, ac pro-
bat duo tantum esse Sacramenta, quia duobus tantum con-
uenit definitio Sacramenti. Sed ut hoc possit efficere, fingit
ibi nouam definitionem, eamque longissimam & tot enim par-
ticulas in ea posuit, quot sufficere videbantur ad excludenda
quinque Sacramenta. Sed hanc definitionem nos supra dilige-
ter refutauimus in disputatione de definitione Sacramenti.

CAPVT XXVIII.

*De ordine, & comparatione Sacramentorum
legis inter se.*

NVM hoc superest ad finem quaestionis de num-
ro Sacramentorum, ut eorum etiam ordinem
ostendamus. Est enim vnus ex Lutherano-
roribus, non esse vnum Sacramentum alio pro-
stantius: ita enim loquitur Lutherus in lib. de instruendis
nistris ad Pragenses: *Sacramentum altero dignius esse non
est, cum eodem verbo Dei omnia consistant.* Quod idem in
ratione dicere coguntur Calvinistae, qui cum in Eucharis-
tia non ponant Christi corpus, nisi tropicè, non est illa ratio,
cur eam Baptismo anteponant. Sed nec Lutherani ratio-
nem habent, cur Eucharistiam anteponant Baptismo. Erant
enim fatentur in pane esse verum Christi corpus, tamen idem
corpus Christi coguntur eodem modo ponere in aqua Baptis-
mi, cum vbiq; illud ponant. Sicut etiam non est ratio, cur
eundem effectum vtrique Sacramento tribuant, nimirum
obsignare promissiones ad alendam fidem.

Contra hunc errorem posuit Concilium Tridentinum.

sess. 7. can. 3. in quo dicitur anathema iis, qui septem Sacramenta nouæ legis paria faciunt. Circa quem Canonem, & totam hanc rem, pauca quædam notanda sunt. PRIMVM est, Calvinum in Antidoto, & Kemnitium in Examine, 2. part. pag. 75. & sequentibus, omninò dissimulasse statum quæstionis præsentis, & rem totam ad iocum, & calumnias vertisse. Nam vterque dicit hunc canonem à se maximè seruari, cùm ipsi non faciant paria septem Sacramenta, immò tantum discrimen ponant inter Baptisinum, & Eucharistiam ab vna parte, & cetera quinque ab altera, vt priora duo Christi institutionem esse dicant, reliqua verò hominum inuenta. Sed hoc (vt dixi) est dissimulare statum quæstionis. Concilium enim cùm dicit anathema iis, qui septem Sacramenta faciunt paria, non vim facit in numero septenario, sed in ratione Sacramenti: hic enim est sensus canonis; Si quis Sacramenta nouæ legis, quæ in 1. canon. septem esse diximus, paria facit, ita vt non sit vnum alio dignius, anathema sit. Esse autem hunc sensum patet, tum quia Concilium suis canonibus Lutheranorum errores damnat; error autem Lutheranorum non est, quòd parem faciunt Baptismo Confirmationem, aut aliud eiusdem generis eorum, quæ ipsi non habent pro Sacramentis, sed quod inter Baptismum, & Eucharistiam discrimen dignitatis non ponant; tum etiam id patet ex ipso Concilio. Nam infra sess. 13. asserit Eucharistiam excellere omnibus aliis Sacramentis, quam comparisonem non facit Concilium in aliis.

Nota SECUNDO, Kemnitium dissimulata vera causa huius canonis, alias quasdam ponere, nimirum quod Concilium renouare voluerit antiquam contumeliam, quod scilicet Chrisma præstet Baptismo. Item quod Ordinis Sacramentum antecellat ceteris, quia secum adfert pingues præbendas. Denique quod Ordinis Sacramentum tantò sit excellentius coniugio, vt simul cum eo manere non possit. Sed ista omnia meræ calumniæ, ac meræ nugæ sunt auctoribus suis dignissimæ. Nam Concilium, vt dixi, præcipuè intendit damnare errorem Lutheranorum de paritate Baptismi, & Eucharistiæ: atque ad hoc respondere debuissent isti censores. Neque dicimus Sacramentum Ordinis pugnare cum Matrimonij Sacramento, sed actum Matrimonij habere aliquid indecens in sacerdote.

Nam si laici continere debent ab vxore ad tempus causa orationis, 1 Corinth, 7. certè actus coniugij impedit orationem, & multò magis sacrificium. Alioqui veros coniuges, sed continentes, ordinamus sacerdotes.

Nota TERTIO, Sacramenta septem, licet sint eiusdem generis, & proinde omnia verè, & propriè Sacramenta: tamen differre specie, & secundum varias rationes nullum esse, quod alicui alteri non præstet. Nam Baptismus excellit omnibus quoad effectum remittendi peccata; nam remittit peccatum originale, quod nullo alio Sacramento remittitur: item remittit omnia actualia, & omnem pœnam eis debitam, quod non faciunt Sacramenta cetera.

Confirmatio excellit omnibus, & ipsi etiam Baptismus (etiam si nolint Lutherani) quoad effectum gratiæ ad bene operandum. Nam in eo Sacramento confertur plenitudo Spiritus sancti; & est Confirmatio quædam perfectio, & confirmatio Baptismi: præsupponit enim totum effectum Baptismi, & superaddit gratiam copiosiore. Vnde Apostolus dicitur Lucæ vii. *Sedere in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Et ante Confirmationis effectum, quam acceperunt in die Pentecostes, licet baptizati essent, timidissimi erant, ita ut omnes in passione fugerent; postea verò accepto Spiritu sancto, facti sunt robustissimi. Quare Cyprianus lib. 2. epist. & Cornelius in epist. ad Fabium apud Eusebium lib. 6. histor. cap. 33 non timuerunt dicere non esse plene sanctificatos, nec perfectos Christianos, qui carent Sacramento Chrismatis: etiam si hanc vocent Calvinus & Kemnitius veterem contumeliam.

Eucharistia excellit omnibus, quoad ipsam substantiam Sacramenti. Nam cetera constant ex re sensibili, & virtute quadam agendi sibi à Deo communicata per motum: at Eucharistia non solum virtutem quadam operatiuam, sed ipsam Christum auctorem illius virtutis verè continet.

Pœnitentia excellit ceteris necessitate, solo Baptismo excepto, cum quo est illi hæc excellentia communis.

Extrema vinctio aliquo modo excellit Pœnitentiæ, quoad effectum gratiæ, sicut Confirmatio Baptismo. Nam præsupponit totum effectum Pœnitentiæ, & superaddit gratiam copiosiore.

pioiorem, quæ non solum posset delere omnia peccata si ad-
essent, sed etiam tollit reliquias peccatorum.

Ordo excellit omnibus, excepta Confirmatione, ratione
ministri; nam solum ab Episcopo conferri potest. Immo eti-
am videtur excellere in hac re Confirmationi. Nam Confir-
matio aliquando ex dispensatione confertur à simplici sacer-
dote: Ordines autem sacri, ac præsertim sacerdotium, nun-
quam nisi ab Episcopis conferuntur. Præterea Ordo ceteris
præstat, quoad aliquid sibi proprium, quia constituit homi-
nes in gradu sublimiore, quam sint ceteri Christiani, non
(ut nugatur Kemnitius) quia præbendas pingues secum
adfert.

Denique Matrimonium excellit significatione: significat
enim Christi unionem cum Ecclesia; unde ab Apostolo ma-
gnum Sacramentum appellatur, Ephes. 5.

Nota **QVARTO**, simpliciter Eucharistiam omnibus ex-
cellere; nam eius excellentia est in ipsa Sacramenti substan-
tia. Et præterea est hoc Sacramentum consummatio om-
nium Sacramentorum, unde etiam post singula conferri so-
let quando ea traduntur adultis: de qua re alibi dicendum
erit.

Nota **QVINTO**, ordinem, quem seruat Concilium in Sa-
cramentis numerandis, non esse ordinem dignitatis sed pri-
mò poni quinque, quæ ad omnes pertinent, deinde duo, quæ
non ad omnes: & quidem in primis quinque seruari ordinem
temporis, quo ex natura sua sumi deberent. Primò enim da-
tur Baptismus. Secundò Confirmatio. Tertio Eucharistia:
hic enim ordo seruatur cum baptizantur adulti, & est ordo na-
turalis. Quartò datur pœnitentia, si contingat peccare post
Baptismum. Quintò Extrema unctio in fine vitæ. Post ista
quinque, quæ sunt omnibus communia, ponuntur alia duo,
quæ non conueniunt omnibus, Ordo, & Matrimonium; &
quidem prius Ordo, quam Matrimonium, quia Ordo est ex-
cellentior: hic enim non debuit haberi ratio tem-
poris, cum non coniungantur hæc duo Sa-
cramenta in vno homine, nisi
per accidens.

V s CON.

CONTROVERSIAM SEXTAM.

De cæremoniis Sacramen- torum in genere.

DE RITIBVS SINGVLORVM Sacramentorum suis locis agemus; hic tantum de ritibus in genere disputandum est. Quam postremam controuersiam disputare cepimus, tum quia res dignissima est, quæ sciatur, tum etiam ut nullus sit canon Concilij Tridentini de Sacramentorum genere, quem non defenderimus; hætenus enim omnes defendimus, præter vltimum, qui dicit anathema iis, qui cæremonias Ecclesiæ, vel contemnunt, vel sine peccato prætermitti posse putant.

Erunt autem quatuor partes huius quæstionis. PRIMA de nomine, definitione, & partitione cæremoniarum, SECUNDA de statu causæ, & hæreticorum erroribus, & mendaciis. TERTIA de explicatione, & probatione veritatis. QUARTA de obiectionibus aduersariorum.

CAPVT XXIX

De nomine, definitione, & partitione cæremoniarum.

QUOD ad PRIMVM attinet, notanda sunt quedam pro statu causæ intelligendo. PRIMVM est quid sit cæremonia. Est autem cæremonia actus externus religionis, qui non aliunde habet latitudinem.

dem, nisi quia fit ad Dei honorem. Religio enim, quæ est nobilissima moralium virtutum, tres habet actus, ut quævis alia virtus, PRIMO, actum internum elicitum, qui est velle Deo debitum honorem, & cultum dare. SECUNDO, actum externum interno respondentem, qui est quælibet externa actio, quæ non aliunde est bona, & laudabilis, nisi quia fit ad Deum colendum, ut sacrificium, genu flexio, & similia. TERTIO, actum imperatū, id est, actum cuiusvis virtutis, qui à religione ordinetur ad Dei honorem. Hoc modo ieiunia, eleemosynæ, & alia id genus dici possunt actus religionis, quando fiunt ad colendum Deum, licet alioqui sint etiam actus aliarum virtutum. De hoc tertio actu dixit S. Iacobus cap. 1, religionem esse visitare pupillos, & immaculatum se custodire ab hoc seculo; & S. Augustinus in Enchirid. cap. 3, dixit. Deum coli fide, & spe, & charitate. Ex his tribus actibus, primus nullo modo est cæremonia; tertius non est etiam cæremonia, nisi quatenus imperatur à religione; secundus est propriè, & simpliciter cæremonia, & de eo tractamus hoc loco.

Quod autem ad nomen attinet: Cæremoniæ apud Hebræos dicuntur **קריה** quod nomen propriè significat non tam ipsam externam actionem, quam legem, seu statutum, quo actio illa præcipitur. Vnde etiam in nouo Testamento cæremoniæ Iudæicæ nomine legis appellari solent, ut Matth. 11. *Lex, & Prophetæ usq. ad Ioannem.* Galat. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est uniuersæ legi faciendæ.* Eam vocem Græci reddunt ubiq. per **δικαιώματα**, id est, iustificationes, quia erant ritus ad hominem iustificandum, & purgandum institutæ. Latinus interpres ferè semper vertit cæremoniam in Testamento veteri vocem Hebræam **קריה**. Nomen autem hoc Latinum vel dictum est ab oppido Cære, ut volunt Lilius lib. 5. & Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. quod in eo oppido sacra Romana seruata sint, quo tempore Galli Romam diripuerunt; vel fortè rectiùs dictum est à cærendo, ut sit cæremonia, quasi carmonia, ut vult S. Augustinus lib. 2. retract. cap. 37. & Gellius lib. 4. cap. 9. & Macrobius lib. 2. Saturnal. cap. 3. eò quòd quædam cæremoniæ in abstinendo, & cærendo positæ sunt, qualis erat apud Iudæos cætere vsu carnis suillæ, & omnia ferè vota Nazaræorum, & aliorum,

aliorum,

aliorum, qui vini, & aliarum multarum rerum usu, & voto crebant.

Sed ad partitionem veniamus. Quinque sunt partitiones caeremoniarum. *PRIMA* partitio sumitur à fine seu effectu. Quaedam enim instruuntur ad iustificandum, vt Sacramenta, & de his modò non agimus: quaedam ad alios quosdam effectus spirituales, vt ad daemones coercendos, vt exorcismi, aqua benedicta, &c. quaedam ad solum ornatum, & significationem, vt vestis alba neophytorum, lumina ceterorum, &c. & de his agimus.

SECUNDA partitio sumitur à causa efficiente, id est, à institutore. Quaedam enim sunt ab ipsa natura quodammodo instituta, quae naturales dici possunt: quale est respicere in caelum, tollere manus, flectere genua, tundere pectus cum Deum oramus: ista enim natura ipsa docet, vnde etiam communes sunt etiam Gentilibus, & quibuscunque sectis. Quaedam sunt à Deo instituta, vt multae in Testamento veteri, & Sacramenta quaedam in nouo; atque haec diuinae caeremoniae appellantur. Quaedam denique sunt ab Apostolis, vel eorum successoribus instituta, quae dicuntur Ecclesiasticae. Et similis est partitio verborum; sunt enim caeremoniae quaedam verba visibilia. Videmus enim quasdam voces esse naturales, vt sunt eae, quibus varios effectus exprimimus; nam eodem modo plorant, suspirant, rident, &c. alias Deo institutas, vt Genes. 1. nomen caeli, terrae, maris, & alibi nomina aliquorum magnorum virorum, denique alias ab hominibus institutas, vt Genes. 2. Adam imposuit nomina animantibus.

TERTIA partitio sumitur à causa formali. Quaedam enim caeremoniae sunt immediatè cultus Dei, vt sacrificium, oratio, adoratio, &c. quaedam disponunt ad colendum Deum, vt ieiunia, coelibatus, vitae asperitas, &c. quaedam sunt instrumenta diuini cultus, vt templa, arae, calices, &c.

QUARTA partitio à causa materiali, seu ab obiecto materiali. Quaedam enim caeremoniae versantur circa personas: vt Exorcismi, insufflationes, aspersio cineris, &c. quaedam circa locum, vt consecratio templi; quaedam circa tempus, vt dies festi, vigiliae, Quadragesima, & sic etiam sunt tempora determinata Sacramentorum celebrationi: quaedam circa modum, vt quod Latine Sacramenta ministrantur; de-

nique quædam circa res ipsas, vt benedictiones aquæ, olei, vestium, palmarum, &c.

QVINTA partitio sumitur ab accidentibus, vt quod aliæ sint vniuersales, aliæ particulares; vt ieiunium Sabbathi temporibus S. Augustini seruabatur Romæ, non Mediolani; & contra lotio pedum post Baptisma, seruabatur Mediolani, non Romæ. Vide Augustinum epist. 118. & Ambrosium libro de Sacramentis 3. cap. 1. Item aliæ temporales, vt abstinentia à sanguine, & suffocato, Actor. 15. aliæ perpetuæ, vt ritus Sacramentorum. Denique aliæ in præcepto, aliæ liberae, de quibus vide Augustinum epist. 118.

CAPVT XXX.

De statu causæ.

AM vt statum causæ intelligamus, obseruanda sunt tria. PRIMO non pauca esse, in quibus aduersarij nobiscum conueniunt. PRIMO enim fatentur aliquas cæremonias necessarias esse ad Sacramentorum administrationem, præter cæremonias, quibus continetur Sacramentorum essentia. SECUNDO eas cæremonias esse adhibendas, quæ habent in Scriptura mandatum, vel exemplum, vt orationes, gratiarum actiones, exhortationes, psalmodiam; ista enim fuisse in vsu Apostolorum, patet ex 1. Cor. 14. & 1. Tim. 2. TERTIO fatentur posse Ecclesiam statuere de his cæremoniis, quæ habentur in Scripturis, certum ordinem, & modum, quo seruari debent, ne sit confusio. Ita Lutherus in lib. de piis cæremoniis, & in lib. de formula Missæ. Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 14. Kemnitius in Examine. 2. part. pag. 171. Denique idem probant tot agenda, quas singulæ ferè Ecclesiæ ipsorum ediderunt.

SECUNDO obseruandum est, multa ab aduersariis reprehendi in doctrina de cæremoniis Catholicorum, sed omnia esse ipsorum mendacia, non dogmata nostra: quocirca sunt hæc omnia notanda, & separanda, vt verus causæ status appareat.

Igitur Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 157. & sequentibus, hæc omnia nobis tribuit. PRIMO, quòd Concilium Tridentinum approbauerit quoscunque ritus ab hominibus ex-

cogi-

cogitatos, licet absurdissimos. Idem habet Calvinus in Antidoto huius canonis: At falsum est: nam Concilium non approbat, nisi ritus receptos ab Ecclesia vniuersali, quos etiam ita approbat Augustinus epist. II. vt dicat contra eos disputare esse insolentissimæ insanæ.

SECUNDO, quòd asseramus retinendos ritus, qui pugnant cum Dei verbo. TERTIO, quòd Papa possit immutare Christi instituta. QUARTO, quòd sit peccatum mortale, & anathemate dignum, mutare vel minimum in his cæremoniis. Idem habet Calvinus in Antidoto. QUINTO, quòd anteponamus humanas cæremonias diuinis præceptis. Idem habet Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. & Confessio in Apologia Augustini artic. 15. & vlt. SEXTO, quòd putemus sine his ritibus humanis non habere Sacramenta veritatem, & efficaciam. Quòd sanè est mendacium impudentissimum: & idem tamen mendacium est apud Tilmannum Heshusium lib. de 600. erroribus Pontificiorum, tit. 15. errore 13. SEPTIMO, quòd singulis cæremoniis tribuamus vim aliquam spiritualem. OCTAuo, quòd aliquibus cæremoniis tribuamus efficaciam Sacramentorum, vt cereo Paschali. Simile quid habet Lutherus in illa homilia de Baptismo, vbi dicit, Catholicos putare aquam benedictam, & similes res consecratas, esse Sacramenta, quam contrarium idem Lutherus dicat in lib. de captiui. Babyl. cap. de Ordine. NONO, quòd præferamus cæremonias nostras ipsis Christi Sacramentis, Idem habet Calvinus in Antidoto, vbi impudentissimè mentitur, nos anteponere salè, & oleum, & sputum aquæ Baptismi. DECIMO, quòd Tertullianus, & Cyprianus ex errore Montanistarum docuerint, exorcismos, & vnctionem habere spirituales effectus. At nihil tale docuisse Montanistas vsquam legimus: sed in Patribus omnibus passim id legimus. VNDECIMO, quòd Cyprianus & Cornel. tribuerint Vnctioni effectum Baptismi, & quòd postea, teste Magistro Sententiarum, correctæ fuerint istæ opiniones, & nunc tamen à Concilio Tridentino iterum renouentur. Sed ista omnia mendacia sunt. Nam Cornelius & Cyprianus non loquuntur de cæremoniis Ecclesiasticis, sed de Sacramento Confirmationis; & ei tribuunt non effectum Baptismi, sed alium proprium. Neque apud Magistrum existat vllum verbum de correctione huius sententiæ, solùm

solùm enim corrigitur error Cypriani de Anabaptismo, lib. 4. sent. dist. 6

His addunt alij quod sentiamus præcipuum Dei cultum in his cæremoniis consistere. Ita Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 9. & 12. item Confessio Augustana, art. 26. qui est de discrimine ciborum. Item per has cæremonias homines iustificari, & in Christi locum quodammodò successisse. Ita Calvinus loco citato, §. 15. & Apologia, Confess. art. 15. Sed hæc omnia mendacia sunt, & ad statum quæstionis non pertinent. Fateamur enim omnes Catholici cæremonias Ecclesiasticas non esse præcipuum cultum; nec ab iis pendere essentiam, & efficaciam Sacramentorum; nec habere vim iustificandi, ut habent Sacramenta, proinde inferiores esse Sacramentis, nec esse approbandos ritus qui pugnant cum verbo Dei; nec esse nimis multiplicandos, ita ut sua multitudine obruant quodammodò religionem, cui seruire debent. Ut enim agricolæ cupiunt in vitibus præter vuas etiam pampinos, quibus ornentur, & adiuuentur vuæ; sed si nimium pampini crescant, & impediant potiùs, quàm iuvent, eos refecant: ita faciendum esse in eiusmodi ritibus, docet Augustinus epist. 119 cap. 19. In his ergo cum aduersariis convenimus.

Nota TERTIO, totam controuersiam consistere in sex capitibus. PRIMVM est, an sint aliqua cæremonia à Christo, vel Apostolis instituta, quæ non habeantur in Scriptura, sed ex traditione sola cognoscantur. SECVNDVM est, an cæremonia, quæ non sunt Sacramenta, habeant vim aliquam spiritualem, ut coercendi dæmones. TERTIVM est, an Ecclesia possit instituere nouas cæremonias. QVARTVM, an possit eas ita instituere, ut teneantur fideles, in conscientia eas feruare, etiam citra scandalum. QVINTVM, an eiusmodi cæremonia sint res bonæ, & meritoria, & pars aliqua diuini cultus. SEXTVM, an lingua Latina Sacramenta celebranda, & ministranda sint.

Ad hæc omnia Catholici respondent affirmatiuè, ad eadem capita, solo excepto tertio; omnes ferè Lutherani, & Calvinistæ respondent negatiuè: de tertio inter se non conueniunt. Lutherus enim in lib. de formula Missæ, & in lib. de piis cæremoniis, & confessio Augustana, artic. 15. & 26. & Philippus in locis, titul. de cæremoniis, & Illyricus in Apologia pro Confes.

Confes.

Confessione Antuerpiensi, cap. 10. & communiter Lutherani fatentur posse Ecclesiam instituire aliquas cæremonias ad eruditionem, & splendorem, & ordinem Ecclesiæ: modò ab sit obligatio, & opinio cultus. At Calvinus lib. 4. Institut. cap. 16. §. 11. contendit id non licere vllò modo, & idem sentire videtur Brennius in Confessione Wirtembergensi, cap. de cæremoniis. Dicit enim, posse Ecclesiam instituire dispositiones concionum, lectionum, festorum, & aliarum rerum, quæ secundum mandata, vel exempla Scripturarum celebrantur: sed non licere comminisci novos ritus ad adumbrandam veritatem, iam in Euangelio patefactam; quales sunt inter cetera accendere cereos, vt vexillis, seu crucibus, ad significandam victoriam Christi, &c. Idem denique satis aperte docet Kenonius, pag. 166. Nam posteaquam dixit arduam quæstionem esse, an hominibus permillum sit, aliquos ritus quocumque consilio superaddere, quos Dei Filius instituit: subiungit, ad uinæ institutioni nihil addendum, aut detrahendum esse: eos qui addunt, id videri facere, quasi cæremoniæ a Christo institutæ, non sint satis idoneæ, & sufficientes.

CAPVT XXXI.

Explicatur, & defenditur veritas.

N VNC vt veritas explicetur, & probetur, adferentur aliquor propositiones. **PRIMA:** *Cæremonias quas Christus, vel Apostoli instituerunt, quæ nulla Scriptura, sed ex sola traditione habentur.* Hæc probanda est fusius, cum de singulis agetur: nunc breuiter probatur ex eo, quod Sacramentum Christum sacrosanctum est, sicut Baptismi Sacramentum, vt Augustinus affirmat lib. 2. cap. 104. contra literas Petiliani, at Sacramenta solus Deus instituire potest; igitur Sacramentum Christum instituit: & tamen nusquam habemus in Scriptura mentionem Christum. Item 1. Corinth. 11. Apostolus ait: *Ceterum cum venero, dissonam.* Et tamen nihil postea scripsit de Sacramenti Eucharistiæ, de quo ibi agebat: neque creditur est eum non præstitisse, quod promiserat, aut eius leges postea interiisse. Quare B. Augustinus affirmat epist. 118. inter alias Apostolorum leges vnã fuisse, vt Eucharistiam ieiuniis præcederent.

petemus; idque cum alijs ritus; quos Ecclesia seruat Apostolum promississe, cum ait: *Cetera cum venero, disponam.* Basiliius libro de Spiritu sancto, cap. 27. multa enumerat, ac primo loco signum crucis, quæ ab Apostolis instituta ad nos sola traditione non scripta venerunt. Pari ratione aquam vinò miscendam in Eucharistia Christum ipsum instituisse asserit Cyprianus lib. 2. epistol. 3. & ex eo Augustinus lib. 3. doctrin. Christ. cap. 21. & tamen non habetur hoc expressè in vlla Scriptura. Sed de his alias

SECUNDA propositio? *Aliquæ ceremoniæ vim habent spirituales.* De hac etiam alibi dicendum est, interim probatur de signo crucis. Nam omnes Patres passim affirmant frontem armandam, & muniendam contra omnes insidias Dæmonum; & miram eius esse virtutem. Vide Tertulianum in initio Scorpiaci Originè homil. 6. in cap. 15. Exodi; Cyprianum lib. 4. epist. 6. Lactantium lib. 3. cap. 26. & 27. Nazianzenum oratione in Iulianum Nyssemum in vita Gregorij Thaumaturgi. Epiphanium hæres. 30. Chrysostomum homilia quod Christus sit Deus Ephrem in lib. de armatura spirituali. Palladium in hist. Lausiaca, cap. 2. & 54. Hieronymum in vita Hilarionis. Sulpitium in vita S. Martini; Augustinum lib. 22. de ciuit. Dei; cap. 8. Prudentium in hymno ante somnum. Paulinum Natali 8. Sed nomine aliorum audiamus. ATHANASIVM in libro de incarnatione & salutari Aduentu Domini: *Signo crucis, inquit, omnia magica compescuntur, & veneficia in efficacia sunt.* Et infra: *Veniat, qui istorum dictorum experimentum capere velit, & in ipsis præstigijs dæmonum, & imposturis vaticiniorum, & in miraculis magiæ utatur signo crucis ab ipsis deriso, nomenq; Christi inuocet, & videbit, quomodo eius rei meru dæmones fugiant, vaticinia conquiescant, magiæ & veneficia iaceant.*

Est autem OBSERVANDVM, tribus modis operari signum crucis in dæmonibus terrendis. PRIMO, ex apprehensione ipsorum dæmonum. SECUNDO, ex deuotione hominis. TERTIO, idque potissimum ex instituto Dei; atque adeo ex opere operato. Ac primum dubium esse non potest, quin dæmon, cum signum crucis fieri videt, recorderetur se Christi cruce deuictum; ac proinde horreat illud signum suæ calamitatis, & fugiat, quomodo cætes fugiunt, cum baculum; aut lapides

X

videtur;

vident. Deinde vim habet hoc signum ex deuotione hominis se signantis, eo modo, quo vim habet oratio vocalis. Est enim signum crucis quædam inuocatio meritorum Christi crucifixi signo expressa, loquimur enim corde, ore, & nutibus. Inque opponere Diabolo, & cuius malo signum crucis, est opponere Christi passionem, id est, inuocare Deum per Christi meritum. Quocirca tunc effectus magis procedit ex interna fide & deuotione, quam ex ipsa figura crucis, sicut cum oramus voce, & impetramus, impetratio non tribuitur sono vocis, sed fidei, & deuotioni. Præter hos duos modos est etiam reuerentia Dei institutione, & ex opere operato. Nam sæpe homines pagani, vel Ethnici, sine vera fide, aut deuotione signo crucis adiuui sunt, vt patet de Iuliano apostata apud Nazianzenum oratione 1. in Iulianum, & de Iosepho Hebræo apud Epiphanium hæresi 30. & de alio Hebræo apud Gregorium libro 7. Dialogorum capite 3. Quare S. AVGVSTINVS libro 83. qq. 9. Nec mirum, inquit quod hæc signa valent, cum à bona Christianis adhibentur, quando etiam cum usurpantur ab externis, qui omnino suum nomē ad istam militiam non dederunt propter honorem, tamen excellentissimi Imperatorum valent. Cum autem non cedunt hu signis huiusmodi potestates, Deus ipse prohibet occultis modis, cum id iustum, atque iudicat. Nam nullo modo ulli spiritus audens hæc signa remnere, contremiscunt hæc ubicunque illa prospexerint. Hæc ille.

TERTIA propositio: *Potest Ecclesia instituire nouas ceremonias, non quidem ad iustificandum impium, sed ad augmentum effectus spiritualis.* NOTA pro explicatione, ceremonias Ecclesia institutas tribus modis posse esse utiles. PRIMO, ad ornandum, & representandum aliquod mysterium religionis, & eo modo iuuandos radios, & de hoc inter Catholicos nulla potest esse dubitatio. SECUNDO, ad morbos curandos, & dæmones, pellendos, & peccata venialia purganda, & alia genus, idq; per modum impetrationis, vt cum Ecclesia benedicit candelas, palmas, agros, &c. Ista enim valent ad effectum illos, ad quos instituuntur ex vi orationum Ecclesiæ, quæ sine dubio exaudiuntur; & de hoc etiam non est quæstio apud Catholicos. TERTIO modo probabilis est, posse Ecclesiam instituire eiusmodi ceremonias ad eisdem effectus per applicationem.

rationem Christi meritorum; ita ut ex opere operato illos effectus producant, quomodo Sacramenta ex opere operato iustificant. Christus enim sine dubio meruit Ecclesie suae non solam gratiam, & gloriam, sed etiam omnia alia beneficia, quae illi utilia esse possunt. Et quidem ad gratiam, & iustificationem impij consequendam instituit ipse Sacramenta, quibus applicentur ipsius merita; nec licet iam alia signa instituire ad effectum illum principalem: ad alia beneficia minora reliquit Ecclesiae potestatem, ut instituat signa, quibus applicentur ipsius merita. Ita quidam disputant, sed non est hoc usque ad eum certum, praesertim cum videamus non habere signa ista infallibilem effectum. Quanquam posset dici habere effectum infallibilem, si id sit utile hominibus, non autem absolute, quia saepe non expedit nobis ea beneficia consequi quomodo de extrema unctione dicere solemus, quoad effectum sanitatis corporalis.

Sed quidquid de hoc sit; nostra propositio solum asserit contra haereticos, licere Ecclesiae instituire novas caeremonias, non ad iustificandum a peccatis mortalibus, sed ad alios fines. Probatur PRIMo exemplis Synagogae, vel hominum priuatorum in Testamento vereri. Non est enim vlla ratio, cur non possit Ecclesia Christi id, quod sine Dei mandato expresso, quanquam non sine Dei inspiratione, aliqui priuati homines vel Synagoga poterat. Gen. 28. Iacob cum nondum Patriarcha esset, sed priuatus homo, Deo quidem ut videtur, impellente non tamen expressè mandante, nouam caeremoniam excogitauit. Erexit enim lapidem in titulum, fundens oleum delupet, & vocauit nomen loci illius Bethel in memoriam visionis, quam in eo loco habuerat. Item Synagoga Iudeorum auctore Mardocheo addidit nouum festum diem solennem omnibus celebrandum, quem Deus non instituerat in lege, ut habemus Ester 9. Idem factum est tempore Iudith in additione alterius festi; sic enim legimus cap. vlt. *Dies autem victoriae huius festiuitatu ab Hebraei in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur a Iudeis ex illo tempore, usque in presentem diem.* Neque obstat, quod hunc librum haeretici non recipiunt: satis enim est nobis, si fide illi habeant, quam habent Liius, aut Salustio; non enim hic agitur de aliquo abstracto dogmate, sed de Historia rei gestae. Simile habemus in

Machabæis lib. 1. cap. 4. ubi instituitur nouum festum dedicationis altaris, ad quod festum celebrandum, etiam Dominus ipse in Hierusalem ascendit, Ioan. 10.

SECUNDO probatur ex Apostolorum exemplo. Apostoli enim Act. 15. congregati in Concilio, nouam cæremoniam instituerunt, nimirum ut Gentiles, abstinere à sanguine suffocato; quod certe nusquam Deus iusserat, nisi iudæis præterea iam erat euacuata, & abrogata lex illa iudæica Christi mortem. Vnde fuit verè noua cæremonia illa Apostolorum instituta ad alium finem, quàm olim iudæica; vnde dicitur dogma Apostolorum Act. 16. Et præterea iam supra probauimus multa Apostolos instituisse, licet in Scripturis non habeantur. Nulla autem est ratio, cur non possint addere Ecclesie, quod tunc poterat. Non enim Apostoli id fecerunt ex aliqua noua reuelatione sibi concessa, sed ex potestate ordinaria gubernandi Ecclesiam; ut patet ex eo, quod Concilium cœgerunt, & collatis sententijs statuerunt, quod iudicauerunt.

TERTIO; si Ecclesia non posset id facere, vel repugnaret esset ex parte Ecclesie, vel ex parte cæremoniarum, vel ex parte nouitatis, id est, vel non posset, quia non habet auctoritatem aliquid statuendi, vel quia cæremonie (ut dicit Brentius) sunt propriè Testamenti veteris, proinde non conueniunt Testamento nouo, vel quia non licet aliquid addere cæremonijs a Christo institutis: At nihil horum dici potest: nam Ecclesia potest aliquid statuere, manifestè patet, vel ex eo, quod ab antiquis fidei singulis ætatibus Concilia celebrata sunt, quæ leges per canones ediderunt: damnare autem omnia Concilia, manifesta insania esset; ut interim omittam argumenta plerumque quibus hoc ipsum alibi demonstrauimus. Non repugnare autem cæremonijs nouæ legi, patet ex Sacramentis a Christo institutis, quæ sunt verissimæ cæremonie, ut etiam aduersarij concedunt denique non repugnare ipsam nouitatem, patet, quia nusquam Dominus prohibuit, ne adderemus cæremonias ad Sacramenta ipsius commodius, & vtilius administranda. Immo cum Dominus paucissimas cæremonias instituerit, nec tradiderit modum, quo ministrari deberent, id reliquit sine dubio prouidentie pastorum ipsius Ecclesie, ut etc docet Augustinus epist. 118. cap. 6.

QUARTA propositio: *Ceremoniæ ab Ecclesia institutæ non possunt omitti sine peccato, etiã circa scandalum.* Hæc pendet ab alia quæstione. An leges Ecclesiasticæ obligent in conscientia: quam disputauimus lib. 4. de Pontifice, cap. 15. & sequentibus. Ratio præcipua est ex Paulo Rom. 13. *Non est potestas nisi à Deo: quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt, itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Et infra: *ideoq; necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Quæ sententia etiã si ab Apostolo applicetur in particulari temporalibus Principibus, cum subiungit: *Si malè egeris, time; non enim sine causa gladium portat.* tamen sententia est generalis de omnibus habentibus potestatem, vt Calvinus concedit lib. 4. Instit. cap. 10. §. 5. & patet ex illis verbis: *Non est potestas, nisi à Deo.* Ista enim propositio æquiualeat huic; *Omnis potestas à Deo est.* Esse autem in Ecclesia potestatem quandam Præpositorum supra ceteros, negari non potest, cum id Scriptura passim doceat, vt Rom. 12. *Qui præest, in sollicitudine.* 2. Cor. 13. *Hæc absens scripsi, vt nõ præsens durius agam secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus.* Hæb. 13. *Obedite Præpositis vestris.* Efficitur igitur, vt qui leges Ecclesiæ non seruant, peccent in conscientia. Id enim significant illa omnia: *Dei ordinationi resistit: & ipsi sibi damnationem acquirunt: & necessitate subditi estote: & nõ solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Vide plura loco citato.

Sed in particulari, quòd ceremoniæ non sint omnes liberæ obseruationis, probatur ex eo, quod propter ceremonias natæ sunt in Ecclesia grauissimæ dissensiones, & sub pœnis grauissimis impositæ sunt leges de ceremonijs, & tandem hæretici habiti sunt, qui non obediebant. Quæ omnia sunt argumenta manifesta, rem istam non esse liberam: non enim de rebus liberis nascuntur dissensiones.

PRIMA dissensio in Ecclesia fuit ob ceremonias legales, quæ dissensio sopita est ab Apostolis Act. 15. Vbi cum dicunt: *Visũ est Spiritui sancto. & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, præter hæc necessaria, vt abstineatis vos à sanguine,* &c. non vocarent onus legem ceremonialem; neque rem necessariam, nisi obligaret in conscientia.

SECUNDA dissensio fuit de die Paschatis, hoc est, de cere-
 monia. Et tanti fecit Ecclesia hanc cere-
 moniam, ut Victor Papa I. totam Asiam separare voluerit ab unitate fide-
 um, quod nolent Asiatici in ea re parere. Testis est Eusebius
 libro 5. histor. cap. 25. Deinde verò Concilium Nicænum
 propter istam quæstionem potissimum conuenit, ut scribit
 Epiphanius hæres. 70 & Constantinus in Epistola sua ad
 Eusebium lib. 3. de vita Constantini: & Athanasius in Episto-
 la de synodis Arimini, Seleuciæ: vbi etiam addit Concilium
 Nicænum disertis verbis imperasse, ut omnes obedirent. In
 Concilio Antiocheno paulò post celebratum excõmuni-
 cat can. 1. eos, qui legem Concilij Nicæni de Paschate non ob-
 uant Denique a Patribus habiti sunt hæretici, qui eam cere-
 moniam diuerso modo seruare volebant, ut patet ex Epipha-
 nio hæres. 50. Augustino hæres. 29 & Theodoro lib. 3. de
 bulis hæreticorum.

TERTIA dissensio fuit de ritu Baptismi, an hæretici
 baptizarent. Quæ etiam dissensio multum exercuit Ecclesiam
 & multa inde Concilia facta sunt, & tandem habiti sunt hæ-
 retici Donatistæ, quod non obtemperarent definitioni Con-
 cilij generalis. Vide Eusebium lib. 6. histor. cap. 3. & Augu-
 stinum in magna parte tomi 7.

Alia fuerunt postea dissensiones de delectu ciborum, de
 temporibus ieiuniorum, de diebus festis, peregrinationibus,
 vigiliis, cereis, aliisque ceremoniis, ob quas numerati sunt
 hæretici Encratitæ apud Epiphanium hæres. 46. & Au-
 gustinũ hæres. 23. Deinde Manichæi, qui plurimas ceremoni-
 as Ecclesiæ reiciebant apud Augustinũ libro 20. contra Fac-
 stum capite 3. & 4. Deinde Eustatiani apud Socratem libro
 capite 33. tum Aëriani apud Epiphanium hæres. 75. & Augu-
 stinum hæres. 3. tum Vigilantium. Inde Cladius Taurinensis apud Iohannem
 in libris tribus de sacris imaginibus. Inde Petrobrusiani apud
 Bernardum in epist. 240. Inde Waldenses apud Guidonem in
 summa de hæreticis: & Thaburitæ apud Encam Syluam
 libro de origine Bohemorum, cap. 35. Denique Iohannes Wal-
 densis apud Thomam Waldensem, tomo 3. de Sacramen-
 tibus.

Vltimò probatur hæc propositio: quia si libera esset cere-
 monia.

moniarum obseruatio, nullo modo fieri posset, vt aliquis ordo, & vniformitas in Ecclesia seruaretur. Si enim nunc vix seruetur vniformitas in rebus quibusdam præcipuis, cum tam seuerè id præcipiatur, quid fieret si esset res libera? Et tamen iubet Apostolus I. Corinth. 14, vt omnia honestè, & secundum ordinem fiant. Quæ ratio Calvinum mouit, vt cæremonias suas voluerit lege sanciri. Nam libro 4. Institut. capite 10. §. 27. dicit, dissolui suis neruis, & deformari, ac dissipari Ecclesiam, si vnicuique liceat mutare cæremonias, & §. 31. dicit, libera quidem conscientia debere seruari cæremonias, sic tamen, vt non contemptui habeantur, nec supina negligentia prætereantur: & infra dicit, non esse crimen, si per imprudentiam, aut obliuionem aliquid omittatur; vbi indicat non esse crimen si per contemptum, vel crassam negligentiam omittantur. At nihil aliud Ecclesia de suis cæremoniis docet.

QVINTA propositio: *Cæremonie nõ sunt res indifferentes, sed sunt res utiles, meritorie, & pars quædã cultus diuini.* Probanda sunt hæc omnia per partes. Ac **PRIMUM**, quod cæremonie sint utiles, probatur his rationibus. **PRIMO**, Cæremonie, vt oriuntur ex interna pia affectione, & deuotione, ita etiam illam conseruant, nutriunt, augent, vt Augustinus docet libro de cura pro mortuis, cap. 5. & epist. 119. cap. 11. & lib. 9. Confess. cap. 6. & 7. Et nos ipsi hoc experimur, cum intramus Basilicas ornatas, & mundas, & crucibus, ac sacris imaginibus & aris instructas, & accensis lampadibus, deuotionem facillimè concipimus: contra autem cum ingredimur templa hæreticorum, vbi nihil est, nisi sedes ad concionandum, & mensa lignea ad cænam faciendam, videmur ingredi profanam aula, non domum Dei.

SECUNDA utilitas est, quod nõ solùm affectum, sed etiam intelligentiam iuuant cæremonie, vt Augustinus docet eadem epist. 119. cap. 7. & præsertim rudibus sunt cæremonie loco Scripturæ, vel picturæ. Adde, quod aliquando ex vetustis cæremoniis melius persuadentur aliqua dogmata, quam multis testimoniis. Certè S. Augustinus libro de peccatorum merit, & remis. cap. 34. & lib. 6. in Iulianum, cap. 2. apertissimè se probare putauit, peccatũ originale esse in paruulis ante Baptismum, quia secundum vsum Ecclesiæ exorcizantur, &

insufflantur, & iubentur per ora gestantiū abrenunciare Diabolo, & operibus eius.

TERTIA utilitas est, quòd diuuant memoriā. Nisi enim quotannis repræsentaremus varijs cæremonijs Dominum, appaitionem, passionem, aliaque mysteria redemptionis, facillè mandarentur obliuioni tam insignia beneficia.

QUARTA est exercitium fidei. Valde enim fidem exercet cum contra Diabolum armamur signo crucis, vel aqua benedicta, vel similibus rebus. Protestamur enim ea cæremonia certo credere, tantam esse potentiam crucifixi, vt ad eius similitudinem imaginem dæmones fugiant.

QUINTA est conseruatio religionis. Id enim cæremoniae præstant, ne religio vilescat, & contemnatur, & sic paulatim pereat. Nam excellentia religionis nostræ præcipua, quia spiritualis est, non facillè perspicitur à nobis, qui corporei sumus. Ideò non proponuntur nuda mysteria, sed vestiuntur, & conuantur, vt externam quandam maiestatem sensibus obijciant, & per eam maiori cum reuerentia ab ipsa mente percipiuntur. Itaque sunt cæremoniae religioni, quod sal carnis, & cerebri medullæ. Quocirca rectè Augustinus lib. 19. contra Faustianum cap. 11. affirmat nullam religionem, neque veram, neque falsam sine cæremonijs posse consistere. Atque hinc apud veteres, Theologum esse, nihil erat aliud, nisi scire, quæ innumera quibus cæremonijs colerentur, vt ex Platone intelligi potest in Dialogo de regno. Et apud Iudæos summum quid fuisse scire cæremonias, patet ex cap. 18. Exod. vbi Ietro monet Moysen, vt iudicia ciuilia committat alijs, ipse autem doceat populum cæremonias, & ritum colendi. Apud Christianos quoque fuisse etiam in magno pretio cognitionem cæremoniarum, vel vna quæstio de Paschate, abundè demonstrat. Quod idem colligitur ex Basilio epist. 64. Leone epist. 4. Innocentio epist. 1. ad Decentium, qui reprehendunt Episcopos, qui cæremonias ignorant.

SEXTA est distinctio Catholicorum ab hæreticis. Nam Sacramenta sunt quidem symbola quædam, quibus discernimur ab infidelibus, tamen ab hæreticis vix per Sacramenta distingui possumus, sed per cæremonias optimè distinguimur. Hoc enim tempore signum crucis, abstinencia a carnibus

bus feria sexta, & similia sunt optima signa distinguuntia Catholicos ab hereticis. Hac de causa initio Ecclesie mutarunt Apostoli Sabbathum in Dominicam, ne videremur iudaizare: & Epiphanius in fine librorum contra omnes hereses, recensuit ceremonias Ecclesie, ut indicaret quasdam veluti notas, quibus Ecclesia ab omnibus sectis discernitur. Hinc etiam sancti viri semper maluerunt mori, quam cogi ad aliquam ceremoniam dimittendam, cum intelligerent non abijcere signum militie, nisi militie desertores. Testis est S. Eleazarus lib. 1. Machab. cap. 6 qui maluit occidi, quam simulare se comedisse carnem suillam, ne eo modo videretur religionem suam deseruisse: quem postea sequuti sunt septem fratres Machabaei lib. 2. cap. 7. Testis est etiam ille, qui Tertulliano auctore in lib. de corona militis, mori maluit, quam cum ceteris militibus laurea coronari: quoniam apud Christianos tum ceremonia erat id non facere.

Iam vero, quod sint meritoriae, ac Deo placeant, **PROBATVR**, quia omnia opera virtutum Deo placent, & apud eum premium merentur, si fiant ut oportet, id est, cum fide & charitate. Sunt autem ceremonie opera virtutum. Nam ut minimum sunt actus religionis, saepe etiam sunt actus simul religionis, & alicuius alterius virtutis, & denique cum sunt imperatae, sunt etiam actus obedientiae. **SECUNDO**, professio fidei exterior Deo placet, ut patet Matth. 10. *Qui me confessus fuerit etc.* Et Rom. 10. *Ore confessio fit ad salutem.* Sed ceremonijs profitemur fidem, ut patet; quia non minus cognosceret Turca me esse Christianum, si videat me venerari crucem, quam si dicam me esse Christianum. Vnde etiam aduersarij fatentur, per Sacramenta nos protestari fidem. **TERTIO**, Deo placet fides, spes, charitas, deuotio, & omnis interior actus bonus; ergo etiam placebunt actus exteriores, qui partim sunt effectus interiorum, partim illos ipsos (ut diximus) augent & conferuant. Vnde Exod. 17. cum Moyses oraret eleuatis manibus, populus Dei vincebat, cum dimitteret manus, vincebatur.

Quod autem dici possint pars cultus diuini, **PROBATVR**; Nam ipsa naturalis ratio docet hominem, qui constat animo & corpore, debere Deum honorare & colere, & animo per actus interiores, & corpore per exteriores. Vnde **CYPRIANVS**

in sermone de oratione Dominica. *Cogitemus*, inquit, nos habere conspectum Dei stare: placendum est diuini oculi, & habere corporum, & modo vocis. SECUNDO, omnes aliae virtutes, licet in animo consistant principaliter, tamē consumantur per actus exteriores, vt patet de temperantia, fortitudine, & ceteris; cur ergo non idem dicamus de religione? Et confirmatur quia si oratio vocalis omnium consensu est cultus Dei, cur non etiam adoratio corporalis? Vt enim oratio vocalis est cultus, quia est signum mentalis; ita adoratio erit cultus, quia est signum internae adorationis. TERTIO, natura docet, Deum esse colendum summo modo, cum sit summum Esse. At magis colit qui corpore, & animo, quam qui animo tantum; igitur corporalibus caeremoniis Deus potest coli. QUARTO, Deus verè offenditur, & ignominia afficitur non solum actu interno, sed etiam externo; igitur honorandus est non solum actu interno, sed etiam externo.

Sed ad hæc omnia responderent aduersarij. non negare, quin aliquibus caeremoniis Deus coli possit, & debeat, sed negare de caeremoniis ab hominibus inuentis, Deo enim non placet vllus cultus, quem ipse non instituit, aut certè, cui non dederit testimonium verbo suo.

At contra; Nam aut requiritur, vt in particulari, & expressè Deus approbauerit cultum, aut sufficit si in genere, & in virtute probauerit. Non potest dici primum, Deo videlicet non placere cultum, quem ipse in particulari expressè non probauerit. Nam sine dubio placuit illi cultus, Abel qui obtulit de adipibus gregis sui, Genes. 4. & Hebr. 11. & tamen hoc Deus non præceperat: & similiter placuit cultus Iacob, qui erexit lapidem in titulum, Genes. 28. & cultus B. Virginis, quæ vocatur perpetuam virginitatem, quam Deus nusquam imperauerit; ergo satis erit, si in genere Deus aliquid commendauerit. Et hoc faterur Calvinus. Nam lib. 4. Instit. cap. 10. §. 30. probare volens genucationē in oratione esse bonam, immo & diuinam, adfert illud testimonium Apostoli, 1. Cor. 14. *Omnia honestè, & secundum ordinem fiant in vobis*; ac dicit genucationē esse bonam, & diuinam, quia in genere indicatur Paulo in illo decoro, quod præscribit in oratione. At hoc modo omnes nostræ caeremoniæ sunt bonæ, & diuinæ, nam indicantur in genere à Deo, & probantur multis modis. P. 1. 1.

MO, in hoc ipso testimonio Pauli nō magis includitur genu-
latio, quā cereorū accensio, & sacræ vestes, & alia id genus.
SECUNDO, cū Deus iubet obediri præpositis, in genere iu-
bet seruari omnes leges Ecclesiasticas; quarum non pauca
sunt de caeremoniis. DENIQUE, Deus est auctor omnium vir-
tutum; nam Sap. 8. dicitur de diuina Sapientia: *Sobrietatem,
& prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus ni-
hilest in vita vtilius hominibus.* Vbi enumerantur quatuor
virtutes Cardinales, ad quas omnes aliæ reducuntur. Deus er-
go docet, & commendat religionem, quæ est pars iustitiæ, &
proinde cultum externum, qui est pars quædam religionis.

SIXTA propositio: *Sapientissimè institutum est, ut in Ec-
clesia Latina, Latinè Sacramenta ministrantur.* NOTA
PRIMO; Cū de lingua, qua Sacramenta ministrari debent,
agitur, debere excipi Matrimonium. Quia enim Matrimo-
nium consistit in consensu mutuo, necessariò requiruntur ver-
ba, vel nutus, qui ab vtraque parte intelligantur. Et similiter
Confessio Peccatorum debet fieri lingua vtrique nota: licet
Confessio non tam sit Sacramentum, quā Sacramenti ma-
teria.

NOTA SECUNDO; Non esse de iure diuino, qua lingua Sacra-
menta ministrantur, neque id ad essentiam Sacramentorum
pertinere; tam enim valebit Baptismus, si ministretur Latinè,
quā si Italicè, vel alia lingua: tamen ob multas, easque
grauissimas causas, visum est Ecclesiæ, & ipsi spiritui sancto,
qui eam regit, ut Sacramenta non ministrantur lingua vulga-
ri, nisi fortè in casu necessitatis.

NOTA TERTIO; Nos loqui de Ecclesia Latina: nam in Eccle-
sia Græca rectè faciunt, cū Græca lingua vtuntur, & in Ec-
clesiis Syriæ, cū vtuntur lingua Chaldaica. Nam requiritur
ad ministerium Sacramentorum lingua non vulgaris, sed quæ
tamen non sit omnino incognita, saltem doctis, alioqui non
inuenirentur pastores, & ministri necessarij. Tales autem sunt
lingua Græca, Chaldaica, & Latina: nulla enim est vulgaris, &
tamen quælibet est communis, & nota peritis in suis regioni-
bus. Idem ferè dici potest de Arabica, quæ nunc est communis
multis orientalibus Prouinciis, & in ea celebrantur officia di-
uina, sed alia est Arabica vulgaris, alia Arabica, qua vtuntur
in sacris.

PROBATVR hæc propositio PRIMO, ex Ecclesiæ antiqua consuetudine Ecclesia Latina semper Latinè Sacramenta ministravit, licet iam diu desierit lingua Latina esse vulgaris. Id patet ex Isidoro, Alcuino, Amalario, Rabano, Strabone, Micrologo, Ruperto, Thoma VValdensi, qui scripserunt de diuinis officijs in Hispania, Gallia, Germania, Italia, Anglia, quo tempore lingua Latina nusquam erat vulgaris, & apertissimè docent, lingua Latina Sacramenta ministrari solita. Describunt enim Latinè totum ritum, & formalia verba, quibus uti oportet. Præterea in Sacramentis ministrandis semper leguntur aliquæ partes diuinæ Scripturæ, & maximè apud aduersarios. at non exstabant tunc Scripturæ, nisi Hebræicæ, Græcæ, & Latinè, ut patet ex Beda lib. 7. hist. Gentis suæ, cap. 1. ubi dicit, in Anglia sua ætate fuisse quatuor linguas vulgares, sed Latinam fuisse communem omnibus ratione Scripturæ. Rabanus quoque lib. 3. de institut. Clericorum, cap. 8. dicit, non exstitisse sua ætate, nisi in his tribus linguis diuinitus literas. Denique non proferunt aduersarij editionem Germanicam, vel Gallicam, vel etiam Hispanicam, aut Italianam Scripturarum, nisi à paucis annis factam. Possent obijcere editionem Gothicam, quam VVlphalas Episcopus Gothorum fecisse dicitur in Tripartita histor. lib. 8. cap. 13. & apud Societatem lib. 4. cap. 27. Sed Episcopus ille non prius id fecit, quam Arianus cum toto suo populo esse cœpit. ADDE vltimò duo exempla, quæ apertè indicant olim non fuisse vsum linguæ vulgaris in Sacramentorum celebratione. VNUM est Moruorum, qui ut est apud Æneam Syluum de origine Bohemorum, cap. 13. impetrârunt à Pontifice Romano, ut possent officia diuina celebrare lingua Sclauonica. ALTERVM Bohemorum, quibus idem petentibus, negauit Gregorius Vllus est in 7. lib. epistolarum eius. At si fuisset vsus communis tunc linguæ vulgaris, non petissent hanc licentiam.

SECUNDO probatur ratione. Nam nulla est necessitas quæ cogat lingua vulgari Sacramenta ministrari, & contra multa sunt incommoda, si id fiat. Non esse vllam necessitatem probatur. Nam si vlla esset necessitas, ea maximè, intelligant id quod dicitur, qui Sacramenta percipiunt: at hæc non est vera necessitas. Nam verba Sacramentorum aut diriguntur ad elementa, ut consecratio Eucharistiæ, benedictio

æquæ, & olei; elementa autem nullam linguam intelligunt: aut diriguntur ad Deum, vt formæ verborum deprecatorix, qualis est in extrema vnctione. Deus autem omnes linguas intelligit: aut diriguntur ad personas; sed consecrandas, vel absoluedas, non autem instruendas, & docendas, vt in Baptismo, & Absolutione, & proinde per accidens est, si persona intelligat. Cuius signum est, quia verissimè, & efficacissimè baptizantur, & reconciliantur etiam ij, qui non vtuntur ratione, vt patet in Baptismo infantium, & in reconciliatione ægrotorum, qui sunt à sensibus alienati: quos posse reconciliari, vt etiam baptizari, si Baptismo careant, docet Augustinus libro I. de adulterinis coniugijs, cap. 26 & 28. & Concilium IV. Carthaginense, can. 76. & Leo I. epist. 91. ad Theodorum. Adde, quod nulli ferè sunt in Ecclesia Latina adulti tam rudes, qui non intelligant verba Sacramentorum, licet Latina, aut certè non intelligant in genere per ea verba sibi tale, aut tale Sacramentum ministrari.

Esse autem incommodum, si vtamur lingua vulgari, patet **PRIMO**, quia impeditur commercium Ecclesiarum; non enim poterunt conuenire in Ecclesijs Germanorum, Anglorum, Polonorum, Itali. Galli, Hispani, neque contrà. Quod multum nocet vnitati, & communicationi, quæ deberet esse inter membra vnius corporis. Et præterea cogentur Christiani extra suas regiones carere diuinis officijs.

SECUNDO, Sacramenta requirunt maiestatem, & reuerentiam quandam, quæ certè melius conseruatur, si vtamur lingua non vulgari, & communi. Quomodo enim æquum est vt in Sacramentis ministrandis vtamur alia domo, alijs vestibus, alijs instrumentis, quàm ordinarijs, & quotidianis: ita par esse videtur, vt vtamur alia lingua. Nec tamen somniamus, vt putat Kemnitijs, linguam Latinam esse magis sacram quam sint cæteræ, sed hoc ipso dicimus eam habere plus venerationis, quod non est vulgaris.

TERTIO expedit, vt verba Sacramentorum conceptis verbis, & eodem modo ab omnibus proferantur, vt periculum caueatur mutationis, vel deprauationis. Id autem facillimè seruabitur, si eadem lingua omnes vtantur; difficilimè, si diuersis.

QUARTO, si lingua vulgari Sacramenta ministrentur, a-
peric-

perietur porta latissima ignorantiae: contenti enim erunt ministri, si sciant legere. Itaque paulatim obliuiscuntur linguam Latinam, atque ita non legent Patres, & proinde non intelligent Scripturas.

CAPVT XXXII.

Soluuntur obiectiones contra caeremonias.

IOannes Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. multa obicit contra caeremonias, quae ordine reflexe sunt. PRIMVM Argumentum, §. 2. *Apostolus 1. Corinth. 7. ne una quidem in re laqueum iniectus ausus est; neque id nulla causa. Prospiciebat enim quantum vulnus infligeretur conscientiae, si earum necessitas illi imponeretur, quarum relicta esset à Domino libertas.*

RESPONDEO; Agit Apostolus eo loco de continentia virginali, quam Dominus non imperauerat, sed consulerat; & tamen equum fuerat, ut Apostolus non faceret preceptum, quod Dominus consilium esse voluit. At non eadem est ratio aliorum rerum, de quibus Dominus nihil in particulari precepit. Illa enim possunt ab Ecclesia, vel imperari, vel consuli, praeter res ipsae requirunt. Vnde idem Apostolus, qui continentiam imperare noluit, multa alia imperauit, & praeter caetera Thess. ult. sic ait: *Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo, ut confundatur.* Et Apostoli Act. 15. imposuerunt Gentibus omnia abstinendi à sanguine, & suffocato, & necessarium id esse dicunt; & tamen Dominus liberum id reliquerat.

SECUNDVM Argumentum, §. 3. *Apostolus in epistola ad Colossenses docet, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos, & ad plenam instituit, qualiter sit colendus. Quo hoc demonstrat; primo aperte dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo: initio secundi capituli dicit, omnes thesauros sapientiae & scientiae in Christo esse absconditos: inde postea concludit; Caueant fideles, ne per mentes Philosophiam abducantur à grege Christi secundum constitutiones hominum: in fine autem capituli maiore adhuc fiducia*

damnat omnes ἑδελοθησκείας, hoc est, filitios cultus, quos homines sibi ipsis commiscuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent.

Respondeo PRIMVM, epistolam illam ad Collossenses, nihil habere contra Ecclesiasticas leges de cæremoniis. Nam vt ex Chrystostomo, Ambrosio, Theodoro, Theophylacto & Oecumenio constat, scripta est contra Simonem Magum & alios eius temporis hæreticos, & impostores, qui persuadebant hominibus, per Angelos quosdam oportere accedere ad summum Deum, nec sufficere Christum; & præterea obtudebant Christianis cæremonias, partim Iudaicas, partim Ethnicas. Hinc igitur in 1. cap. fusè tractat de excellentia Christi, ac dicit, eum esse caput omnium, & super omnia, & Angelos ab ipso, vt auctore pendere. Deinde in 2. capite monet, ne decipiantur per Philosophiam, videlicet Platonis, & similium qua utebatur Simoniani, & Gnostici, & simul arguit eos, quod Sabbatha & neomenias seruent, quæ Iudaica sunt, & euacuata per Christum; & quod abstinerent a cibis quibusdam, vt immundis; & quod in religione Angelorum ambularent, putantes per eos tantum ascendi posse ad Deum; quæ omnia sunt falsa & superstitiosa.

Deinde RESPONDEO ad singulas propositiones Caluini. PRIMA est: *Christus ad plenum nos instruxit de vero Dei cultu.* RESPONDEO, id verum esse de instructione generali, non autem de particulari, vt ipse etiam Caluinus fatetur infra §. 30. ubi agit de geniculatione.

SECUNDA est: *Apostolus docet non esse petendam ab hominibus doctrinam de vero cultu.* RESPONDEO, docet non esse petendam ab hominibus, qui contraria Christo doceant, vt erant Philosophi, & Simoniaci, sed bene esse petendam ab hominibus, qui super Christum ædificant, & secundum eius regulam, & doctrinam docent in particulari, quod ille solum in genere indicauit. Ipse enim ait, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

TERTIA est: *Apostolus damnat omnem cultum humanum & voluntarium.* RESPONDEO, vocari cultum humanum, & voluntarium apud Paulum eum, qui est merè humanus, & proprio ingenio inuentus, id est, qui non est conformis fidei, & principis doctrinæ Christi. Quæ autem ab Ecclesia docen-

tur,

tur, non sunt merè humana, cum Deo inspirante instituerentur. Vnde 1. Corinth. 14. posteaquam instituerat Paulus varios ritus in Ecclesia de ordine prophetandi, & loquendi, & vt mulieres taceant, de quibus Dominus nihil expressè mandauerat, subiungit Apostolus: *Si quis Propheeta, aut spiritus in est, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* Vbi vocat mandata Domini, quia eius inspiratione data erant, idèd vult à spiritualibus cognosci. Si enim fuisset expressa Domini præcepta, non fuisset opus spiritu ad ea cognoscenda.

Argumentum TERTIVM § 9. *Apostolus Galat. s. non patitur villo modo, vt fidelium conscientie in seruitutem redigantur. Non ergo licet instituire ceremonias, quæ obligentur conscientia.*

RESPONDEO, loquitur Paulus de seruitute Indaica, qua subiicerant illi sub antiqua lege, non autem de quavis obedientia legis. Nam alioqui idem Apostolus Roman. 13. docet, obediendum potestati: *Nō solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Vbi NOTANDVM est, legem veterem dici iugum seruitutis, non quia obligabat in conscientia; id enim est commune omni veræ legi) sed quia difficillima, & laboriosissima erat, & non habebat secum annexam gratiam, qua impletur amore iustitiæ: vnde vel non implebatur, vel implebatur timore pœnæ, (si qui enim amore iustitiæ illam implebant, quales Patriarchas, & Prophetas, & multos alios fuisse negari non potest; id non ex lege, sed ex gratia noui Testamenti habebant) & eo modo premebat, & grauabat in iugum grauiissimi iugi. Atque ab hoc iugo deterret Apostolus Galatas. Illi enim cum circumcidi vellent, excidebant à gratia Christi, & simul obligabant se ad omnem legem seruandam, quod erat prorsus redire ad statum veteris Testamenti. Caluinus pessima fide Scripturas tractat, dum eas detorqueat à vero sensu ad suam hæresim comprobendam.

Argumentum QVARTVM §. 10. & 15. *Dominus, Matth. 23. reprehendit traditiones hominum, & idem facit Iohann. 29. Frustrâ colunt me mandatis hominum.* RESPONDEO, in hoc §. 10. sunt multa impudentissima mendacia, quæ toto lapso Geneuensi nunquam elui possent: vt, quòd Catholici interdiciant coniugium, & concedant scorta, quòd gratius intel-

cent, si quis die Veneris modico carnis gustu linguam infece-
rit, quam si omnibus diebus totum corpus scotando foeda-
uerit, &c. Ad loca Scripturae, quae etiam passim afferuntur à
Philippo, Brentio, Kemnitio, & aliis, dico Dominum tria re-
prehendere solitum in caeremoniis Iudaicis. PRIMO, quòd
quaedam pugnarent cum mandatis Dei; vt erant illa Matth.
15. & Marci 7. vt filij donarent Sacerdotibus, quae necessaria
fuisent parentibus, SECUNDO, quòd multae ex Iudaicis tra-
ditionibus Pharisaeorum inanes essent, & inutiles prorsus, vt
lauare toties manus. Atque haec duo genera caeremoniarum
Dominus vocat mandata hominum, quòd nihil haberent
nisi humanum. TERTIO, quòd quaedam alias bonas, & vti-
les seruarent, sed peccarent in modo, constituentes in eis sum-
mam religionis, & pluris istas facientes, quam diuina manda-
ta; & de his loquitur Dominus, Matthaei 23. nec vocat eas hu-
manas traditiones, sed dicit: *Haec oportuit facere, & illa non
omittere.* Caeremoniae autem Christianae ab Ecclesia appro-
batae, non sunt primi, aut secundi generis, nec aduersarij ad-
huc protulerunt argumenta, sed sola mendacia, ad proban-
dum contrarium. Quod si qui sunt inter Catholicos rudio-
res, qui pluris faciant caeremonias, quam grauiora mandata,
eos corrigendos putamus. Non enim probamus, quidquid
homines faciunt, alioqui multa peccata approbaremus: sed
id, quod facere debent secundum sanam doctrinam Ecclesiae.

QVINTVM argumentum, §. 12. *Romanenses partim ex
Gentilium delirio sibi desumpserunt exemplū, partim simia-
rū more temerè imitati sunt veteres Iudaicos ritus, qui nihi-
lo magis ad nos pertinebant, quam pecudū victimae.* RESPON-
DEO PRIMVM, idem argumentum fecisse olim Manichaeos
apud Augustinum, lib. 20. contra Faust. cap. 4. & Vigilantium
apud Hieronymum, in lib. contra Vigilant. quod ad Genti-
lium imitationem attinet. Itaque agnoscere debet Calvinus,
à quibus maioribus descenderit. SECUNDO dico, si argumen-
tum aliquid valeret, deberet etiam tolli Baptismus, & coena
Domini; nam etiam Gentiles utebantur Baptismo, cum ini-
tiantur suos Mithrae sacris: & Sacramentum etiam panis cele-
brabant, vt Terrullianus refert in libro de praescriptionibus.
Iudaei quoque frequentissimè utebantur expiationibus per
aquam, nec eis deerant panes propositionis. Dico TERTIO,

X non

non debere mirum videri, si nostræ cæremoniæ habent aliquam similitudinem cum Iudaicis; nam erant illæ figuræ rituum nostrarum; vt 1. Corinth. 10. legimus. Eadem ratione non debet esse mirum si interdum nostræ similes sunt ritibus Gentilium. Diabolus enim, qui semper simia Dei esse voluit, imitari conatus est Iudaicos ritus à Deo institutos, vt loco citato Tertullianus notat, quos rerum nostrarum figuras fuisse diximus. Dico QVARTO, licet in externo symbolo sit aliqua similitudo inter nostros ritus, & ritus Gentilium, & Iudaicorum, absolutè tamen maximum esse discrimen. Nam a fine, & intentione sumunt externæ actiones speciem suam. Ritus Gentilium fiebant ad cultum Dæmoniorum: nostri fiunt ad colendum verum Deum; idèò tantùm interest inter illos & nostros, quantum inter sacrum & sacrilegium; quantum inter pietatem & impietatem, & quantum inter Deum & Diabolum. Nam etiam sacrificia erant eadem Gentilium, & Iudaicorum, & tamen erant illa idololatrica, ista pia, & religiosa. Eodem modo respondent Hieronymus Vigilantio, & Augustinus Manichæis, locis citatis. Ritus autem Iudaici boni erant, sed Christum venturum prænuñtantes; nostri item sunt boni, sed ab illis diuersi, quia partim sunt in memoriam rerum præteritarum, partim ad significandam gloriam futuram.

SEXTVM argumentum, §. 13. sumitur ex epistola Augustini 119. cap. 19. qui conqueritur, quòd multitudo cæremoniarum ita aliqui Ecclesiam onerauerint, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum. RESPONDEO, AVGVSTINVS locutus de cæremoniis, quas priuati homines, & maxime mulierculæ sibi ipsis imponunt. Nam idem Augustinus ibidem loquens de cæremoniis superuacaneis, sic ait: *Omnia talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Conciliis Episcoporum statuta inueniuntur, neque consuetudine Ecclesie vnuerse roborata sunt, sed diuersorum locorum, diuersis moribus innumerabiliter variantur, & incerta existimo.*

SEPTIMVM argumentum, §. 14. Deus hoc discrimen voluit inter nos & Iudæos, quòd illos vt pueros docuit per magna sensibilia, nos vt viros, simplicius, sine talibus figuris. Id patet ex cap. 4. Ioannis, vbi Dominus ait: *Venit hora, qua ceteri adoratores in spiritu, & veritate adorabunt Patrem.* Et Ga-

lat. 4. *Apostolus comparat Iudæos paruulū sub pedagogo de-*
gentibus. Idem argumentū facit Kemnitius, pag. 166. vbi dicit,
 umbras, & figuras esse proprias Testamenti veteris, nos autem
 in noua lege luce verbi Dei admoneri, non umbris. Similia et-
 iam habet Brentius in Confessione Wirtembergensi, cap. vl-
 timo, quod est de cæremoniis. **R E S P O N D E O**, discrimen in-
 ter Iudæos, & Christianos, quod ad cæremonias attinet, duo-
 bus modis intelligi posse, **V N O**, vt illi solas habuerint cære-
 monias externas, nos autem solam lucem verbi, & spiritua-
 lem, ac simplicem veritatem. Et hoc videntur sonare verba
 aduersariorum, ac præsertim Kemnitij: sed id manifestè fal-
 sum est. Nam Iudæi præter cæremonias habuerunt etiam lu-
 cem verbi; vnde est illud Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis ver-*
bum tuum. Nec solū ab eis Deus cultum externum, sed et-
 iam internum requirebat. Nam Isaia 29. Iudæos reprehendit
 Deus, cū ait: *Populus hic labiū me honorat; cor autem*
eorum longè est à me. Et contrà Christiani, præter lucem ver-
 bi habent etiam Sacramenta sensibilia, quæ sunt umbræ, &
 figuræ rerum præteritarum, & futurarum. Et sicut non re-
 pugnant nouo Testamento Sacramenta externa, & sensibi-
 lia, vt notum est; ita non repugnant aliæ cæremoniæ. Eccle-
 sia enim Christiana, licet versetur in magna luce respectu sy-
 nagogæ, tamen versatur etiam in umbra respectu cœlestis
 Hierusalem. Nam per fidem, quæ obscura est, ambulamus, &
 non per speciem. **A L T E R O** modo potest intelligi discrimen
 illud, quod cultus Iudaicus, quatenus Iudaicus, id est, veteris
 Testamenti, erat principaliter externus, & corporalis; cul-
 tus Christianus, id est, noui Testamenti, est corporalis; in-
 ternus, & spiritualis. Et hoc est verissimum. Nam cultus in-
 ternus, & spiritualis à spiritu fidei, & charitatis procedit, qui
 spiritus est ipsa gratia noui Testamenti, & ex lege veteri nullo
 modo haberi potest. Vnde Paulus 2. Corinth. 3. vetus Testa-
 mentum vocat literam, nouum vocat spiritum. Et Ioan. 1. il-
 lud dicitur lex, hoc gratia. Denique Ioan. 4. illud: *In spiritu,*
et veritate, significat (vt exponunt Chrysostomus, Cyrillus,
 & Euthymius) cultum Christianum esse in spiritu, vt oppo-
 nitur Iudaico, qui erat corporalis, & esse in veritate, vt op-
 ponitur eidem Iudaico, qui in umbris, & figuris consistebat.
 Quamuis non malè etiam Theophylactus, & beatus Tho-

mas in commentario eiusdem loci illud: *In spiritu*, opponatur Iudaico cultui, qui erat corporalis, illud: *In veritate*, opponatur cultui Samaritanorum, qui erat falsitati, & error admixtus. Vnde paulò ante Dominus dixerat: *Neque in monte hoc*, id est, Garizim, vbi Samaritani adorabant. *Neque in Hierosolymis adorabitur Patrem*, ac si diceret: Non colatur Deus deinceps cultu Samaritanorum falso, neque cultu Iudaico, præcipuè corporali, sed cultu Christiano, qui erit in spiritu, & veritate, id est, spiritualis, & purus ab omni errore.

Est tamen OBSERVANDUM, licet cultus Iudaicus, veteris Testamenti, fuerit corporalis, tamen non placuisse Deo sine spirituali, & idè Deum ab eis quæsiuisse cultum etiam spirituale, vt ostendimus ex Isaia 29. Sed qui cum præstabant, id non ex veteri Testamento, sed ex nouo habebant; quod iam tunc pertinere incipiebant. Sicut etiam notum est, timorem esse veteris Testamenti proprium, & amorem noui; & tamen Deus à Iudæis petebatur, vt ex toto corde diligerent, & verè id sancti illius temporis præstabant, non ex Testamento veteris, sed ex gratia noui. Pari ratione, licet cultus Christianus sit principaliter spiritualis, tamen sine corporali esse non potest in hac peregrinatione, & idè Sacramenta, & cæremonias alias admittit, quæ cultui spirituali deserviant.

OCTAVVM argumentum, §. 15. *Quidquid commendationis habent opera, id totum habet obedientiæ intuitu, quomodo iam Deus respicit, vt testatur per Prophetam: Non præceptum sacrificii, & victimæ, sed tantum vt audiendo audiam vocem meam. Ierem. 7. & I. Regum II. Nunquid vult Deus sacrificium, & non potius, vt obediatur voci Domini? non enim cæremonia, quam Deus non instituit, ipsi placere, aut merita esse possunt.* Confirmat ibidem argumentum suum, quia cæremonia nostræ non solum non sunt meritoria, sed nec utiles, cum vix ab illo intelligantur. RESPONDEO; Antequam falsum esse, & contra apertissimas Scripturas. Nam Deo placuit sacrificium Abel, Hebræ. II. quod tamen Deus non imperauerat. Et I. Corinth. 7. *Qui non nubit, melius facit.* Et ibidem de vidua: *Beatior erit, si sic permanserit.* & tamen ibidem asserit, non esse præceptum, non nubere, etiam secunda. Et I. Coriath. 9. contendit sibi fuisse licitum vivere de bonis

eorum, quibus prædicabat, & tamen se maluisse viuere ex proprio labore; vt maiorem mercedem haberet; id enim significant illa verba: *Melius est mihi mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet.* Porro Scripturæ illæ anteponunt obedientiam sacrificiis. Sed non ided licet concludere; Ergo sacrificia non imperata nihil merebantur, modò cum fide, & deuotione offerrentur: cum constet ex Scripturis contrarium, vt iam ostendimus. Ad confirmationem RESPONDEO. cæremonias Ecclesiæ facillimè intelligi saltem in genere, vt patet, si quis discurrat per cæremonias à persona, à loco, à tempore, à rebus sumptas. Quod si aliquæ cæremonia non ab omnibus intelligantur, vt est multitudo vestium in Missa, & signorum, tamen non carent utilitate, etiam apud rudissimos, cum sine dubio concilient venerationem rebus sacris. Certè Iudei parùm admodum intelligebant, & tamen non frustra eas acceperunt.

NONVM argumentum, §. 17. *Annón illa semel Ecclesiæ dilexat lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabu, vt facias. Nò addes quidquam, nec detrahes.* Et Prouerb. 30. *Non addas ad verbum Domini, neq. minuas ex eo, ne te forte arguat, inueniarnq. mendax.* RESPONDEO; Non prohibet Dominus in his locis quamlibet additionem. Nam siue per verbum, intelligantur libri sacri, siue præcepta moralia, aut iudicialia, aut cæremonialia, semper inueniemus factam fuisse additionem. Nam post Deuteronomium, vbi habetur illa prohibitio additionis ad verba Domini, scripti sunt omnes alii libri sacri, tum historici, tum prophetales, & totum nouum Testamentum. Item multa sunt moralia præcepta in Prophetis, & in libris Salomonis, quæ videntur addita Pentateucho: & David addidit iudiciale præceptum, vt æqualiter diuiderent prædam in bello, qui pugnabant, & qui sarcinas custodiebant, 1. Regum 30. Addiderunt etiam posteriores Iudei cæremoniales leges de nouis festis diebus, Esther 9. Iudith ultimo. & 1. Mach. 4. Prohibet igitur Dominus additionem corruptentem; & idem est: *Non addes, nec minuas*, ac si diceret; Intègrè, & perfectè obserua, quod ego præcipio. Id patet ex ratione, quæ redditur, Prouerb. 30. *Ne forte arguat te, & inueniarn mendax.* Non enim potest dici mendax, & falsarius, qui instituit nouam cæremoniam, modò illa nihil officiat.

officiat caeremoniis Dei; sed ille dicitur mendax, & falsarius qui corrumpit Dei verba, aut præcepta. Potest autem duobus modis fieri ista corruptio. VNO modo, si quis ipsis Dei verbis, aut præceptis aliquid addat, vel minuatur, quo illa corrumpantur; vt si quis in sacrificiis Christi offerret panem sine vino, aut panem, & vinum, & mel. ALIO modo, si quis ventaret pro Dei verbo librum non Canonicum, aut pro Sacramento aliquam caeremoniam à se inuentam: aut contra librum verè Canonicum, aut verum Sacramentum detrahatur de numero librorum sacrorum, aut Sacramentorum; quod peccatum hæretici committunt, cum multos sacros libros negant esse Canonicos, & quinque Sacramenta tollant de numero Sacramentorum. Idem videmus in monetarum corruptione: illi enim dicuntur falsarij, qui vel ipsas monetas corrumpunt, addendo stannum argento, aut minuendo ipsas argentum; vel qui monetas à se cusas obrudunt pro moneta Principis. Nihil autem horum inuenient in caeremonia Ecclesie.

DECIMUM argumentum, §. 23. sumit Calvinus à tribus exemplis diuinæ Scripturæ, 4. Regum 17. Qui incolebant Samariam à feris discerpti dicuntur, quod illi nouis caeremoniis Deum colerent, quas Deus non instituerat, 4. Regum 16. Reprehenditur Achaz, quod nouum altare posuerit in templo, quod quidem ad ornatum templi videri poterat: Etiam *videmus*, inquit Calvinus, *vt Spiritus audaciam illorum detestetur, non alia de causa, nisi quod hominum inuentum Dei cultu, impuræ sunt corruptelæ.* 4. Reg. 21. Aggravatur, inquit Calvinus, *hac circumstantia crimen Manasse, quod altare nouum exstruxerit in Hierusalem.*

RESPONDEO, in his omnibus exemplis more suo Calvinus mala fide vti. Nam 4. Regum 17. non arguuntur Samaritani illi, quod nouis caeremoniis Deum colerent, sed quod inuitio non timerent Dominum, neque colerent, quippe Gentiles erant, nec sciebant legem Dei; deinde autem edocuerunt legem Dei, simul Deum colere incæpissent, & sua idola. Et 4. Regum 16. Achaz reprehenditur, non quod nouum altare in templo exstruxerit, sed quod iusserit fieri in templo Domini altare nouum ad similitudinem altaris idolorum, quod erat in Damasco, & remouerit altare Domini de loco suo, vt in opimo

optimo loco constitueret altare illud idololatricum. Denique 4. Regum 21. Manasses non solum nouum altare in templo posuit, sed altare, vbi sacrificaretur idolis. Sic enim Scriptura loquitur: *Exstruxit altaria vniverse militie cali in duobus atrijs templi Domini.* Et infra: *Posuit quoque idolum luci, quem fecerat in templo Domini.* Alioqui enim nouum altare erigere in templo Domini, nullum crimen fuisset. Nam 3. Regum 8. legimus, Salomonem iussisse mediam partem atrij sanctificari ad holocausta offerenda, quoniam altare æneum, in quo offerri debuissent, non erat capax tantę multitudinis victimarum: obtulit enim tum Salomon viginti duomillia boum, & centum viginti millia ouium. Atque hæc ex Caluino. Simili fide Scripturas tractat Melancthon. Nam in Apologia Confessionis Augustanę, artic. 15. præter alia, profert hæc argumenta: **P R I M O**, Ezech. 20. *in præceptis Patrum vestrorum nolite incedere: Ergo non licet instituere novos cultus sine Dei mandato.* At loquitur Ezechiel de Patribus idololatri: nam alioqui Scriptura dicit, Proverb. 22. *Ne transgrediaris terminos, quos posuerunt Patres tui.* Item **S E C V N D O** argumentatur Philippus: *Silicet hominibus instituere cultus; iam omnium Gentium cultus erunt approbandi, & illi etiam quos instituit Ieroboam.* Egregiè sanè, quasi verò liceat condere legem iniustam, si licet condere legem nouam. **T E R T I O** addit, Daniel. cap. II. *Significat novos cultus humanos ipsam formam Antichristi fore.* Sic enim inquit, *Deum Maosim in loco suo coler, & Deum, quem non nouerunt Patres eorum.* Et hoc præclarum est argumentum, quasi idem sit colere Deum verum nouo cultu, & colere nouum Deum, id est, falsum, & fictitium Deum.

Finis librorum de Sacramentis in genere.

Ad honorem D E I.

